magazin istoric

ANUL XVII Nr. 3 (192) MARTIE 1983

HISTORIA GENERAL DE LOS HECHOS DE LOS CASTELLANOS EN LAS ISLAS I TIERRA FIRME DEL MAR OCEANO

ESCRITA POR ANTONIO DE HERRERA CORONISTA MAYOR DE SV M.D DE LAS INDIAS Y SV CORONISTA DE CASTILLA

En quatro Decadas desde el Año de 1492. hasta el de 1531.

De Cada primera

Al Rey Nu.ro Señor.

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 3 (192)

martie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

① ② ③ ④

SUMAR

1893-1983
Stegarul destinului istoric al poporului român: *Mircea Muşat* • Socialismul are rădăcini istorice în România: *Marian Ştefan* • 1921. Al XVI-lea Congres al mişcării muncitoreşti • Marea ce-şi înalţă valurile: *Nicolae Copoiu* 2

Un singur şi statornic ţel: *Eugen Stănescu* 13

Tezaurul de la Turnu Măgurele: *Dan Drăguş* 17

Ştiinţa pentru om: *Satish Chandra* • India şi Grecia: *Jawaharlal Nehru* 19

Miniaturi diplomatice: *Petre Pandrea* 23

1940-1945. Cei cinci ani blestemaţi: *Aage Trommer* 26

Un principe iluminist — Alexandru Ipsilanti: *Matei D. Vlad* 29

Dr. Petru Groza către Nicolae Titulescu 33

Uzufructuarii Inchiziţiei: *Dominique Peyre* 35

Sub vălul cucerniciei: *Gheorghe David* 39

Viniete de pe Downing Street: *John Colville* 43

Drumul spre Pearl Harbor: *Gordon W. Prange* 47

File din istoria Canadei: *Ann Merriman Peck* 51

În Bucureşti, acum 50 ani 56

• Concursul Magazin istoric ediţia 1983... 16 • Cărţi sosite la redacţie... 34 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Nepieritoarele fapte ale voievodului primei Uniri, Mihai Viteazul, reprezintă un permanent şi nesecat izvor de inspiraţie şi pentru artiştii plastici. Printre lucrările recente inspirate de domnia gloriosului voievod este şi acest tablou semnat de pictorul Enache Prodea (**Un singur şi statornic ţel,** p. 13)

② Epoca lui Ferdinand de Aragon şi a Isabellei de Castilia a fost nu numai aceea a Inchiziţiei, ci şi a marilor descoperiri geografice. Portretele celor doi suverani spanioli şi imagini ale călătoriilor şi aventurilor lui Columb în America, preluate din lucrarea **Descoperirea Lumii Noi,** de Antonio de Herrera. (1601) (**Uzufructuarii Inchiziţiei,** p. 35)

③ Jacques Cartier debarcă la Stadacona (Canada) în 1541. Ilustraţie reprodusă din **Atlasul lui Vallard,** publicat cinci ani mai tîrziu (**Jacques Cartier şi flăcărula rătăcitoare,** p. 51)

④ Mărturii ale vechii civilizaţii indiene: roată de car şi detaliu de friză din Templul soarelui, Konarak, sec. XIII (**India şi Grecia,** p. 20)

Niciodată în România n-a existat un alt partid politic cu o istorie atît de bogată şi glorioasă, care să fi luptat cu abnegaţie şi să fi realizat atîta pentru fericirea poporului român, pentru măreţia naţiunii noastre. Partidul nostru s-a născut şi a crescut odată cu proletariatul, destinul său este strîns legat de cel al clasei muncitoare, al întregului popor român.

NICOLAE CEAUŞESCU

STEGARUL DESTINULUI ISTORIC AL POPORULUI ROMÂN

Conf. univ. dr. MIRCEA MUŞAT

Evocăm în aceste zile împlinirea a 90 ani de la făurirea partidului clasei muncitoare din România[1], stegarul luptei revoluţionare a maselor largi populare împotriva exploatării şi asupririi, pentru dreptate socială, unitate şi independenţă naţională, exponentul fidel al intereselor supreme ale poporului român, conducătorul încercat al operei revoluţionare, patriotice, socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă şi edificarea socialismului în patria noastră. Vezi în acest sens, nr. 3, 7-8/1968, 4, 5, 7-8/1969, 1-5/1970, 1-5/1971, 1-3, 12/1972, 1-8/1974, 8/1975, 1,5, 11-12/1978, 8-11/1979, 1-8/1980 etc. etc.

[1] De-a lungul anilor, revista noastră a publicat numeroase articole şi grupaje de documente consacrate istoriei partidului politic al clasei muncitoare, luptei poporului român, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru victoria revoluţiei de eliberare

Socialismul are rădăcini istorice în România

MARIAN ŞTEFAN

Bucureşti, 1893. Aproape de centrul oraşului, în Piaţa Amzei, se afla sediul Clubului muncitorilor din Capitală. De peste trei ani, organizaţia bucureşteană desfăşura o intensă activitate. În martie 1891, Adevărul scria: „Se ştie că în Bucureşti este un club al muncitorilor care numără peste 700 de membri şi care prin organizaţiunea lor puternică este o adevărată forţă". Prestigiul Clubului din Bucureşti, ca şi al celor din alte oraşe ale ţării (Iaşi, Galaţi, Ploieşti, Craiova, Roman, Botoşani etc.) era în continuă ascensiune. „În 1890 — scria gazeta Munca, din 17 martie 1891 — am fost 5 000 [la prima manifestaţie de 1 Mai], să căutăm să fim măcar 10 000 anul acesta!"

Ascensiunea mişcării noastre muncitoreşti în ultimul deceniu al secolului trecut a fost un fenomen care s-a impus atenţiei opiniei publice atît din ţară cît şi din străinătate. „Mişcarea era prea serioasă pentru ca să-l fi putut rezista — scria profesorul universitar Eugen Herovanu. Vreau să spun că preocupările ei erau prea aproape de sufletul generaţiei mele, de aspiraţiile ei, pentru a mă fi lăsat indiferent. Dealtfel, la epoca la care mă refer şi care corespunde cu ultimii mei ani de şcoală şi cu anii de universitate, mişcarea... se găsea într-o fază de dezvoltare înaintată".

Aceeaşi concluzie se degajă şi din alte mărturii. Constantin Kiriţescu — unul din numeroşii participanţi, între 1891 şi 1898, la şedinţele săptămînale de la sala Sotir, în care funcţiona sediul Clubului bucureştean — îşi amintea de acele întruniri cînd sala se um-

de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

Născut din realitățile societății românești, avînd rădăcinile adînc implîntate în trecutul istoric și trăgîndu-și seva din devotamentul față de interesele vitale ale poporului român, partidul clasei muncitoare din țara noastră a fost rezultatul firesc al evoluției societății românești, expresia organizatorică a necesității imperios resimțite de clasa muncitoare, de forțele democratice și progresiste de a-și făuri forța politică în stare să le călăuzească pe drumul împlinirii lor istorice.

Analizînd vechimea și rădăcinile istorice ale formării proletariatului român, etapele parcurse de mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, observăm că, pe lîngă coordonatele principale ce caracterizează apariția și maturizarea mișcăr i muncitorești internaționale, proletariatul român poartă pecetea trăsăturilor social-economice și politice specifice stadiului de dezvoltare a societății românești, pe solul căreia a apărut și s-a dezvoltat. În primul rînd, se remarcă faptul că proveniența clasei muncitoare din țara noastră se află în rîndurile țărănimii. Aceasta a fost izvorul permanent care a alimentat, mai ales după reforma agrară din 1864, fiecare întreprindere industrială, din care se năștea populația muncitoare a orașelor.

Acest proletariat de primă generație legat de cea mai avansată formă de producție — industria — a adus cu el energia revoluționară a țărănimii, care înscrisese în decursul veacurilor atîtea pagini de luptă necurmată pentru dreptate socială și națională, imprimînd de la început tinerei noastre clase muncitoare un spirit combativ, revoluționar, pătruns de intransigență față de exploatatori. Aici își găsește explicația și atenția cu care mișcarea muncitorească din România a urmărit în permanență în programele sale de luptă problemele țărănimii, care constituia atunci majoritatea populației țării.

Puternicele acțiuni greviste muncitorești de la sfîrșitul deceniului 9 al secolului trecut, organizarea profesională și politică a proletariatului au dovedit creșterea potențialului de luptă al clasei muncitoare, au scos în relief cu mai multă forță întărirea spiritului de solidaritate al muncitorilor, maturizarea politică a proletariatului. Idealul clasei noastre muncitoare — organizarea și lupta unită la nivel național — avea să fie încununat la Congresul din 31 martie-3 aprilie 1893 prin crearea partidului politic revoluționar al clasei muncitoare din România. Acest eveplea pînă la refuz („nu puteam să ne tragem sufletul"), de faptul că „socialismul număra mulți simpatizanți". Spre Sotir se îndreptau speranțele tuturor, căci aici găseau nu doar înțelegere ci și sprijin. „De fiecare dată cînd izbucnea o grevă, viața Sotirului devenea mai animată, greviștii găseau aici încurajare morală și sprijin".

Se poate vorbi despre un „spirit al Sotirului"? Fără îndoială! „Zeci de mii de oameni au trecut prin gangul întunecos din Piața Amzei care ducea la sala Sotir", scria publicistul Alexandru F. Mihail. Pe planul ideilor, al spiritului unei epoci, Sotirul reprezenta un curent politic cu mare forță de penetrație în mase. „Mergeam și noi la Sotir... Cuvîntul [adică Sotir] — mărturisea zaristul Al. Nora — înlocuia eticheta de club, devenise sinonim cu sediul socialist pînă într-acolo că l-a acaparat de tot... Te-nțelegeai perfect cu colegul cînd îi vesteai:

— Astă-seară la Sotir!

...Era de ajuns să spui Sotir și nimeni nu ți-ar fi cerut lămuriri. Chiar și în polemicile ce se încingeau, semnatarii articolelor se serveau și ei de noțiunea aceasta nouă introdusă în vocabularul românesc, fără ca să manifesteze cititorii nici o nedumerire".

Edificatoare și plastică această mărturie. Ne grăbim însă a face o precizare: nu era vorba doar de „noțiunea aceasta nouă introdusă în vocabularul românesc", ci de adevărul confirmat pe deplin de istorie că socialismul, mișcarea muncitorească se impuseseră cu vigoare conștiinței publice românești. Dealtfel, după o apreciere a lui Nicolae Iorga, în 1893, mișcarea muncitorească din România înregistra aproape un secol de existență, ceea ce presupunea activitate, creștere și acumulare de experiență.

„Marea familie din care facem parte"

Născută și dezvoltată în virtutea legilor obiective ce au guvernat evoluția societății românești, ea a căpătat trăsături distinctive, specifice mediului social-economic și politic în care s-a plămădit.

Nu intenționăm o recapitulare amănunțită a evoluției mișcării muncitorești din România[1] ci doar stabilirea cîtorvarepere mai importante, pentru a preciza mai exact locul și semnificația anului 1893 în istoria poporului român.

La sfîrșitul sec. XVIII, prin „zavistia" de la manufactura Pociovaliște[2], considerată de către Nicolae Iorga drept prima grevă

[1-2] Vezi în acest sens, articolele *Moștenirea înaintașilor*, din *Magazin istoric*, nr. 1-3/1981; 12/1969.

niment istoric a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării, a dat o puternică lovitură teoriilor care negau existența proletariatului în țara noastră și care afirmau, în mod nefondat, că în România nu există teren prielnic pentru dezvoltarea mișcării revoluționare a proletariatului.

Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul muncitorilor din România și-a spus cuvîntul față de marile probleme care frămîntau societatea românească din acea vreme, luînd poziție și preconizînd soluții în conformitate cu cerințele progresului social, cu aspirațiile revoluționare ale proletariatului. El a militat pentru dezvoltarea industrială a României, pentru rezolvarea problemei agrar-țărănești, pentru desăvîrșirea unității statului român și democratizarea vieții social-politice. Este esențial că abordînd asemenea probleme vitale în presă și în lucrări socialiste, la congrese și conferințele partidului (a căror cronologie științifică însoțită de iconografie inedită a fost publicată pentru prima oară, începînd din 1981, în revista *Magazin istoric*), în întruniri și demonstrații de masă sau la tribuna Parlamentului, socialiștii au avut în vedere nu numai aspirațiile de clasă ale proletariatului, ci și interesele generale ale poporului, interesele propășirii națiunii române.

Este meritul istoric al mișcării muncitorești, socialiste de a se fi situat în primele rînduri ale luptei poporului român, în memorabilul an 1918, pentru înfăptuirea statului național unitar. Încheierea procesului de făurire a statului național unitar român a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, țărănimii, intelectualității, a burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății, opera întregului popor, a întregii națiuni române. În noile condiții istorice, societatea românească a cunoscut o vie activitate politică, în cadrul căreia un rol tot mai important îl avea clasa muncitoare. În cadrul unui amplu proces de maturizare politico-ideologică, clasa muncitoare din România și-a pus ca obiectiv fundamental reorganizarea partidului, astfel încît să-și poată îndeplini misiunea de înlăturare a vechii societăți și de făurire a societății socialiste. Răspunzînd acestei necesități obiective, reprezentanții socialiștilor români au hotărît, la Congresul din mai 1921, prin vot unanim, transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român.

1893

muncitorească din România, marele istoric aprecia că problema muncitorească „se deschide astfel și la noi". O monografie datorată lui Constantin C. Giurescu (*Contribuțiuni la studiul originilor și dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*) conduce spre aceeași concluzie: „Burghezia din țările române se constituie și se dezvoltă pe măsura prefacerilor economico-sociale, manifestate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și accentuate în primele decenii ale celui următor... O atare dezvoltare, în sens capitalist, a însemnat, concomitent, formarea și dezvoltarea treptată a proletariatului, forță socială nouă, opusă burgheziei..."

Și în țara noastră, ca pretutindeni în lume, mișcarea muncitorească a evoluat de la asociațiile de într-ajutorare spre formule de organizare politică, cunoscînd același fenomen de centralizare treptată, pe măsură ce creșterea numerică a clasei muncitoare și dezvoltarea conștiinței sale politice au cerut acest lucru. Ideea unui partid muncitoresc, ca organism politic la nivel național este veche, ea a apărut și, într-o anumită formulă, s-a materializat în 1872, odată cu crearea Asociației generale a lucrătorilor din România[1]. 1872 este un moment de referință în istoria luptei pentru crearea partidului politic muncitoresc, deoarece în documentele programatice ale Asociației generale și în articolele publicate de organul său de presă, *Lucrătorul român*, sînt cuprinse idei fundamentale în explicarea caracterului național al mișcării noastre muncitorești și a trăsăturilor sale de forță social-politică revoluționară, care își asuma răspunderi cu privire la destinul patriei și națiunii. „O națiune trăiește cînd puterile sale sînt puse în activitate, *lucrează*. Lucrarea e semnul vieții și viața se îmbunătățește cu cît lucrarea este îndreptată spre cele folositoare — scria *Lucrătorul român*, din 5 noiembrie 1872. Să dăm o direcțiune utilă activității noastre, lucrători cu brațele, lucrători cu cugetarea, *căci numai atunci națiunea română, marea familie din care facem parte, va prospera, va merge înainte către bine, va trăi și, trăind dînsa, vom trăi și noi* [subl. ns.]." În privința căii pentru atingerea acestui „scop mîntuitor, este trebuință să ne punem braț lîngă braț, cuget lîngă cuget, să ne unim. Din fericire, această idee... se deșteaptă în sufletele lucrătorilor, se propagă de dînșii în presă și în întruniri, se îmbrățișă de un mare număr, i se dete viață prin întemeierea Asociațiunii lucrătorilor din România". Pentru muncitori, nevoia organizării, de a „ne face ca un singur corp", izvora și din dorința de a face să dispară „sterilitatea forțelor noastre de economie și avere națională... În momentele de față nimic nu este mai

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1972.

După congresul din mai 1921, îmbogățindu-și necontenit experiența revoluționară, învingînd greutățile ivite în calea sa — două decenii activînd în condițiile aspre ale ilegalității — Partidul Comunist Român și-a sporit continuu capacitatea de a organiza și conduce lupta clasei muncitoare, a maselor largi populare pentru drepturi și libertăți democratice, pentru un trai mai bun, pentru afirmarea României în marele concert al lumii civilizate, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării noastre.

Afirmarea publică, printr-o mare varietate de forme și mijloace, a programului politic, economic și social profund revoluționar al P.C.R., a reprezentat o înfruntare deschisă, de amploare, fără precedent, cu politica antipopulară a claselor dominante. Potrivit condițiilor istorice și obiectivelor imediate din fiecare etapă istorică, clasa muncitoare, condusă de partidul său comunist, a organizat numeroase acțiuni greviste, demonstrații de stradă și alte importante bătălii de clasă, s-a situat în fruntea diverselor acțiuni ale forțelor patriotice, naționale. Ele au cunoscut o maximă amploare în perioada crizei economice, culminînd cu marile bătălii de clasă ale petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933.

Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea forțelor patriotice, naționale, în lupta împotriva pericolului fascismului și revizionismului, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a României. În împrejurările accentuării primejdiei agresiunii hitlerismului și revizionismului împotriva României, documentele elaborate de P.C.R. precizau că sarcina comuniștilor români este de a participa activ și hotărît la lupta pentru apărarea integrității, independenței, demnității și libertății României. Creșterea avîntului mișcării antifasciste din România a fost puternic ilustrată de marile demonstrații antifasciste și antirăzboinice desfășurate la 1 Mai 1939 sub semnul împotrivirii poporului român față de expansiunea Germaniei naziste, în organizarea și desfășurarea cărora un rol de frunte l-a avut militantul comunist Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste de astăzi, personalitate proeminentă a lumii contemporane.

Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare, a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare

necesar decît unirea întregului element român [în sensul de popor] în contra relelor tendințe străine, *tendințe care tind la cotropirea patriei noastre, a căminului nostru, pentru care străbunii noștri au jertfit tot, chiar sîngele și viața lor, prin lupte și alte acte și fapte mari și oneste ca să ne poată conserva o frumoasă și curată patrie, cu un nume demn de originea sa* [subl. ns.]".

Patria și independența ei puteau fi întărite prin solidaritate națională, dar și pe cale economică, prin dezvoltarea unei industrii proprii. „Să dăm dar noi, lucrătorii industriași, exemplu mai întîi, să ne unim în inimi cu toată voința și apoi vom fi siguri că vom reuși a avea *o adevărată industrie națională* și nu ne îndoim că și celelalte părți interesate ne vor imita [subl. ns.]".

N-au fost simple declarații. În 1877, muncitorii, socialiștii români s-au aflat în primele rînduri ale susținătorilor războiului pentru cucerirea deplinei independențe de stat a țării[1]. Sprijin material, dar și direct, cu arma în mînă, pe cîmpurile de luptă de la Plevna, Rahova, Vidin. Independența însă n-a fost decît una din etapele în edificarea statului național modern român; ea nu se putea manifesta pe deplin decît în condițiile desăvîrșirii unității naționale. Mișcarea muncitorească s-a pronunțat cu fermitate: *„Voim Dacia așa cum ea fu...* Părinții noștri, generațiunea care se duce, au făcut unirea [din 1859], independența și mult lucrat-au pentru libertate. *Acum e rîndul nostru: nouă ne este dat a completa unitatea națională, a întări libertatea și a face ca egalitatea să nu fie un van nume* [subl. ns.]" (*Dacia viitoare*, nr. 2, din 1883).

Socialiștii români, care își declarau deschis dorința de a reorganiza societatea românească după normele dreptății sociale, vedeau în independența și unitatea națională condiții obligatorii pentru ca poporul român să poată trăi într-o *„Românie mare și puternică, o Românie însă liberă și alcătuită din cetățeni liberi economicește și politicește"* (*Munca*, 21 iunie 1892).

Cucerirea independenței a avut urmări pozitive asupra procesului de dezvoltare a mișcării muncitorești, proces caracterizat printr-o tot mai pronunțată apropiere de muncitorime a militanților organizațiilor socialiste constituite în perioada 1868-1875, în vederea creării unui partid politic propriu. Acest partid, cum scria o gazetă socialistă, urma să fie „deosebit de toate celelalte partide cîte există pînă azi", căci el trebuia să fie *„expresia intereselor întregului popor"*.

În februarie 1879 — la Ploiești și București — a avut loc o consfătuire în vederea „unirii

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

toare au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste, țara noastră aflîndu-se printre ultimele state din Europa în care fascismul a acaparat puterea.

În momentele grele ale dictaturii militaro-fasciste și războiului hitlerist contra U.R.S.S., cînd țara se afla sub dominația nazistă, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea rezistenței antifasciste, antihitleriste, reușind să realizeze, în anii 1943-1944, cea mai amplă coaliție de forțe politice pentru salvarea existenței României.

Unul din momentele glorioase ale istoriei Partidului Comunist Român este organizarea și conducerea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, care a deschis o epocă nouă în istoria României — epoca împlinirii idealurilor de dreptate și libertate pentru care au luptat și s-au jertfit numeroase generații de înaintași, a afirmării depline a dreptului sacru al poporului român de a fi liber și suveran în țara sa, epoca trecerii la făurirea orînduirii noi, socialiste.

Sub conducerea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor au înfăptuit cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, consolidînd noua orînduire și trecînd cu succes în ultimii ani la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

Congresul IX al partidului, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la conducerea destinelor partidului și națiunii, au constituit momente de însemnătate crucială în viața social-politică a țării noastre, în desfășurarea operei de construcție socialistă, inaugurînd o etapă nouă, caracterizată printr-un spirit profund științific, rațional și novator în conducerea societății, printr-un dinamism fără precedent în dezvoltarea economico-socială și un uriaș avînt creator al maselor populare — perioada socotită pe drept cuvînt cea mai fertilă și mai rodnică în împliniri din întreaga istorie a patriei.

Reunind în rîndurile sale peste 3 200 000 membri, P.C.R. reprezintă astăzi centrul vital și forța dinamică a societății noastre, îndeplinindu-și cu înaltă răspundere misiunea istorică în conducerea destinelor poporului, în unirea eforturilor sale pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

grupurilor socialiste" și adoptării programului care să consemneze „spiritul și principiile socialismului democratic român, în general, tendințele sale în România, precum și statutele". În octombrie același an, la Iași s-a ținut un congres al socialiștilor români, în cadrul căruia s-au discutat probleme privitoare la programul viitorului partid și căile de dezvoltare ale propagandei socialiste. Demn de remarcat este faptul că în procesul de elaborare a programului, militanții socialiști au făcut eforturi evidente în privința înțelegerii științifice a realităților specifice în care noul partid urma să-și desfășoare activitatea. „Trebuie un program special — scria dr. N. Russel... Majoritatea [populației] o formează țăranii... De aceea nu tot ce e bun pentru proletariatul din Occident se potrivește și săteanului [român]. Teoriile lui Marx trebuiesc bine cîntărite".

„Plantă exotică" sau „leacul căutat"?

Pînă în 1886, cînd a apărut programul *Ce vor socialiștii români*, redactat de C. Dobrogeanu-Gherea, presa socialistă (*Înainte*, *Contemporanul*, *Emanciparea*, *Revista socială*, *Drepturile omului*), a desfășurat o amplă campanie de răspîndire în mase a socialismului științific, de atragere a muncitorilor la viața politică prin propriile lor organizații.

Succesele mișcării muncitorești, adîncirea procesului de organizare au stîrnit reacția în lanț a „ideologilor" claselor conducătoare. Uitînd vechile dispute, ei s-au unit pe platforma comună a combaterii și denigrării socialismului, lansînd teza conform căreia „socialismul este o plantă exotică în România". Negarea legitimității mișcării socialiste urmărea două obiective: să semene neîncredere și confuzii în rîndul celor care manifestau interes și atracție față de socialism, iar, pe de altă parte, să insufle încredere claselor dominante că în România nu exista pericolul socialist. Sesizînd ținta acestei campanii antisocialiste, Constantin Mille scria, în 1885, că „ideea socialistă își are rațiunea de a fi. Este o boală socială în România *și socialismul este el leacul căutat* [subl. ns.]."

Într-o suită de articole publicate în cotidianul socialist *Drepturile omului*, s-a dat o replică nimicitoare acestor false teorii. „Cînd

Întregul nostru popor își exprimă respectul și recunoștința față de rolul decisiv pe care conducătorul iubit al națiunii noastre, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, îl are în elaborarea și înfăptuirea politicii de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României, magistrala sa contribuție teoretică și practică la fundamentarea și elaborarea soluțiilor pentru rezolvarea problemelor complexe ale construcției noii societăți. Definitoriu pentru modul în care tovarășul Nicolae Ceaușescu abordează problemele complexe ale construcției societății socialiste este spiritul novator, capacitatea profundă de analiză multilaterală și de sintetizare a experienței revoluției și construcției socialismului în România, de prefigurare a drumului țării noastre spre comunism în contextul vastului proces revoluționar mondial, conceperea teoriei socialismului științific ca știință revoluționară, vie și dinamică, a cărei viabilitate constă în permanenta adaptare la dezvoltarea societății, la marile cuceriri ale cunoașterii științifice.

Așa cum a demonstrat cu deosebită elocvență Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a partidului, potrivit directivelor și hotărîrilor Congresului XII, țara noastră a trecut la realizarea obiectivelor celei de-a doua etape a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării noastre spre comunism.

Se demonstrează încă o dată, prin exemplul istoriei românești, că socialismul reprezintă singura alternativă pentru înlocuirea societății împărțită în clase exploatatoare și exploatate.

Edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în România are loc în condițiile asigurării unei unități strînse, dialectice, între politica internă și cea externă. Vasta activitate internațională a Partidului Comunist Român și a Republicii Socialiste România, înscrisă în istoria ultimelor două decenii prin prestigiul fără precedent al țării, este determinată de caracteristicile fundamentale ale orînduirii noastre socialiste, reflectînd preocuparea constantă și activă pentru realizarea unui climat internațional de pace și colaborare care să permită poporului român, tuturor națiunilor lumii, să-și dedice forțele și capacitățile lor creatoare cauzei progresului.

1983

au început conferințele socialiste de la sala Franzelaru [unul din sediile socialiștilor din București] — citim în articolul *Logica potrivnicilor noștri* — bărbații de stat, privilegiații din toate partidele și toată ziaristica din țară, uitînd toate certele lor zilnice, au început să intoane în cor: «Socialismul n-are ce căuta la noi! Socialismul este o boală a Occidentului industrial, care este bîntuit de grozava plagă a proletariatului și de boala antagonismului dintre muncă și capital... Dar la noi... Oh! la noi socialismul n-are ce căuta; la noi pămîntul este ieftin, în țara noastră țăranii sînt toți proprietari și trăiesc foarte bine; la noi cine vrea să muncească trăiește în belșug; la noi nu există grozava boală a proletariatului, la noi socialismul nu are ce căuta»...

Iertare, domnilor!... Este foarte puțin lucru a spune că n-avem proletariat; lucrul acesta trebuie dovedit... Pe de altă parte, **trebuie să ne explicați ce este socialismul și să vedem dacă în adevăr socialismul este o boală ori, cum ziceți, o manifestațiune nesănătoasă a unei boale grele a proletariatului** către care merge omenirea, după cum zicem noi, socialiștii.

E mai ușor însă de strigat: N-avem proletariat, socialismul este o plantă exotică".

Ampla suită de articole publicate ca răspuns diverselor atacuri la adresa socialiștilor au constituit un prilej de comentare într-un limbaj accesibil publicului larg a multora din tezele socialismului științific. Cea mai cuprinzătoare replică dată teoriilor false despre socialism este cuprinsă însă în studiul *Ce vor socialiștii români*, primul program al mișcării socialiste din țara noastră. Cea de-a doua parte — *Socialismul în România* — începe cu capitolul intitulat chiar *Este socialismul la noi o plantă exotică?* Citățm un pasaj din concluziile programului: „Am arătat socialismul științific european, am arătat că socialismul nu-i utopie, că-i o formă socială care va înlocui numaidecît forma burgheză, cum aceasta a înlocuit pe cea feudală.

Trecînd la România, am dovedit că socialismul pentru noi este plantă exotică* tot atîta de puțin cît a fost și liberalismul, care la 1848 a fost adus în țara noastră.

Am arătat nu numai că socialismul poate prinde la noi rădăcini, dar chiar că este numaidecît nevoie de dînsul".

---

* Întrebuințăm acest cuvînt în așa înțeles ciudat fiindcă dușmanii noștri l-au întrebuințat așa împotriva noastră — *nota lui C. Dobrogeanu-Gherea.*

1921
(8-12 mai)

AL XVI-LEA CONGRES AL

Congresul general al Partidului Socialist din România —

Lucrările Congresului General al Partidului Socialist din România au început la redacția ziarului **Socialismul**, din str. Academiei, și au continuat la sediul partidului din str. Sf. Ionică nr. 12. Au participat peste 70 delegați, reprezentînd Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România, Comisia Centrală de Control, Comisia Generală a Uniunii Sindicatelor, grupul parlamentar socialist, Casa poporului, Cercul de editură, ziarul **Socialismul**, precum și secțiunile locale ale partidului din: București, Arad, Alba Iulia, Brașov, Banat, Buzău, Baia Mare, Cluj, Oradea, Craiova, Corabia, Constanța, Galați, Făgăraș, Lugoj, Moreni, Ploiești, Tulcea, Pitești, Tg. Mureș, Turnu Severin, Valea Mureșului, Valea Jiului, Silistra și Bazargic. Alte organizații — Dej, Focșani, Călărași, Satu Mare, Teiuș, Cernavodă, Piatra Neamț ș.a. — au fost reprezentate prin mandate. În total, delegații erau purtătorii a 540 mandate ale organizațiilor muncitorești de pe întregul cuprins al țării.

Pe baza stenogramei congresului, a împuternicirilor date de secțiunile de partid locale, a unor documente de arhivă provenite de la autoritățile de stat au fost identificați 77 participanți la lucrări (unii dintre ei posedînd ma multe mandate de delegați):

BUCUREȘTI: **Gh. Cristescu, D. Grofu, Gh. Niculescu-Mizil, Rozalia Frimu, C. Gheorghian, T. Iordăchescu, D.Pop, I. Neagu-Negulescu, D. Stoiculescu, Eufrosina Cotor, I. Mirescu, Gh. Stoica, C. Nițulescu, Valentin Florescu, D. Ivășcanu, Gh. Costescu, Iacob Schein, Șt. Benedec, Mina Neuwirt, Avram Zisu, Gr. Vasilescu, A. Kahane, Ioan Țiri, I. Goldenberg, Gh. Sava, A. Filip.**

ARAD: **Gh. Pîncotan, Al. Huschia, Geza Bathori.**

ALBA IULIA: **N. Cricoveanu, D. Ciumbrudean, Anton Banciu.**

BRAȘOV: **Tiron Albani, Carol Barta, Gh. Mamina.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 30 participanți la congres:

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

făurirea Partidului Comunist Român

BANAT: **Nador Turzo; Ludovic Maghiari, Robert Reiter, Iosif Krebs.**

BUZĂU: **Ion Popescu.**

BAIA MARE: **Carol Szabo.**

ORADEA: **dr. Eugen Rozvan.**

CLUJ: **Iuliu Dascăl, Gh. Russ, Alfred Rusch, Lazăr Ulici, Ștefan Alföldi, Nador Rosenberg, Berger Aladar.**

CRAIOVA: **Mihail Cruceanu.**

CORABIA: **Marin Popa.**

CONSTANȚA: **Andrei Ionescu, Dumitru Gheorghiu, Radu Dobrică, Nicolae Rusu.**

GALAȚI: **Fotache Dorojan, I.E. Vasiliu, Sandu Costică.**

FĂGĂRAȘ: **Gh. Vlad.**

LUGOJ: **Iacob Schaschek.**

MORENI: **Dumitru Aricescu.**

PLOIEȘTI: **Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Mănescu, N. Marian, N. Damian Bălănescu, Eugen Ionescu, Vasile Iordăchescu.**

TULCEA: **E. Stanev.**

PITEȘTI: **Radu D. Vochin.**

TÎRGU MUREȘ: **Elek Köblös, Șerban Andor, Carol Toth.**

TURNU SEVERIN: **Mihail Macavei, Gh. Luca.**

VALEA MUREȘULUI: **Pavel Cătană.**

VALEA JIULUI: **Elek Schwartz.**

SILISTRA și BAZARGIC: **Costa Stoev.**

Unii delegați n-au putut ajunge la congres, fiind arestați pe drum, **C. Nicolcescu** (Craiova), **Ioan Elena, Florea Dăescu** (Turnu Severin). Alți militanți ai mișcării revoluționare — **Al. Constantinescu, Al. Nicolau, M. Gh. Bujor, David Fabian, I. Roșiațiu** ș.a. — se aflau în emigrație sau în închisoare.

Ordinea de zi a congresului

Congresul partidului:

1. Darea de seamă morală și materială a Comitetului Executiv al Partidului Socialist din România — raportor: **Gh. Cristescu.**

2. Raportul delegației care a vizitat Rusia Sovietică — raportor: **Gh. Cristescu.**

3. Afilierea partidului la Internaționala a III-a Comunistă și Programul partidului —

(Continuare în p. 31)

dr. Eugen Rozvan | *C. Mănescu* | *M. Macavei* | *Gh. Niculescu-Mizil* | *Tiron Albani*

N. Marian | *M. Popa* | *Gh. Russ* | *Berger Aladar* | *N. Cricoveanu*

Iacob Schein | *T. Iordăchescu* | *Gh. Mamina* | *Gh. Vlad* | *A. Kahane*

Din tradiţiile alianţei muncitoreşti-ţărăneşti

MAREA CE-ŞI ÎNALŢĂ VALURILE

Dr. NICOLAE COPOIU

În secolul trecut, în mai puţin de un sfert de veac, România a realizat unitatea de stat şi s-a afirmat ca stat independent, învingînd mari greutăţi în exterior. „Suzeranitatea" şi „garanţia" străină frînaseră însă mult dezvoltarea poporului român pe calea progresului şi a democraţiei. Nu întîmplător, la numai cîţiva ani după proclamarea independenţei depline a statului român modern, C.A. Rosetti spunea că era necesar să se cucerească şi „Plevna internă", respectiv instaurarea unui regim politic democratic, în folosul maselor largi ale poporului român. În cadrul ansamblului de măsuri pe care fostul luptător paşoptist îl definea în mod simbolic prin expresia „Plevna internă", problema ţărănească ocupa locul central.

Căutarea de a străbate la ţară

La întrebarea firească, ce anume a generat şi a favorizat adeziunea celei mai înaintate forţe sociale — clasa muncitoare — la ideile socialismului ştiinţific, ce anume a determinat răspîndirea acestora pe scară largă în societatea românească — în genere, ce anume a contribuit la creşterea continuă a forţei şi prestigiului socialismului în România, încă înainte de primul război mondial, nu se poate da decît un singur răspuns: *cuprinderea în activitatea socialiştilor, a mişcării muncitoreşti, a tuturor marilor probleme ale societăţii româneşti, ale poporului, ale ţării, între care problema ţărănească ocupa un loc central.*

Cînd, în deceniul opt al veacului trecut, Nicolae Codreanu[1], unul dintre primii socialişti români, îşi punea întrebarea, studiindu-l pe Marx, dacă România era potrivită „pentru propovăduirea revoluţiei sociale", avînd în vedere că în ţara noastră proletariatul era încă puţin dezvoltat, el dădea un răspuns afirmativ, privind spre realităţile din viaţa ţărănimii române: „Ţăranii români... aşteaptă să apară din nou un român revoluţionar Vladimirescu care să-i organizeze şi să-i conducă împotriva boierilor şi ciocoilor".

Observaţia lui Codreanu a fost reluată şi dezvoltată, un deceniu mai tîrziu, de Constantin Dobrogeanu-Gherea[2], în studiul programatic *Ce vor socialiştii români*. Atît această scriere socialistă, cît şi altele de mai tîrziu, apreciau că „opera împroprietăririi" din 1864[3], progresistă în substanţa ei, fusese „strîmtată, denaturată în aplicarea ei", că „ţărănimea a rămas, prin alte legi, tot iobagă, tot fără carte şi tot fără drepturi politice". Încă din 1886 socialiştii români remarcau deci consecinţele negative ale raporturilor agrare din România.

Chiar de la începuturile activităţii lor, socialiştii au acordat o atenţie specială problemei ţărăneşti. Preocupările lor au fost aduse la cunoştinţa tovarăşilor lor din alte ţări, cu prilejul congreselor internaţionale socialiste de la Bruxelles (1891), Zürich (1893)[4]. Delegaţii români au sugerat pe baza concluziilor desprinse din propria lor experienţă, că „una din datoriile cele mai de căpetenie pentru democraţia socialistă din toate ţările *este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca şi pe muncitorii industriali* şi de a-i înrola în rîndurile marei armate a socialismului internaţional [subl. *N.C.*]".

Intraţi pe ulîţele satelor cu prilejul primelor campanii electorale din 1887-1888 şi 1890[5], socialiştii şi-au dat seama de marile nemulţumiri ale ţărănimii. Ei au avansat, în presă şi în Parlament, o serie de propuneri care puteau duce la o anumită îmbunătăţire a situaţiei ţăranilor (răscumpărarea treptată a pămînturilor particulare şi a acelora care aparţineau aşezămintelor publice pentru a fi arendate lucrătorilor agricoli, introducerea de maşini agricole ş.a.); dar acestea, în fond, nu erau de natură să rezolve radical problema ţărănească. De aceea, destul de curînd după crearea şi întărirea partidului, socialiştii, mişcarea muncitorească, pe baza hotărîrilor congreselor, în special a Congresului V al P.S.D.M.R. din

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1969; 10/1970, 4/1974; 12/1974; 9/1979; 6/1969.

1898[1], au trecut, de la apărarea *indirectă* a intereselor țărănimii, la organizarea ei *directă*, pentru a lupta alături și sub conducerea partidului clasei muncitoare în vederea îmbunătățirii situației sale. „Nouă, socialiștilor din România — scria C.Z. Buzdugan, în coloanele organului de presă *Lumea nouă* — ni se impune mai mult decît celor din alte țări căutarea unui chip de a străbate [pătrunde] la țară". Receptivitatea țăranilor față de ideea organizării lor în cluburi politice socialiste a stîrnit mare entuziasm în rîndul muncitorilor din partid. „Din experiență proprie — spunea tînărul muncitor I.C. Frimu, la Congresul din 1898 — știu că cea mai bună și mai rodnică propagandă socialistă se poate face la sate".

La cîteva luni după declanșarea campaniei de organizare a cluburilor socialiste la sate[2], poetul Ștefan Petică folosea o imagine sugestivă pentru a arăta cît de puternică era setea de organizare și de luptă a țăranilor: „Marea, care părea adormită, se deșteaptă, valurile se mișcă și se înalță și în curînd se vor întinde pînă peste maluri". Remarcînd același lucru, un ziar nesocialist scria că „sătenii au tradus socialismul în cererea de pămînt".

Într-adevăr, se poate afirma că, după patru decenii, adică din vremea Adunărilor ad-hoc și a domniei lui Cuza, cînd participase activ, influențînd hotărîtor marile evenimente politice ale țării, țărănimea cunoștea iarăși o intensă preocupare pentru problemele politice, preocupare *născută acum și dezvoltată sub semnul socialismului*. Acțiunea de organizare a cluburilor socialiste la sate se materializa în activități educative, politice, de informare a țăranilor asupra drepturilor lor legale, prevăzute însă formal în legile țării (textul Constituției, de pildă, a fost unul dintre cele mai răspîndite în cadrul cluburilor) și asupra celor în vederea cărora trebuiau să se organizeze și să lupte pentru a le obține, cum era, de pildă, dreptul de vot universal.

Iuțeala cu care s-au organizat atunci cluburile socialiste la sate — peste 300 —, marele ecou pe care l-au avut problemele dezbătute la cluburi în conștiința țăranilor, dornici să participe cu toată însuflețirea la lupta pentru apărarea și cucerirea unor drepturi, inclusiv pe acela de a avea pămînt de muncă — toate acestea au alarmat clasele dominante, în primul rînd moșierimea. Partidul Conservator, aflat în opoziție, a declanșat, în iarna anilor 1898-1899, o violentă campanie de presă împotriva socialiștilor și a cluburilor lor la sate, ceea ce a dus la căderea guvernului liberal, pe care conservatorii îl acuzau de îngăduință față de socialiști. Ajunși la guvern, conservatorii moșieri au trecut la desființarea brutală, cu forța, a tuturor cluburilor țărănești, la arestarea a zeci de țărani și a unor socialiști cunoscuți pentru participarea lor directă la organizarea și activitatea cluburilor de la sate.

Crearea cluburilor socialiste la sate în 1898-1899 a arătat că, din punct de vedere istoric, *partidul clasei muncitoare a fost primul partid politic din România care a organizat și îndrumat țărănimea în vederea luptei comune, împreună cu proletariatul de la orașe, pentru progresul general al poporului muncitor.*

Amintirea cluburilor socialiste sătești a rămas vie în conștiința țărănimii. În același timp, presa organizațiilor muncitorești și socialiste de la începutul veacului nostru nu a încetat să dezvăluie situația grea a țărănimii, să exprime încrederea în capacitatea ei de luptă. Țăranul român, scria gazeta *România muncitoare* din 1902, „mîine poate fi cel mai năprasnic luptător și înălțător al steagului roșu", motiv pentru care „noi, socialiștii, prindem cel mai mare dor de muncă pentru realizarea dezrobirii țărănești".

Spre același mare partid al muncii

Cu numai cîteva luni înainte de declanșarea marii răscoale din 1907, organul de presă al mișcării muncitorești a publicat mai multe reportaje din lumea satelor, în care, descriindu-se situația grea a țăranilor, se prevedea iminența unor noi răscoale. În această perspectivă și ținînd seamă de represiunea răscoalelor din trecut, mișcarea socialistă și muncitorească a lansat o lozincă nouă de luptă, adresată soldaților: *„Țevile în pămînt sau în pieptul căpitanilor...*, căci nimeni nu vă poate impune să ucideți și să deveniți asasinii propriilor voștri părinți și tovarăși". Această lozincă a fost reluată în cunoscutul manifest adresat „către concediați și rezerviști", publicat chiar în timpul răscoalei de gazeta *România muncitoare*.

Cînd în 1907, „uriașa energie revoluționară a țărănimii... a făcut să se cutremure clasele exploatatoare din România", după cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu, muncitorimea organizată a publicat, în organul său de presă, manifestul *Către lucrători și țărani, către studenți*. Manifestul, care se adresa „fraților lucrători și țărani" explica și justifica răscoalele. La 11 martie, muncitorimea Capitalei, în număr de peste 5 000 persoane, s-a adunat la Băile Eforiei, în cadrul unui miting, pentru a dovedi, după cum se spunea în reportajul publicat în ziar, *„interesul viu pe care îl poartă marilor noastre probleme sociale"*. Scopul întrunirii, arăta unul dintre vorbitori, era „să se demonstreze solidaritatea muncitorilor conștienți cu țărănimea apăsată, să se cerceteze și să se arate cauzele răscoalelor țărănești". În cadrul întrunirii, M. Gh. Bujor arăta că răscoalele, „pe lîngă alte urmări, vor avea și pe aceea că vor dezvolta conștiința solidarității de interese ce există între exploatatul de la orașe și cel de la sate, vor strînge legăturile între acești exploatați, le vor da același ideal și vor constitui același mare partid al muncii".

În timp ce în Capitală și în alte orașe clasa muncitoare organizată și-a declarat în mod public solidaritatea cu cauza țărănimii răsculate, în mai multe localități s-au produs acțiuni concrete și directe de alăturare a muncito-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1982; 12/1975.

rilor grupurilor de țărani pentru a-i sprijini în fața autorităților. Așa s-a întîmplat la Buhuși, unde cîteva sute de muncitori textiliști s-au unit cu țăranii, iar la Pașcani ceferiștii au eliberat pe țăranii arestați și aduși cu trenul la oraș pentru a fi judecați. Ceea ce merită subliniat este faptul că toate aceste manifestări n-au fost spontane, întîmplătoare, ci ele au constituit expresia unei conștiințe politice a muncitorimii, au fost rezultatul activității mișcării socialiste din perioada anterioară pe linia acțiunilor de solidarizare și sprijinire a țărănimii. Cercurile socialiste „România Muncitoare", ca și Comisia Generală a Sindicatelor din România și-au afirmat cu tărie poziția de aliat cu țărănimea răsculată. *Pentru prima oară în istoria luptelor țărănimii* — se apreciază în Programul P.C.R. — *s-a manifestat „colaborarea și solidaritatea în luptă a muncitorimii cu țărănimea, prevestind zorii alianței muncitorești-țărănești"*. —

Sprijinul și solidarizarea mișcării muncitorești cu răscoala țărănilor a provocat numeroase acte de persecuții din partea autorităților. Sediile cercurilor socialiste și ale organizațiilor sindicale au fost devastate și închise, gazeta *România muncitoare* a fost confiscată. Cu toate acestea, clasa muncitoare, la prima sa Conferință-congres, convocată nu întîmplător la numai trei luni după răscoală (29 iunie-1 iulie, la Galați), printr-o moțiune specială s-a declarat „solidară cu cererea țăranilor de a li se acorda drepturi politice și pămînt".

Încă din toamna anului 1907, cînd guvernanții discutau în Parlament „legiuirile" ce trebuiau făcute pentru țărani — dintre care, subliniem că nici una nu atingea fondul problemei, proprietatea moșierească — revista *Viitorul social*, organul teoretic al mișcării socialiste, punea în dezbaterea opiniei publice punctul de vedere socialist, al clasei muncitoare, cel mai înaintat și cel mai corespunzător intereselor țărănimii și ale țării în general: *„exproprierea forțată a marii proprietăți"*, „singura soluție" pentru a duce „pînă la capăt reforma începută în anul 1864 și lăsată neisprăvită".

Proiectul de program al Uniunii Socialiste din România, pus în dezbaterea congresului din ianuarie 1908, și-a însușit această lozincă pe care mai apoi Partidul Social-Democrat a înscris-o în programul său și a susținut-o cu tărie, îndeosebi în anii 1913-1914, cînd — forțat de vulcanul de nemulțumiri care fierbea — Partidul Național-Liberal a anunțat intenția de a realiza o reformă agrară, cu împroprietărire. Lăsînd de-o parte faptul că ceea ce doreau să realizeze liberalii în 1914 era cu totul altceva decît ceea ce au fost nevoiți să legifereze în 1921, în condițiile avîntului revoluționar, trebuie să subliniem că *singura forță socială și politică din România care a preconizat necesitatea exproprierii marii proprietăți a fost partidul clasei muncitoare.*

Continuînd tradițiile de solidaritate muncitorească-țărănească Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită problemei țărănești, care a figurat pe ordinea de zi a tuturor congreselor sale. P.C.R. are meritul istoric de a fi militat între cele două războaie mondiale pentru transformarea revoluționară a raporturilor agrare, pentru îmbunătățirea radicală a situației țărănimii, promovînd consecvent politica de alianță muncitorească-țărănească.

Problema agrară, a lichidării proprietății moșierești a fost unul din obiectivele revoluției de eliberare socială și națională începută prin insurecția din august 1944. Reforma agrară din primăvara anului 1945, în realizarea căreia clasa muncitoare a sprijinit direct, nemijlocit țărănimea, a lichidat clasa moșierimii. Instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern cu adevărat democratic din istoria țării a marcat o mare victorie a forțelor revoluționare, în cadrul cărora alianța muncitorească-țărănească era elementul central.

În focul bătăliei pentru sprijinirea războiului antihitlerist și pentru exproprierea moșierilor și împroprietărirea țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin, pentru cucerirea puterii politice, țărănimea s-a manifestat ca aliatul de bază al clasei muncitoare, încununînd astfel șirul de lupte comune muncitorești-țărănești.

Dezvoltarea în profunzime și amploare a revoluției în România după 1948 a demonstrat că singura soluție pentru asigurarea victoriei noii orînduiri sociale impunea generalizarea unor noi relații de producție și în agricultură. Țărănimea, la îndemnul partidului, a pășit ferm pe acest drum, drumul cooperativizării. Noua revoluție agrară declanșată după Congresul XII al P.C.R. urmărește să pună în valoare întregul potențial economic și social-politic al țărănimii, la nivelul timpurilor noastre.

Definind poziția țărănimii în cadrul societății românești din zilele noastre, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că ea, țărănimea, „împreună cu clasa muncitoare, este stăpîna acestei țări, participă activ la conducerea treburilor statului, la făurirea noii istorii a patriei noastre".

Întotdeauna şi pretutindeni în lume, popoarele şi-au apărat cu dîrzenie libertatea naţională şi socială. Acest adevăr general valabil a cunoscut însă diferite forme de manifestare şi diverse grade de intensitate: datorită împrejurărilor istorice în care au evoluat, unele popoare au trebuit să poarte asemenea lupte aproape necontenit. Acestei categorii îi aparţine şi poporul român. Au fost şi cazuri cînd unele popoare, cu tot eroismul lor, n-au putut izbîndi în lupta împotriva cotropitorilor; ele au dispărut din istorie, lăsînd, firesc, în urma lor, amintirea glorioasă a exemplului pe care l-au dat. Alte popoare însă, cu toată violenţa cu care diverşii invadatori s-au năpustit asupra lor, au găsit resursele necesare pentru a se opune agresiunii şi de a ieşi, în cele din urmă, victorioase. Acestei categorii îi aparţine, de asemenea, poporul român. Sintetizînd cu profund spirit ştiinţific şi riguroasă dialectică materialist-istorică, aceste caracteristici ale istoriei patriei, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta că „poporul român a trebuit să ducă, timp de secole, bătălii grele contra cotropitorilor şi agresorilor de tot felul, împotriva dominaţiei străine, îndeosebi a Imperiului otoman. Lupta necurmată pentru dezvoltarea de-sine-stătătoare, pentru libertate şi neatîrnare constituie astfel trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinînd însuşi modul lui de existenţă, concepţiile şi idealurile sale".

Valori nepieritoare ale istoriei româneşti

UN SINGUR ŞI STATORNIC ŢEL

EUGEN STĂNESCU

„Moşie" şi „ţară" — concepte străvechi

De-a lungul întregului ev mediu românesc, temelia ţării — „talpa" acesteia, cum i se spunea odinioară — a fost ţărănimea. Existenţa unor largi categorii de ţărani liberi — răzeşi şi moşneni — stăpîni de pămînt ce se bucurau de anumite drepturi economice şi sociale a constituit o particularitate a istoriei noastre, fapt ce a conferit un rol deosebit ţărănimii, făcînd din ea, cum precizează Programul partidului, *„forţa socială principală a dezvoltării economico-sociale, cît şi factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul a trebuit să le ducă pentru apărarea entităţii naţionale, a integrităţii patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber"*. Vieţuind în obşti săteşti, stăpînind în comun, în „devălmăşie" păşunile şi pădurile, îndeletnicindu-se cu agricultura pe loturile periodic reîmpărţite, „oamenii pămîntului" — cum succint i-a caracterizat N. Iorga — s-au simţit profund legaţi de terenul pe care-l munceau, pe care trăiseră şi lucraseră străbunii lor din vechime şi pe care trebuiau să trăiască urmaşii lor. „Moşia" — cuvînt ancestral — însemna în limbajul ţăranului pămîntul moştenit din moşi-strămoşi, pe care îl lucra nemijlocit, dar însemna, în acelaşi timp, patria celor de un neam cu el pe care, răspunzînd chemării marilor voievozi, îl udase adeseori cu sîngele său. Ţăranii vorbeau, de asemenea, de „ţară" — altcuvînt străvechi, fundamental în evoluţia societăţii româneşti, care însemna, pe un plan larg, statul — Ţara Românească, Moldova şi Transilvania — dar semnifica, concomitent, pămîntul dintre rîurile cîmpiilor sau din văile munţilor pe care îl munceau, pentru a asigura existenţa lor şi a familiei lor.

Pentru „moşie" şi pentru „ţară", atît în înţelesul lor restrîns, cît şi în sensul lor plenar, ţărănimea a luptat cu ardoare, apărîndu-şi o libertate care era în acelaşi timp socială şi naţională. Astfel se explică victoriile obţinute sub conducerea marilor căpitani şi oameni de stat din veacurile XIV şi XV, Mircea cel Bătrîn, Ioan de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, sub al căror stindard locuitorii din Muntenia, Moldova şi Transilvania au reuşit în nenumărate bătălii să înfrîngă oştile cotropitorilor, covîrşitoare ca număr şi armament. Dragostea de ţară, dragostea de libertate au fost factorii care au mobilizat masele populare, au însufleţit în luptă poporul român. *„Se poate spune* — subliniază secretarul general al partidului — *că nu există palmă de pămînt care să nu fi fost udată cu sîngele moşilor şi strămoşilor noştri în lupta pentru libertate şi neatîrnare, pentru progresul economic şi social"*.

O consecinţă a dîrzeniei cu care masele populare au luptat pentru independenţă o constituie faptul că, în pofida puterii marilor imperii cu care s-au confruntat, ţările române nu au putut fi încorporate la aceste stăpî-

niri, că de-a lungul întregului ev mediu ele și-au conservat o autonomie, consfințită prin tratate internaționale, fapt ce a avut urmări hotărîtoare asupra dezvoltării poporului român. El și-a păstrat structurile interne, și-a conservat modul de viață, tradițiile și obiceiurile strămoșești. În condițiile în care toate celelalte state din Peninsula Balcanică, precum și o mare parte a Ungariei fuseseră transformate în provincii otomane, această caracteristică a istoriei românești capătă o semnificație europeană.

Începînd din veacul XVI, s-au schimbat atît împrejurările interne, odată cu aservirea în masă a țărănimii libere, cît și cele externe, ca urmare a modificărilor survenite în raportul de forțe în sud-estul Europei. Cu toate acestea, lupta maselor populare pentru apărarea pămîntului străbun și pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață n-a încetat, ci dimpotrivă a căpătat noi atribute.

Socotind autonomia ca o etapă în efortul de dobîndire a independenței depline, țările române au folosit fiecare prilej pentru realizarea acestui deziderat. În acest context se înscrie glorioasa epopee a lui Mihai Viteazul la sfîrșitul veacului XVI, marcată de redobîndirea independenței complete a Țării Românești și refacerea integrității ei teritoriale și, ca o încununare a tuturor acestor reușite, făurirea primei uniri a țărilor române[1]. Prin sprijinul neprecupețit pe care masele populare l-au acordat viteazului domn în realizarea acestui ideal, poporul își manifesta în chip grăitor credința că împreună cu independența și unirea va dobîndi și libertatea socială.

Un proces inseparabil

Dealtfel, lupta pentru eliberare națională s-a îmbi-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1975, 5/1976, 5/1980.

Imagini din trecutul de luptă al poporului român așa cum au fost reconstituite în diferite filme istorice: Burebista, Frații Jderi, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir

V. Traikov: urmaşi ai celor de acum 2 000 ani

În 1978, cunoscutul istoric bulgar Veselin Traikov a publicat la Sofia ampla monografie Curente ideologice şi programe ale mişcărilor de eliberare naţională din Balcani pînă în anul 1878. Bun cunoscător al istoriei popoarelor din această zonă geografică, autorul întreprinde o analiză istorică substanţială a complexului proces de apariţie şi cristalizare a conştiinţei naţionale în sud-estul Europei.

Lucrarea (versiunea în limba română, datorată prof. Nicolae Velichi, se află în pregătire la Editura ştiinţifică şi enciclopedică) conţine ample referiri la momente din istoria poporului român: „Încă de timpuriu, mulţi români culţi — scrie autorul în legătură cu apariţia şi dezvoltarea conştiinţei naţionale la români, la transformarea ideilor de unitate şi independenţă naţională într-un sistem închegat, într-un adevărat program de luptă al poporului nostru — au fost preocupaţi de ideea unităţii poporului lor... Ideea originii latine ilustre face ca printre reprezentanţii de frunte ai poporului să apară şi ideea îndatoririi ce stă în faţa românilor de a se arăta vrednici de strămoşii lor". Şi mai departe, V. Traikov scrie: „Aici a intervenit însă şi a doua componentă, caracteristică pentru formarea conştiinţei naţionale la români, şi anume, problema dacilor. Romanii au venit pe pămînturile poporului român în calitate de cuceritori. Ei au găsit acolo o populaţie băştinaşă, cu care au convieţuit şi, astfel, s-au pus bazele poporului român. Preluînd deci moştenirea dacilor, românii au împins şi mai mult în trecut continuitatea cronologică a locuirii lor pe pămînturile româneşti de astăzi, pe care trăiesc ca urmaşi ai dacilor şi romanilor de peste 2 000 ani".

Referindu-se la rolul pe care i-au jucat vechii cărturari în trezirea conştiinţei de sine a poporului român, istoricul bulgar subliniază efortul fruntaşilor români şi, în acest context, marea atenţie pe care ei o „acordă limbii, aceeaşi pentru Ţara Românească, Moldova şi Transilvania". Astfel, „ideea unităţii etnice s-a contopit cu eforturile de realizare a unităţii politice, care să asigure dezvoltarea de sine stătătoare a poporului român unitar".

În contextul general-istoric de la sfîrşitul sec. XVIII, marea răscoală condusă de Horea, Cloşca şi Crişan a fost un eveniment cu implicaţii profunde în viaţa întregului popor român. „Există ştiri — subliniază istoricul bulgar — că răsculaţii ar fi aşteptat ajutor de la conaţionalii lor din ambele principate [Ţara Românească şi Moldova]. Emigranţii care au trecut Carpaţii au găsit sprijin în principatele dunărene şi au relatat suferinţele românilor ardeleni. Experienţa istorică amară i-a făcut în acelaşi timp să înţeleagă imposibilitatea de a aştepta o satisfacere a revendicărilor pe cale paşnică..., numai revoluţia putea deschide porţile pentru rezolvarea problemei sociale. În acelaşi timp, românii, nu numai cei din Transilvania, ci şi cei din Ţara Românească şi Moldova au considerat cele întîmplate ca un eveniment ce privea poporul român în general...

Supplex Libellus Valachorum este cel mai important act politic al românilor transilvăneni din sec. XVIII... Supplexul apare şi într-o conjunctură europeană adecvată — atunci cînd ideile iluminismului cuprinseseră toate părţile continentului şi cînd, de doi ani, se vînturau noile idei ale Revoluţiei franceze. Privit în această lumină, Supplexul este semnificativ: el îşi găseşte locul nu numai în cadrul evoluţiei locale, ci şi în dezvoltarea general-europeană. Ţelurile exprimate în el pregătesc şi eforturile următoare ce s-au concretizat în numeroase alte acte şi care şi-au găsit expresia definitivă în anul revoluţionar 1848".

După nici o jumătate de secol, în 1821, Tudor Vladimirescu a formulat un program care „atingea problemele fundamentale ale poporului român — sociale şi naţionale, economice şi politice, interne şi externe. În timpul revoluţiei — subliniază V. Traikov — toate clasele existente atunci în societatea românească s-au unit în efortul de a înlătura stăpînirea străină... Drumul lui Tudor Vladimirescu era revoluţionar — el căuta rezolvarea problemelor puse de mişcare pe calea ridicării poporului cu arma în mînă... Deşi programul lui Tudor Vladimirescu avea în vedere, în primul rînd, ordinea existentă în Ţara Românească, el prezintă şi o importanţă mai largă. Condiţiile social-economice şi politice comune cu cele din Moldova permiteau ca propunerile sale să fie valabile pentru ambele principate. În acelaşi timp ecoul revoluţiei a ajuns şi la românii din Transilvania, unde a început o vie frămîntare în popor. Pentru a preîntîmpina o nouă răzmeriţă, asemenea răscoalei lui Horea, autorităţile au luat măsuri severe. Proclamaţia de la Padeş a lui Tudor Vladimirescu s-a răspîndit, însă departe spre nord. Printre ţăranii români din Transilvania exista convingerea că, îndată ce Tudor Vladimirescu se va fi răfuit cu boierii din Ţara Românească, va trece în Transilvania pentru a pune capăt şi acolo asupririi".

Marian ŞTEFAN

---

nat totdeauna cu cea pentru dobîndirea libertăţii sociale, caracterul inseparabil al acestor aspiraţii fiind pus în lumină în chip deosebit de marile mişcări populare din Transilvania feudală. Puternicele răscoale declanşate în 1437, 1514 şi cu deosebire în 1784, au fost îndreptate împotriva asupririi sociale, a clasei dominante, dar, în acelaşi timp, şi împotriva opresiunii naţionale exercitate de aceeaşi clasă, printr-o politică de discriminare faţă de români, populaţia majoritară şi cea mai veche din Transilvania. Din această cauză, marile mişcări din Transilvania au avut drept scop atît lichidarea inegalităţii sociale — exprimată în acel punct „Nobili să nu mai fie!"[1] din Ultimatumul înaintat de Horea nobilimii — cît şi a pactului celor trei naţiuni (încheiat de nobilimea maghiară, secuiască şi de patriciatul săsesc după răscoala de la Bobîlna), prin care românii erau consideraţi toleraţi în propria lor ţară!

În această dublă accepţiune a răscoalelor, înţelegem cum ţărănimea transilvăneană a văzut în Gheorghe Doja un conducător al unui stat reorganizat pe baze populare, în Mihai Viteazul un crai de acelaşi neam cu populaţia română din Transilvania şi în Horea un rege al iobagilor, ridicat la luptă pentru a le reconsidera statutul lor naţional şi social drept consecinţă a faptului că erau cea mai veche şi mai numeroasă naţiune aflată pe meleagurile străbune ale Daciei. În acelaşi timp, istoria ne arată că în aceste mişcări, împreună cu românii — al căror număr era majoritar — au luptat mulţi ţărani şi orăşeni de altă naţionalitate: *„Alături de români* — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu —, *în aceste bătălii sociale s-au ridicat şi oameni ai muncii aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, populaţiile aşezate în decursul vre-*

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1982.

murilor pe meleagurile acestei țări și care au trăit, muncit și luptat în unitate și frăție cu poporul român. Viața a demonstrat fără putință de tăgadă că românii, maghiarii, germanii și celelalte naționalități conlocuitoare au putut face față greutăților timpurilor, au putut învinge în lupta împotriva exploatatorilor și asupritorilor, au putut păși pe drumul progresului, numai muncind și luptînd alături, înfrățiți".

Obiective sociale și naționale au figurat împreună și în programele marilor mișcări revoluționare românești din sec. XIX. Revoluția din 1821 condusă de Tudor a fost deopotrivă îndreptată împotriva exploatării boierești, țel exprimat atît de plastic în formula „patria este norodul, iar nu tagma jefuitorilor", cît și împotriva asupririi străine. Ample obiective de același fel a înscris revoluția de la 1848-1849, desfășurată în toate cele trei țări românești. Programele formulate și făcute publice la Blaj, Brașov, Islaz — documente de gîndire politică cu totul excepționale pentru acea epocă — au exprimat în chip grăitor țelurile fundamentale ale emancipării sociale și politice naționale ale întregului popor român.

Unirea Principatelor, făurită la 24 ianuarie 1859, dobîndirea independenței de stat a României, proclamată la 9 mai 1877, realizarea statului național unitar român, la 1 decembrie 1918, au constituit, fiecare în parte, etape în lupta necurmată a poporului pentru libertate și unitate națională, încorporînd concomitent și năzuința dreptății sociale.

Adevărata libertate națională și socială a fost obținută prin efortul maselor muncitoare conduse de Partidul Comunist Român, continuatorul celor mai înaintate tradiții ale luptei poporului pentru libertate și o viață mai dreaptă. Fundamentînd caracterul revoluționar al insurecției din august 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că, încununînd lupta de veacuri a poporului, acest act istoric a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, cu profunde implicații în evoluția ulterioară a țării: *„Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă* — se subliniază în cuvîntarea rostită la Plenara lărgită din 1-2 iunie 1982 — *a deschis calea înfăptuirii revoluției socialiste și trecerii la construcția comunismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare. Poporul român a obținut, sub conducerea Partidului Comunist Român, realizări epocale în dezvoltarea generală a țării.*

Într-o perioadă istorică scurtă, România a parcurs mai multe etape istorice și a trecut la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

În această epocă de mari transformări revoluționare au fost lichidate, pentru totdeauna, proprietatea capitalist-moșierească asupra mijloacelor de producție, exploatarea și asuprirea de clasă, s-a realizat o economie socialistă unitară în industrie și agricultură".

Lupta de eliberare națională și socială străbate, ca un fir diriguitor, întreaga istorie a patriei noastre, îi determină esența, îi clarifică sensurile, îi conturează cadrul cuvenit în istoria universală. A fost un drum lung, presărat cu nenumărate sacrificii, dar necontenit ascendent și în cele din urmă victorios. Nu există o mai clară caracterizare a semnificațiilor istorice ale acestui proces, decît cea exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu: *„Greutățile prin care a trecut poporul român, adversitățile pe care le-a înfruntat, precum și victoriile pe care le-a cucerit în momentele de răscruce ale existenței sale demonstrează în mod incontestabil că un popor hotărît să-și apere glia, libertatea și neatîrnarea, decis să nu precupețească nimic pentru a-și afirma drepturile inalienabile, pentru a-și cuceri un loc demn sub soare, nu poate fi înfrînt și îngenuncheat de nimeni și de nimic, niciodată".*

Concursul MAGAZIN ISTORIC ediția 1983

Iată-ne în pragul unui nou concurs Magazin istoric, organizat, ca și precedentele ediții, pornind de la dorințele și sugestiile numeroșilor noștri cititori care ne-ou scris despre interesul și pasiunea lor pentru concursurile revistei.

În ce va consta acest nou concurs? El va cuprinde trei serii de cîte 5 întrebări, deci în total 15 întrebări, care vor fi publicate în nr. 4,5,6/1983 ale revistei.

Ca și la ediția precedentă, vor fi trei variante de răspuns (a,b,c), dintre care doar una este cea corectă și ea va trebui să fie precizată de participanți. Concursul este prevăzut cu mai multe premii, a căror listă completă va fi publicată în nr. 4/1983. Bibliografia o vor constitui nr. 10,11,12/1982 și 1,2,3/1983 ale revistei.

Spre deosebire de celelalte ediții, actualul concurs are în organizarea sa două elemente noi, *introduse la sugestia cititorilor. Primul dintre acestea:* pe lîngă premiile ce se atribuie concurenților care au dat răspunsuri exacte la toate cele 15 întrebări, se vor acorda și premii de consolare. *Acestea vor fi atribuite prin tragere la sorți* tuturor concurenților participanți, indiferent de numărul de răspunsuri exacte pe care l-au dat celor 15 întrebări.

A doua noutate privește... Dar să nu anticipăm. În nr. 4/1983, odată cu prima serie de întrebări, cititorii și concurenții noștri vor afla în ce constă acest element nou introdus în concursul Magazin istoric, *ediția 1983.*

Deci, nu uitați! În numărul viitor, primele 5 întrebări ale concursului *Magazin istoric* ediția 1983. Bibliografie: numerele 10.11.12/1982 și 1.2.3/1983 ale revistei.

Între secolele IX și VI [î.e.n.]... geții dezvoltau aici în Dacia o artă proprie a aurului, ale cărei produse umpleau tot centrul și nordul Europei, concurînd cu arta etruscă a bronzului și argintului.

VASILE PÂRVAN

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL DE LA TURNU MĂGURELE

DAN DRĂGUȘ,
Muzeul de istorie al R. S. România

Printre piesele de mare valoare aflate în colecția Muzeului de istorie al R.S. România ce dovedesc practicarea pe teritoriul patriei noastre, din cele mai vechi timpuri, a meșteșugului metalelor prețioase, în special a aurului, se numără și obiectele descoperite, acum peste un veac, în martie 1880, cu ocazia unor lucrări edilitare efectuate în perimetrul orașului Turnu Măgurele.

Imediat după descoperire, o parte din tezaur a intrat în patrimoniul Muzeului național de antichități, iar cealaltă în colecția marelui om politic și istoric Mihail Kogălniceanu. După moartea acestuia (1891), spre sfîrșitul secolului XIX tezaurul a fost regrupat la Muzeul național de antichități: ulterior, o parte din piese au dispărut însă în împrejurări ce nu au putut fi elucidate: din 445 obiecte de aur (cîntărind peste 1 kg), tezaurul cuprinde azi doar 428 piese (în greutate de 0,600 kg).

Valoarea deosebită a acestei descoperiri, faptul că de la început a intrat în fondurile unei instituții științifice a făcut ca, de-a lungul anilor, istorici și arheologi renumiți — printre care Mihail Suțu (autorul celui dintîi studiu despre tezaur), Alexandru Odobescu și Vasile Pârvan — s-o studieze, precizîndu-i vechimea (sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului) și proveniența (mediul societății geto-dacice din primele secole ale mileniului I î.e.n.); s-a stabilit, totodată, că este produs al meșterilor aurari localnici.

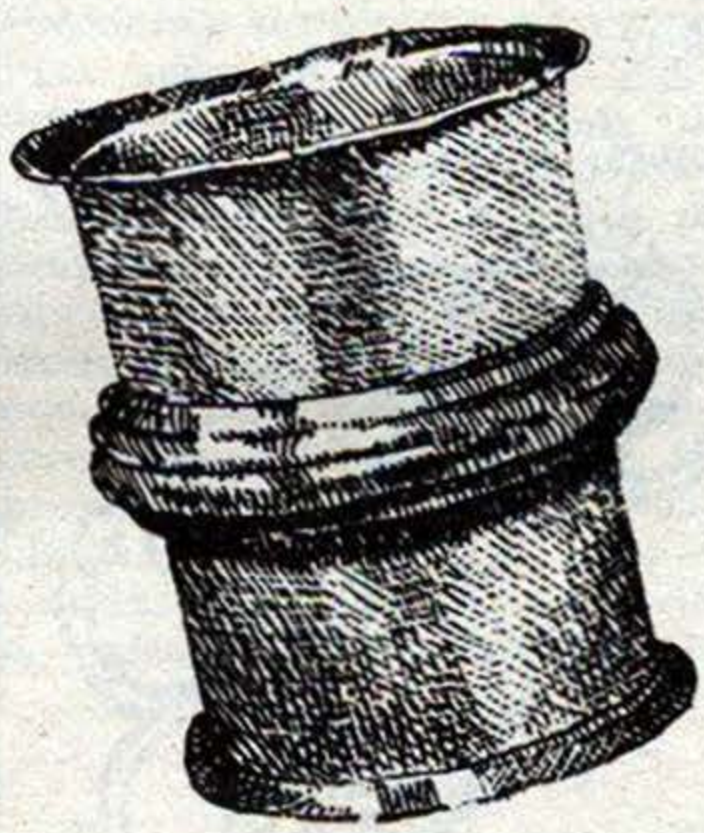

Dintre piese se detașează cinci mari mânșoane cilindrice (inițial au fost unsprezece), lucrate în foaie groasă de aur, cu zona mediană bombată și decorată cu caneluri — brîuri orizontale. Alte două mânșoane au formă sferoidală; primul este confecționat din electrum (un aliaj de aur și argint foarte frecvent în antichitate), iar celălalt, de dimensiuni mai mici, are formă tubulară și este decorat cu motive geometrice incizate

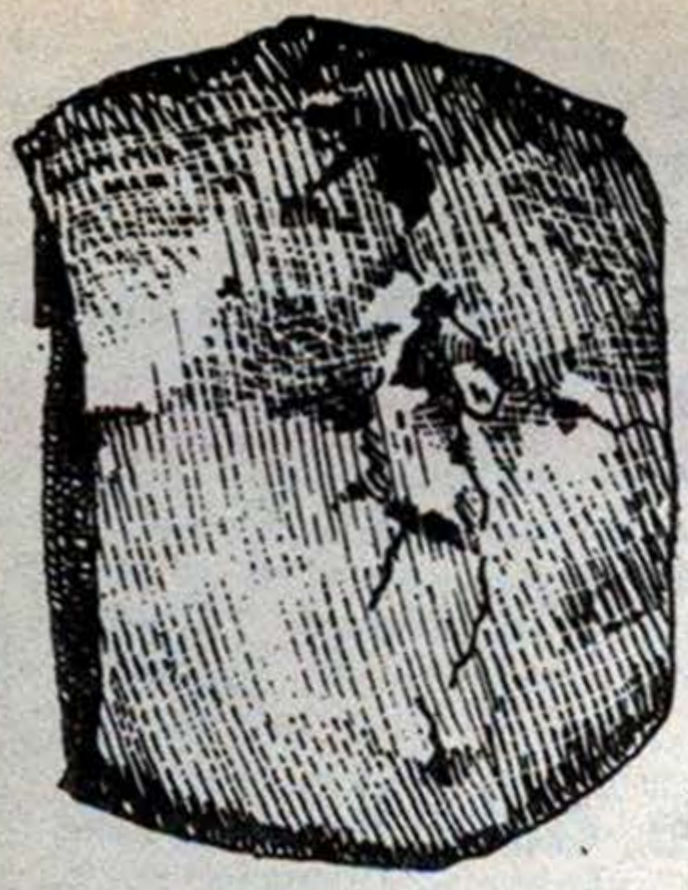

(triunghiuri și linii frînte). Tezaurul i mai cuprinde 420 inele plate ce pot fi grupate (în funcție de mărime și greutate) în cinci unități distincte; un inel de buclă pare să se fi rătăcit întîmplător între piesele găsite la Turnu Măgurele.

Analizînd obiectele ce compun acest tezaur, tehnologia de obținere a lor, decorul și celelalte elemente, desprindem concluzia că în această perioadă de început a epocii fierului, meșterii aurari geto-daci erau în căutarea a noi simboluri, preocupări determinate de dezvoltarea relațiilor economico-sociale ale societății acelor vremi, în primul rînd de detașarea aristocrației militare și a căpeteniilor tribului de ceilalți membri ai comunității. Pentru aceste căpetenii se realizau asemenea însemne ale puterii, care trebuiau să le sublinieze bogăția și dominația asupra restului comunității. Exista, dealtfel, o tradiție, în ceea ce privește făurirea unor asemenea însemne de paradă, evidențiate și de alte descoperiri: diademele de la Galeșu[1], talerele de la Ostrovul Mare[2], spada și celelalte arme de la Perșinari[3], ceea ce demonstrează și o continuitate în timp a meșteșugului aurului la geto-daci. Studierea detaliilor de pe o piesă de excepțională valoare — rhytonul de la Poroina — oferă indicii pentru a considera că mansoane asemănătoare celor de la Turnu Măgurele se foloseau pentru decorarea tronului căpeteniei.

Tezaurul la care ne referim este una din mărturiile care atestă existența unei formațiuni politice de prim rang în Cîmpia Dunării, aflată sub conducerea unui „basileos" puternic ce-și permitea să-și decoreze tronul cu manșoane de asemenea mărime și valoare.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 10/1982; 11/1982; 2/1983.

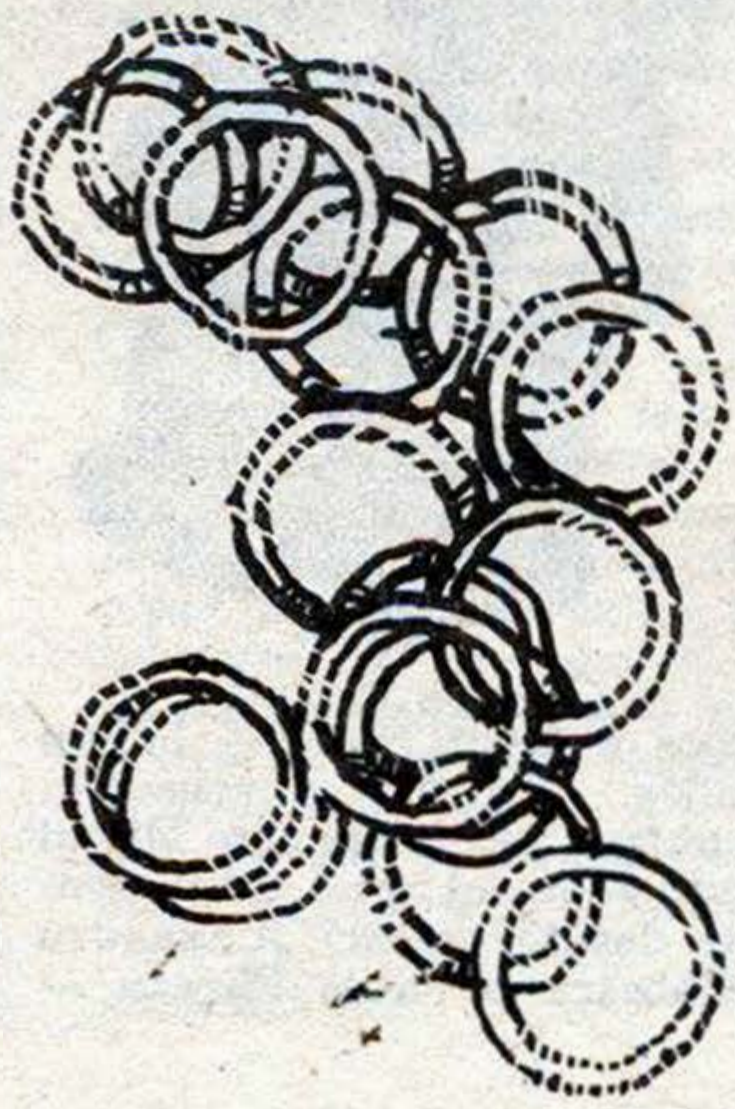

CLIO ANUNȚĂ

10 283 teze de doctorat

Cîte teze de doctorat au fost susținute în anii Republicii în patria noastră? Ce domenii ale cercetării științifice au fost abordate? Cum pot fi consultate în prezent aceste lucrări?

Iată cîteva întrebări cărora le răspunde lucrarea Teze de doctorat, *apărută sub egida Bibliotecii centrale universitare din București. Elaborate în cadrul Serviciului de informare și documentare al bibliotecii cele trei volume ale lucrării tipărite pînă în prezent — un al patrulea aflîndu-se în pregătire — cuprind prezentarea bibliografică a tuturor tezelor de doctorat susținute în țară de autori români și străini și ale celor susținute în străinătate de autori români între 1948 și 1976. Volumul I cuprinde tezele dintre anii 1948 și 1970 (4 227 titluri), vol. II pe cele dintre anii 1971 și 1973 (3 323 titluri), iar volumul III pe cele dintre 1974 și 1976 (2 733 titluri). În total, 10 283 teze de doctorat din cele mai diverse domenii ale științei și tehnicii. Dintre acestea, aproape 300 sînt teze de doctorat în istorie, cu o tematică complexă, abordînd evenimente, fapte, momente semnificative atît din istoria patriei noastre cît și din cea a altor popoare.*

Pentru alcătuirea lucrării au fost investigate colecțiile principalelor biblioteci din țară (București, Cluj-Napoca, Galați, Iași, Petroșani, Ploiești, Timișoara, Tîrgu Mureș), cît și ale unor universități din străinătate, cum ar fi cele din Harkov, Leningrad, Moscova, Simferopol (U.R.S.S.), Berlin (R.D.G.), Varșovia (R.P. Polonă), Toulouse (Franța), Turku (Finlanda).

Cele 10 283 teze de doctorat susținute în perioada 1948-1976 constituie și ele o elocventă imagine a constantei și dinamicei ascensiuni pe care o cunoaște, în anii socialismului, cercetarea științifică românească.

Ştiinţa pentru Om

Profesorul Satish Chandra de la Universitatea „Jawaharlal Nehru" (India) ne-a vizitat de mai multe ori redacţia în zilele celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice din august 1980. Aici, ca şi în pauzele şedinţelor forumului mondial al istoricilor, ca şi în alte împrejurări oficiale, prof. Chandra mi-a expus o serie de puncte de vedere privind istoria. Redau pentru cititorii Magazinului istoric cîteva dintre ele, menţionînd, totodată, că interlocutorul meu este unul dintre cei mai cunoscuţi istorici indieni, membru al Biroului Comitetului internaţional de ştiinţe istorice în două legislaturi, vicepreşedinte al Consiliului internaţional pentru ştiinţe filozofice şi umanistice, preşedinte al Societăţii istoricilor indieni şi membru al Consiliului Universităţii Naţiunilor Unite, autor a numeroase studii despre India medievală şi epoca dezintegrării imperiului marilor moguli, în special societatea sec. XVI-XVIII.

Preocuparea mea în toate lucrările şi cercetările mele — îmi spunea profesorul indian — este de a demonstra falsitatea teoriilor puse în circulaţie de către mulţi istorici occidentali despre aşa-zisa înapoiere a societăţilor orientale înainte de sosirea navelor occidentale. Adevărul este că societatea indiană se afla — atunci — pe trepte de dezvoltare comparabile în multe privinţe cu Europa.

— Cum apreciaţi anii '80 pentru nivelul atins de istoriografia indiană şi cea mondială?

— Cred că asistăm la o dezvoltare furtunoasă a tuturor ştiinţelor, nu numai a istoriei. Această constatare este valabilă şi pentru India. Specificul momentului de faţă în istoriografie este trecerea la studii comparate pluridisciplinare. Aşadar, cred că se va afirma în curînd o istoriografie comparatistă.

— Cum vedeţi în acest context raportul dintre istorie şi actualitate?

— Cred că, ocupîndu-se foarte atent de trecut, istoricul care trăieşte astăzi trebuie să-şi dedice studiul şi problematicii contemporane. Trebuie ca istoricul să-şi consacre cercetările dezvoltării personalităţii umane, problemelor păcii, coexistenţei paşnice a naţiunilor. În ceea ce priveşte India — ţară cu o mare diversitate etnică, lingvistică, religioasă, cu tradiţii multimilenare, cu stratificări sociale perpetuate şi cu inovaţii de ordin politic, economic şi social originale —, o problemă fundamentală este aceea a integrării naţionale. Problema problemelor rămîne însă aceea a învingerii subdezvoltării.

Cred, de asemenea, că o problemă extrem de actuală şi despre ale cărei necesităţi izvorîte din istorie noi, cercetătorii, trebuie să scriem este crearea unei noi ordini economice internaţionale. Pacea este în prezent strîns legată de problemele dezvoltării, de modul cum lumea a treia se va angaja pe calea lichidării decalajelor.

— Care este locul istoricilor indieni în istoriografia mondială?

— Conceptul meu asupra istoriei omenirii este că fiecare ţară, naţiune, popor au contribuit şi contribuie cu resursele lor în diferite domenii şi în diferite etape la crearea civilizaţiei mondiale. Desigur, figura principală a istoriei mondiale este şi rămîne Omul. Consider extrem de dăunătoare, chiar periculoasă, încercarea de a impune valorile occidentale tuturor celorlalte naţiuni ale lumii.

— Ce rol are o revistă de cultură istorică în zilele noastre?

— Răspunsul este clar: noi trebuie să scriem nu atît pentru specialişti, pentru colegii noştri, ci pentru ca istoria să fie o apă proaspătă pentru fiecare Om în întărirea personalităţii sale individuale şi a identităţii sale naţionale. Eu scriu manuale pentru copiii din India pornind de la convingerea că trebuie să scriem pentru mase.

— În încheiere, prof. Chandra mi-a spus:

— România a fost de-a lungul istoriei un loc de întîlnire al civilizaţiilor, o ţară care şi-a creat la rîndul ei o civilizaţie proprie specifică, pe care o dezvoltă neîncetat. Bucureştii mi-au apărut în zilele congresului nostru drept o Capitală încîntătoare.

Relaţia dintre dezvoltare şi progresul istoric nu este ceva simplu. Problema este cine controlează ştiinţa şi tehnologia şi în ce scopuri. Dacă controlul lor serveşte distrugerii, dominaţiei, războiului, rezultatul va fi catastrofal. Iată de ce Omul trebuie să controleze realmente revoluţia tehnico-ştiinţifică pentru scopurile umanităţii, iar nu ştiinţa să-l domine pe Om. Ştiinţa pentru Om — iată o deviză pentru toate ţările.

Convorbire consemnată de Cristian POPIŞTEANU

INDIA ŞI GRECIA

JAWAHÀRLAL NEHRU

Se obişnuieşte să se considere Grecia antică drept leagănul civilizaţiei europene şi s-au scris multe lucrări despre deosebirea fundamentală dintre Orient şi Occident. Mie personal lucrul îmi pare de neînţeles; multe din aceste lucrări îmi par confuze, neştiinţifice şi neîntemeiate pe fapte. Pînă în timpul din urmă numeroşi gînditori europeni credeau că tot ce merită atenţie îşi are izvoarele în Grecia sau Roma. Henry Maine a spus undeva că, în afara forţelor oarbe ale naturii, nu există nimic pe lume care să nu fi existat întîia oară la greci. Specialiştii europeni în cultura antică, cunoscători ai limbilor greacă şi latină, ştiau foarte puţine despre India şi despre China.

Profesorul E.R. Dodds atrage totuşi atenţia asupra „moştenirii istorice a Orientului din care s-a dezvoltat cultura greacă şi de care nu s-a rupt niciodată cu totul decît poate doar în imaginaţia specialiştilor în cultura antică".

Vreme îndelungată ştiinţa se limita în Europa la limbile greacă, ebraică şi latină, din care cauză la început concepţia despre lume a fost concepţia despre lumea mediteraneană. Ea nu se deosebea de fapt de concepţia vechilor romani, deşi a suferit o schimbare însemnată. Această concepţie fundamentală determina nu numai concepţiile despre istorie, geopolitică, dezvoltarea culturii şi civilizaţiei, dar constituia şi o frînă pentru progresul ştiinţei. Platon şi Aristotel au avut o influenţă predominantă asupra minţii oamenilor. Chiar atunci cînd europenii aflau cîte ceva despre creaţiile din trecut ale popoarelor Asiei, ei primeau aceste veşti cu neplăcere. Avem aci de-a face cu o anumită împotrivire subconştientă şi cu o încercare de a încadra aceste creaţii într-un fel oarecare în vechile lor idei. Iar dacă acesta era punctul de vedere al savanţilor, cu atît mai uşor credeau masele inculte că între Orient şi Occident există o deosebire fundamentală. Industrializarea Europei şi progresul material care i-a urmat i-au convins şi mai mult de existenţa acestei deosebiri, şi — în virtutea unui proces specific al gîndirii raţionaliste — Grecia antică a început să fie socotită strămoşul Europei şi al Americii moderne. Cunoaşterea mai aprofundată a istoriei a zdruncinat aceste convingeri în mintea unora dintre gînditori; însă masele largi de intelectuali şi de neintelectuali şi-au păstrat vechile idei consfinţite de veacuri şi care, asemenea unor fantome, pluteau la suprafaţa conştiinţei lor şi s-au contopit treptat cu fondul general al reprezentărilor lor.

Nu înţeleg sensul în care se folosesc cuvintele Orient şi Occident, afară doar dacă ele înseamnă că Europa şi America au ajuns la un înalt grad de industrializare, iar Asia a rămas sub acest raport în urmă. Industrializarea reprezintă ceva nou în istoria mondială şi ea este aceea care cel mai mult a schimbat şi continuă să schimbe faţa lumii. Între civilizaţia elenistă şi civilizaţia europeană şi americană contemporană nu există o legătură organică. Ideea contemporană că singurul lucru important în lume ar fi confortul material este complet străină ideilor care stau la baza literaturii elene sau a oricărei alte literaturi din antichitate. Şi grecii, şi indienii, şi chinezii, şi iranienii au fost mereu în căutarea unei religii şi a unei filozofii a vieţii care să cuprindă întreaga lor activitate şi să creeze echilibrul şi simţul armoniei. Această idee străbate toate aspectele vieţii — literatura, arta, instituţiile sociale — şi dă naştere unui simţ al proporţiei şi al plenitudinii. Probabil că aceste impresii nu sînt în totul justificate, iar condiţiile reale ale vieţii pot fi cu totul altele. Dar şi în acest caz nu trebuie uitat cît de departe sînt Europa şi America contemporană de mentalitatea şi de concepţia despre lume a acelorași greci pe care în orele lor libere îi preamăresc atît de mult şi cu care caută cine ştie ce legături îndepărtate pentru a satisface o anumită necesitate lăuntrică a inimilor lor sau pentru a găsi o oază în deşertul aspru şi arid al existenţei de astăzi.

Toate ţările şi popoarele Orientului şi Occidentului au avut individualitatea lor şi au încercat, fiecare în felul său, să rezolve problemele vieţii. Grecia este, în felul ei, originală şi splendidă; la fel e şi India, China şi

Iranul; India antică și Grecia antică erau deosebite și totuși înrudite. O asemenea afinitate spirituală identică exista, în ciuda unor mari deosebiri, și între India antică și China antică. Tuturor le era proprie aceeași generozitate și toleranță, același caracter păgîn al concepției despre lume, capacitatea de a se bucura de viață, de uimitoarea frumusețe și nesfîrșita diversitate a naturii, dragostea pentru artă și înțelepciunea pe care o dă experiența acumulată de un popor vechi. Fiecare din ele s-a dezvoltat în concordanță cu spiritul său național, care se forma subinfluența mediului natural, dînd o dezvoltare deosebită unui anumit aspect al vieții. Această trăsătură caracteristică era diferită la fiecare popor. Grecii ca popor au trăit poate mai mult în prezent și au găsit bucurie și armonie în frumusețea pe care o vedeau în jurul lor sau o creau ei înșiși. Și indienii găseau bucurie și armonie în prezent, dar privirile lor se îndreptau în același timp spre o cunoaștere mai profundă, iar mintea le era frămîntată de probleme grele. Chinezii, care înțelegeau foarte bine aceste probleme și complexitatea lor, evitau cu înțelepciune să treacă la dezlegarea lor. Fiecare popor căuta în felul său să exprime plenitudinea și frumusețea vieții. Istoria ne-a arătat că India și China au avut o temelie mai trainică și o mai mare capacitate de rezistență; deși mult slăbite în urma puternicelor zguduiri suferite, ele au supraviețuit pînă în zilele noastre, viitorul lor e încă neclar. Grecia antică, cu toată splendoarea ei, n-a dăinuit; ea n-a rezistat și mai supraviețuiește doar prin minunatele ei realizări, prin influența pe care o exercită asupra culturilor care au înlocuit-o și prin amintirea acestei luminoase, dar scurte perioade a unei vieți trăite din plin. E posibil ca ea să se fi transformat în trecut tocmai pentru că era prea absorbită de prezent.

(Jawaharlal Nehru, *Descoperirea Indiei*, Editura de stat pentru literatură politică, București, 1956.)

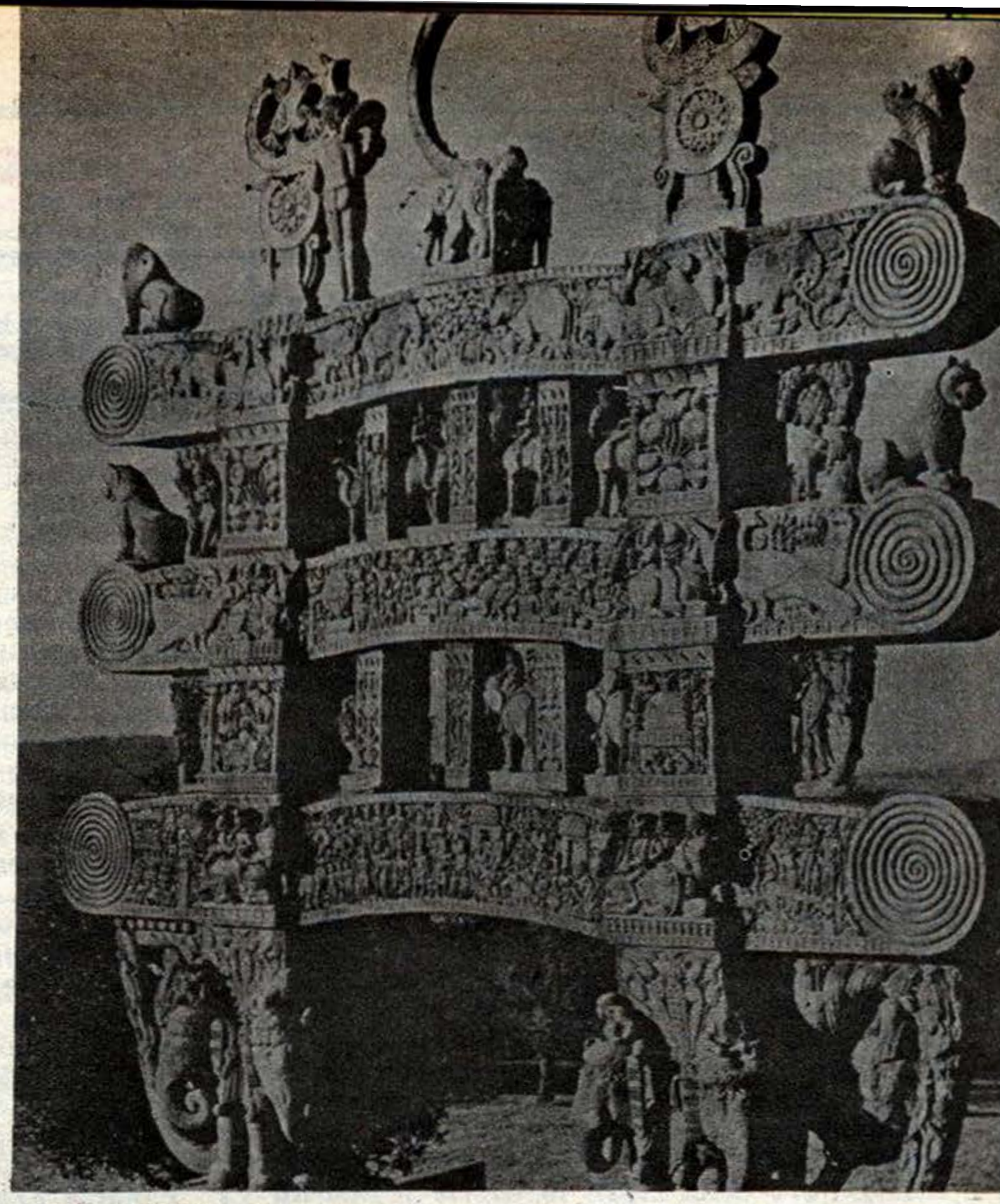

India antică și Grecia antică au lăsat omenirii impresionante mărturii ale unor strălucite civilizații: poartă din epoca dinastiei indiene Maurya (324–187 î.e.n.) (sus) și simbolul antichității europene, Acropole, fortăreața orașului Atena, reconstruită în sec. V î.e.n., cu templele epocii lui Pericle

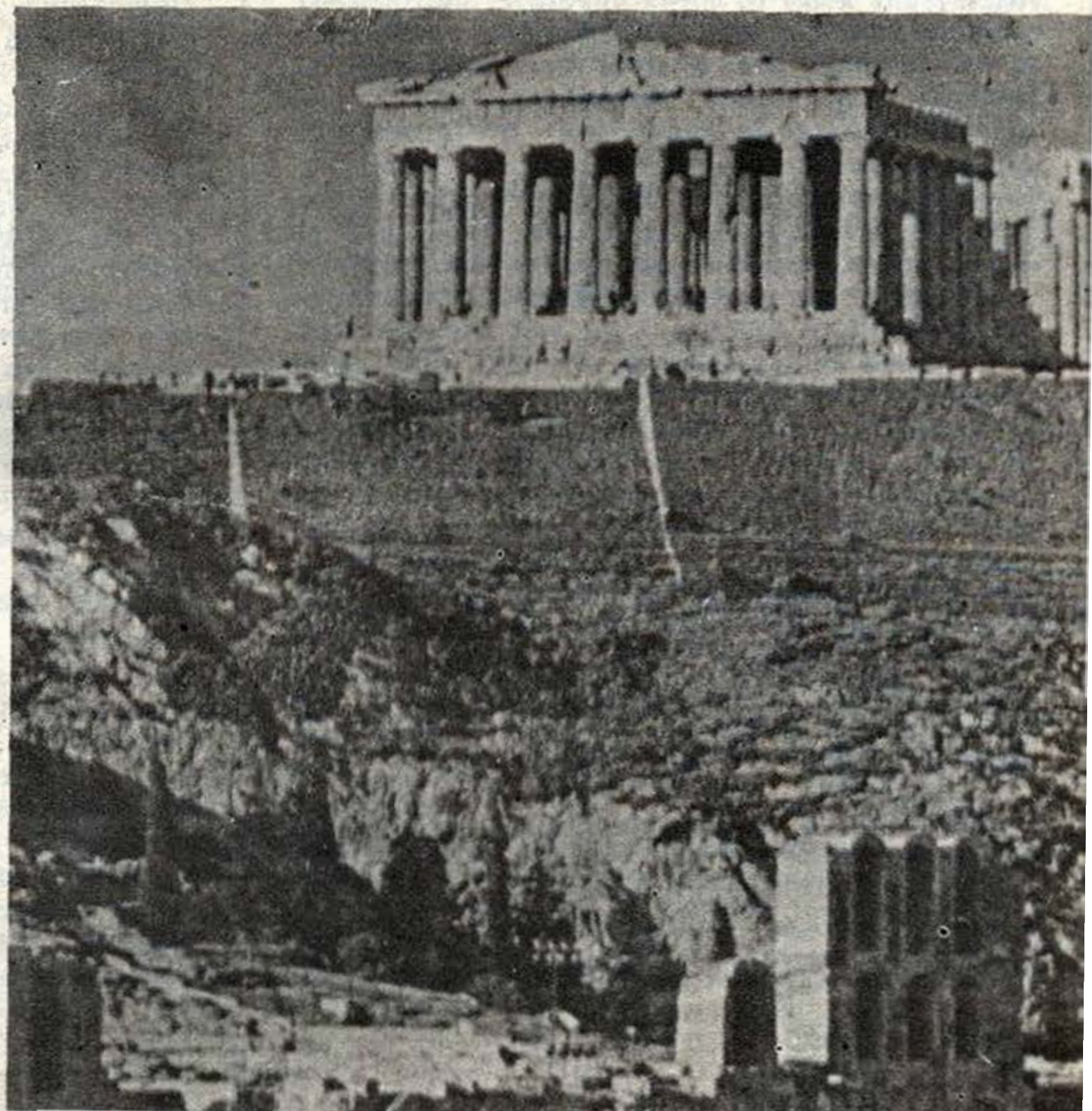

PETRE PANDREA

o conştiinţă antifascistă

Nici-o cronică a antifascismului românesc nu poate fi scrisă fără evocarea numelui lui Petre Pandrea (1904-1968), intelectual de aleasă ţinută, devotat convingerilor patriotice şi democratice, „om de stînga", cum el însuşi se definea. Venit dintr-un sat de lîngă Craiova, Baiş, unde s-a născut la 26 iunie 1904, Petre Marcu, devenit curînd în publicistică Petre Pandrea, părea destinat unei cariere militare, întrucît urmase liceul militar de la Mănăstirea Dealul de lîngă Tîrgovişte. Iată însă că un talent publicistic de o vigoare ieşită din comun îl aruncă încă din 1922 în vîltoarea gazetăriei. După studii în drept la Bucureşti, beneficiind de o bursă G.G. Mironescu[1], Petre Pandrea pleacă şi se specializează în ştiinţe juridice (filozofia dreptului şi criminologiei), precum şi în sociologie, la Berlin, Heidelberg, Roma şi München.

Deşi nu a făcut studii în istorie şi nici nu se declara ca aparţinînd breslei istoricilor, P. Pandrea a fost definitiv influenţat de contactul cu istoria propriu-zisă. Pentru un tînăr intelectual aflat în plină formare, căutîndu-şi cu învolburare şi cutezanţă drumul, influenţat şi confuzionat nu o dată de experienţe şi filozofii iraţionaliste, brusca deşteptare s-a petrecut tocmai în locul unde iraţionalismul declanşase sub chipul nazismului ofensiva împotriva omului şi a culturii. Pentru Petre Pandrea prezenţa în Germania între 1927 şi 1931, într-o perioadă în care hitlerismul îşi croia drum spre putere cu ajutorul batalioanelor de asalt, a însemnat nu atît încununarea unor studii de specialitate, cît mai ales sedimentarea unei orientări şi convingeri decisive şi definitiv antifasciste. Cum îi mărturisea el însuşi, în 1946, lui Ion Biberi, „după 1932 n-am mai putut suporta Germania... Începuse marea zarvă politică hitleristă. Beatitudinea mea literară şi cosmopolită luase sfîrşit în momentul cînd un bun prieten german din seminar mi-a spus, la sfîrşitul unei discuţii de filosofie juridică hegeliană, «balcanic infect»; mi-am luat catrafusele şi am plecat direct acasă în Oltenia, la mama şi la tata... Încheiam un ciclu de viaţă".

Mulţi ani mai tîrziu avea să scrie cu privire la momentul maturizării sale: „Nu vedem decît ceea ce vrem să vedem, în tinereţe şi în toiul acţiunii. Tînărul şi omul de acţiune se aseamănă în structura şi substanţa lor saturată de subiectivism. Tînărul colorează atmosfera şi lumea exterioară în stările sale sufleteşti. Omul de acţiune merge la ţel cu viteza şi precizia glonţului şi nu are decît impulsurile trăgaciului şi ale instinctelor". Se poate spune că Petre Pandrea este unul dintre primii intelectuali antifascişti europeni care a stigmatizat Germania hitleristă văzînd-o la ea acasă, de unde trimitea reportaje, eseuri, pamflete, de o rară forţă vitriolantă. În coloanele presei democratice din ţara noastră (Adevărul, Dimineaţa, Dreptatea, Adevărul literar şi artistic, Cuvîntul liber, Viitorul social, Stînga), scrisul lui Petre Pandrea exprima poziţiile covîrşitoarei majorităţi a intelectualilor români care înţelegeau pericolele de moarte pe care hitlerismul le abătea asupra ţării. Cu un puternic simţ de clarviziune, el scria în 1936: „Ţara noastră este avizată în primul rînd prin acţiunea şi războiul revizionist. Fruntariile sînt în pericol. Ceea ce este mai dureros rămîne faptul că o serie întreagă de politicieni români au rămas cu ochii aţintiţi spre Roma şi Berlin. Amatorii de dictatură şi împătimiţii antisemitismului n-au renunţat la cochetăria cu Roma duşmană şi cu Berlinul revizionist. Cine este prietenul Romei şi al Berlinului, este duşmanul României. Acest adevăr elementar din politica externă se ignorează sistematic de către oamenii dreptei şi ai reacţiunii româneşti. Calul troian se află cu ei în cetate". Patru ani mai devreme, într-un articol trimis din Germania, el anticipa agresiunile hitleriste: „Va fi războiul o nouă diversiune? Sînt semne certe că o nouă conflagraţie mondială se află în pregătire...".

În 1933, Petre Pandrea scria că „militarizarea serveşte ca pavăză a ordinei stabilite şi ca pregătire sufletească şi tehnică a viitorului război". În acelaşi an, el îşi reunea, într-un volum intitulat Germania hitleristă, multe din analizele şi pamfletele sale. „Cartea s-a bucurat de un succes extraordinar şi a fost, pe plan european, printre cele dintîi radiografii pătrunzătoare ale hitlerismului" (Z. Ornea). Primirea de care s-a bucurat lucrarea devine un atestat istoric al atmosferei irecon-

[1] Om politic român (1874-1949); decan al Facultăţii de drept din Bucureşti. A făcut parte dintre militanţii români de la Paris (1917-1918) care au promovat interesele statului naţional unitar. Ulterior în conducerea Partidului Naţional Ţărănesc; prim-ministru (1930-1931); ministru al afacerilor externe (1929) şi în mai multe rînduri titular la alte departamente.

ciliabii antinaziste ce predomina în societatea românească a anului 1933.

Cu aceeaşi intransigenţă a combătut filozofia şi grupările de extremă dreaptă din ţara noastră, mai ales Garda de fier, situîndu-se cu consecvenţă de partea drepturilor şi libertăţilor democratice, pledînd el însuşi ca avocat în numeroase procese cauza antifasciştilor şi comuniştilor. Iată ce scria în 1935, într-un articol în care se ridica în apărarea deţinuţilor politici comunişti şi condamna procesul intentat istoricului Petre Constantinescu-Iaşi: „Eroismul timpurilor noastre se înfăţişează în forme mai puţin grandilocvente, dar mai utile societăţii, decît eroismul de odinioară, care recolta glorioase inscripţii numai pe scut şi spadă. Care este forma actuală a eroismului din România? Se poate răspunde lămurit: eroismul s-a refugiat în lagărul muncitorimii anonime. A acelei mase terorizată de spectrul şomajului în faţă şi avînd represiunea în spate. Eroism — mai întîi — pe frontul muncii, în uzine, în mine, pe ogoare şi în ateliere. Un eroism cotidian, fără gesturi şi fără retorică, înfruntînd urgia salariilor tot mai reduse, lipsa de rod şi preţuri convenabile. Iar de îndată ce exponenţii clasei muncitoare încearcă să ridice fruntea din pulbere şi obidă, protestul pentru o viaţă nouă se transformă în martiraj individual".

Din însemnările puse la dispoziţia redacţiei noastre de Nadia Pandrea Cutcutache, fiica jurnalistului, sociologului şi publicistului Petre Pandrea, aflăm că împreună cu scriitorul Lucian Blaga a trăit „toamna zbuciumată a anului 1940, cînd hitlerismul a invadat în România sub forma «detaşamentelor de instrucţie» (formă deghizată a ocupaţiei militare) şi a dictaturii legionare instaurate la 6 septembrie 1940 în cap cu Horia Sima, braţ la braţ cu generalul Ion Antonescu. Dictatura «cămăşilor verzi» a durat pînă la rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941". Iată acum o altă mărturie preţioasă: „Cînd le-am privit prima oară [detaşamentele hitleriste de instrucţie], împreună cu Lucian Blaga, am suspinat şi am psalmodiat funerar, amintind texte din cronicarii noştri Miron Costin, Dimitrie Cantemir şi Ion Neculce".

La Berlin împreună cu soţia

Prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric, cîteva pagini de însemnări inedite despre anii 1927-1931 cînd paralel cu studiile la facultatea de drept berlineză, îndeplinea unele atribuţii la Legaţia română din capitala Germaniei. Aceste „miniaturi diplomatice" oferite revistei de fiica scriitorului vor adăuga — cu siguranţă — încă o notă simfoniei atît de bogate, tumultuoase şi profunde a scrisului lui Petre Pandrea, profund angajat de partea democraţiei şi iubirii de ţară[1].

Ioana URSU

[1] În ultimii ani au apărut din opera lui Petre Pandrea: *Eseuri (Portrete şi controverse, Germania hitleristă, Pomul vieţii)*. Antologie de Gh. Stroia, prefaţă de George Ivaşcu, Editura Minerva, Bucureşti, 1971; *Atitudini şi controverse*, ediţie îngrijită, cuvînt înainte de Gh. Epure, Editura Minerva, Bucureşti, 1982.

Miniaturi diplomatice

Legaţia regală a României din Berlin era situată în Rauchstrasse 26, în cartierul Tiergarten, adică în marele parc al oraşului[1]. Clădirea era impozantă şi spaţioasă, cu grădină în care se dădeau recepţii, cu locuinţă rezervată şi ocupată cu familia de şeful misiunii, care avea rang de ministru plenipotenţiar. Rangul de ambasador nu-l aveau decît reprezentanţii marilor puteri, adică Anglia, Franţa, Germania, Japonia, Rusia Sovietică şi Statele Unite ale Americii. Cîteodată, delegatul Chinei purta titlul de ambasador.

Decanul corpului diplomatic se alege, de regulă, în persoana reprezentantului romano-catolic al Vaticanului. În speţă, funcţiona Monseniorul Pacelli, care va ajunge mai tîrziu şi papă, un om viu, fermecător, la care românii aveau acces oricînd şi era prieten intim şi oaspe regulat al familiei N.P. Comnen, plenipotenţiarul nostru la Berlin din 1928[2]. Monseniorul Pacelli, ca majoritatea prelaţilor catolici, făcea propa-

[1] Pentru a uşura lectura nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile în text.

[2] *Magazin istoric*, nr. 4,5/1980, 1-3/1981.

gandă fățișă și era pescuitor de suflete tinere. Monseniorul a convertit la catolicism pe fiica unică a lui N.P. Comnen, a scos-o din ortodoxie și românca, extrem de inteligentă și cultivată, a ajuns călugăriță într-un ordin catolic.

Despre N.P. Comnen s-au publicat și s-au vorbit multe nărozii.

Mi-a fost șef de misiune diplomatică în 1928 și 1929 și nu am decît cele mai plăcute amintiri despre un jurist de drept internațional avertizat, despre un om serios, muncitor, ordonat, punctual și fără vicii. Nu bea, nu fuma, nu juca la curse sau cărți de noroc, ca protipendada, nu vîna femei, nu dansa, ci se ocupa exclusiv de meseria sa diplomatică unde dădea randament. A intrat în diplomație din vremea tinereții, sub forma de trimis special al lui Ionel Brătianu în Elveția, în anii războiului 1915-1919, unde a condus un birou de presă și propagandă. La Berna a avut șansa sau inteligența să dea peste Aurel C. Popovici, care fugise, ca emigrant, împreună cu dr. Alexandru Vaida-Voievod, de la Viena. Comnen i-a luat colaboratori pe amîndoi ardelenii la biroul său de presă.

Aurel C. Popovici a scris o excelentă carte despre *Chestiunea Transilvaniei* (La Question de Transylvanie), în limba franceză. Lucrarea lui Popovici are o prefață de N.P. Comnen și a fost editată cu grija biroului. A fost artileria grea a propagandei barourilor diplomatice un sfert de veac în bătălia cu revizioniștii unguri.

L-am observat pe Comnen timp de trei zile în discuții cu Nicolae Titulescu care a fost oaspetele legației noastre. Peatunci, Titulescu era ministru plenipotențiar la Londra și delegat permanent al României la Societatea Națiunilor din Geneva. Venise la Berlin ca invitat al lui Paul Löbe, ca să țină o conferință în Reichstag despre *Dinamica Păcii* (La Dynamique de la paix). Löbe era social-democrat [de stînga] și președinte [din 1920] al Parlamentului german [Reighstag]. Organizase un ciclu de conferințe pacifiste cu personalități europene.

În „chestia optanților"[1] dintre români și unguri, N. Titulescu a avut nevoie de consultațiile cîtorva juriști germani. Aceste consultații au fost obținute de Comnen, la indicația mea. Eu aveam deja o vechime de doi ani în universitatea berlineză și la bibliotecă. Am mers și la tratative. Am asistat pe Comnen în calitate de tălmaci și de cel mai tînăr colaborator cu rangul cel mai mic. Aveam 24 ani și eram atașat de legație clasa III. Comnen era remarcabil, în tratative și dezbateri. Avea documentar, tehnică, îndemînare și suplețe.

Legația română din Berlin nu se dota cu personal numeros.

Pe rang, urmau după Comnen, consilierii de legație clasa I I. Aurelian și Alexandru-Duiliu Zamfirescu, care erau și locțiitori (însărcinați de afaceri). Expresia consacrată: *chargé d'affaires*.

Consilier clasa I era Germăneanu, repartizat cu conducerea biroului atașaților comerciali. Nu avea decît o dactilografă. Depindea de Ministerul economiei naționale care a avut un corp de atașați comerciali valoroși.

Consilier de legație clasa I mai era Iosif Șchiopul [1876-1946], vechi colaborator al lui N.P. Comnen de la Geneva, ziarist ardelean, istoric emerit, care răscolea arhivele Berlinului în orele sale libere. Era slujbaș punctual de modă germanică și vieneză chezaro-crăiască. Fusese repartizat cu conducerea biroului de presă, care mai avea doi funcționari. Șchiopul era bătrîn, savant istoric, celibatar, grav și ponderat. Lucrările și viața sa se desfășurau sub steaua ordinei, a datoriei și a unui patriotism ardelenesc de modă pașoptistă și bărnuțiană. M-am consultat, cu el, pentru monografie și epoca 1848[2].

Secretar clasa I era și Noti Constantinidi[3], fost ziarist, spiritual, preocupat de arta, istoria și literatura chineză. Colaborase la *Lupta* și *Fapta* cu un grup de tineri liberali ca Sebastian Șerban, Eugen Titeanu, Ciomac și alții.

Secretar clasa I mai era dr. Petru Ilcuș, ardelean, pedagog, fost asistent universitar la catedra de la Cluj pe lîngă Vladimir Ghidimescu. Fusese repartizat la biroul de presă.

Atașatul clasa II se numea Georges Magheru, iar puținătatea mea, atașat clasa III, cel mai tînăr ca vîrstă și cel mai proaspăt intercalat în echipă. Magheru avea cifrul. L-am ajutat de cîteva ori la cifrat și descifrat după un cod secret. Nu prea existau secrete sau așa ceva, decît în opiniile exprimate de Comnen asupra unor aspecte politice germane în legătură cu tratativele comerciale unde se cerea discreție. La o legație se cere discreție. Nu se afla nici un secret. În orice caz, nu mi s-a confiat nici mie și nici colegilor Ilcuș și Iosif Șchiopul, superiori ierarhici și ca vîrstă, dar amabili și sinceri cu mine; vreodată, vreun secret. Așa ceva există în melodrame sau în filme cu polițiști și diplomați.

Este drept, că mai era un birou militar condus de colonelul Negulescu și de un civil bănățean gras, cu rang inferior și fără pașaport diplomatic. Cred că se ocupau mai mult cu viza livretelor militare. Dealtminteri, armata germană era redusă prin Tratatul de la Versailles. Înarmările au început fățiș, în 1933 cu Hitler. Înarmările clandestine ale republicii [de la Weimar] se reduceau la faptul că soldații erau, plutonieri majori și ofițeri și formau schema de organizare a unei mari armate. Situația se dezbătea la gazetele și revistele de stînga acuzate de cele de dreapta de înaltă trădare. Spectacolul era public și n-avea caracter confidențial militar.

Colonelul Negulescu era personaj încîntător și om de lume. Se ocupa cu vînătoarea de femei, fiindcă nu era căsătorit. Biroul atașatului militar era pe undeva, pe sus pe la mansardă. Nu l-am vizitat niciodată. Pe colonel, îl întîlneam la recepții și baluri.

Vizele de pașapoarte erau în sarcina cancelarului Bota.

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1981.

[2] Referire la teza de doctorat despre *Filosofia juridică a lui Bărnuțiu* (1935). De la Petre Pandrea a rămas, în manuscris, o interesantă lucrare istorică, în mai multe volume, intitulată *Urmașii lui popa Șapcă*.

[3] *Magazin istoric*, nr. 5.6/1979, 2/1980.

ardelean de origină, și a servitorului nostru Struwe, neamț alert, respectuos, iute ca ardeiul și românizat. Exista și o dactilografă româno-germană cu ochelari și blondă, bătrînioară.

Consulatul funcționa în Dorotheenstrasse, condus de prințul Caragea și de I.B. Dimitrescu, economist doct, grav, muncitor și sombartian. Dezbaterile noastre în contradictoriu durau prea mult și ne vedeam mai rar.

În afară de Comnen, Șchiopul și Georgăneanu, care erau matinali, cei cu pașapoarte diplomatice, adică noi (fără Struwe, Bota și dactilografă), veneam spre prînz. Se răsfoiau gazete româno-germane și se făceau conversație, șuete și bancuri. Șuetarul periculos era Noti Constantinidi. Aurelian era suferind, cu umbrelă și ghete, ca să nu răcească, laconic și amabil, celibatar arhibogat și strîns la palmă. Se spunea că n-a dat în viața lui un bacșiș peste remiza legală și obligatorie. În București, stătea la Athénée Palace în toată averea sa, ca să nu plătească servitori și cheltuielile unei locuințe aferente averii și rangului. Se șoptea că joacă la bursa de la New York și Londra. Se poate. În acei ani era foarte abătut. Fusese prăpăd *(débâcle)* la Wallstreet[1]. Urmărea gazetele economice la biroul de presă. Nu dădea bani pe gazete. Eu eram abonat la *Rote Fahne* (Steagul Roșu) comunist și cumpăram vreo zece [gazete] pe zi.

Exact la antipod se afla Alexandru-Duiliu Zamfirescu zis Catafalc, pentru gravitatea sa, luxos îmbrăcat, cheltuitor ca un nabab, bonom, cordial, jovial, dornic de a răspîndi feerie în jurul său, pentru cei care-l cunoșteam mai bine. Primul aspect era rebarbativ de catafalc, de tipic diplomat cu morgă și infatuare. Cînd dădeai pojghița glacială apărea omul, cordial organic. Nu se prefăcea. A fost o natură fericită. Avea sănătate, avere, frumusețe, deșteptăciune, știa patru limbi, purta numele unui tată celebru, copii frumoși, nevastă olteancă și gospodină și hiper-inteligentă. Alexandru Zamfirescu a ajuns ministru la Varșovia și ministru la Roma. Cu prilejul congresului de criminologie din 1938, în Italia, l-am vizitat în situația și calitatea sa de șef de misiune. Mi-a făcut plăcere. Noti Constantinidi a avut sub conducere legația din Helsinki în timp de război, post de încredere cu grele misiuni.

Comnen n-a stat mult la Vatican.

În septembrie 1940, a venit ca ministru plenipotențiar — la Vatican — îmbrăcat cu cămașă verde, Ioan Victor Vojen, fost actor, a jucat pe Romeo și a căzut după scară pe cînd îmbrățișa pe Julieta din Shakespeare. Vojen a interzis lui Comnen să participe la recepțiile legației.

Comnen a mai jucat peste cîțiva ani un rol considerabil. Cumpărase la Fiesole, lîngă Florența, vila cu 7 hectare de podgorie a lui Messer Niccolò Machiavelli[2]. Făcuse economii. Și-a asigurat loc la bătrînețe pentru a-și scrie memoriile diplomatice. Fiica intrase în ordin călugăresc. Feciorul era inginer și-i dăduse numele Raymond, după Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze, pe cînd l-a botezat. Cînd nemții s-au retras din Italia, după dezastrul de la El Alamein și din Africa, au părăsit terenul cu bătălii, pas cu pas.

Mussolini fusese demis și arestat în complotul condus de propriul său ginere, contele Ciano, fost ministru de externe, și de Dino Grandi[3]. Hitler l-a scăpat din pușcărie, prin aterizarea unui comando condus de Otto Skorzeny[4].

Comnen se afla la Fiesole lîngă Florența, cînd Mussolini a revenit la putere în Italia de nord cu ajutorul nemților și l-a împușcat pe Ciano. A revenit și el la Florența. Trupele de ocupație sînt mai suportabile într-o veche cetate decît într-o podgorie romantică și cu crame de vinuri. Soldatesca [soldățimea] este eternă. Generalul neamț, în retragere, a vrut să dea foc Florenței, s-o apere pas cu pas, casă cu casă, palat medieval cu palat de renaștere. Florența este un muzeu. Trupele anglo-americane așteptau declanșarea bombardamentelor. Diplomatul român a intrat cu curaj în acțiune.

Cunoștea mulți generali germani din deceniul său. berlinez, cu recepții pompoase ca ministru plenipotențiar. Avea abilitate. Avea inteligență. A convins pe nemți să se evacueze pașnic[5]. A convins pe anglo-americani ca să întîrzieze ofensiva.

După război, N.P. Comnen a fost proclamat cetățean de onoare al orașului Florența pentru servicii aduse municipiului pe care l-a scăpat de distrugere totală[6].

N.P. Comnen s-a retras la Fiesole, în conacul străvechi al lui Messer Niccolò Machiavelli, cu 7 hectare de vie. Nu știa să guste paharul ca Messer Niccolò. Nu știa să mînuiască nici condeiul ca autorul lui *Il Principe*, care a fost diplomat mărunt, secretar al Senioriei din *Firenze* și al senatorilor din *Podestà* pe care-i disprețuia ca pe niște negustori de lînă și mătase.

---

[1] Aluzie la „Joia neagră" care a însemnat cel mai mare crah interbelic al bursei de acțiuni newyorkeze. Vezi și *Magazin istoric*. nr. 12/1975.

[2] Om politic, scriitor și istoric renascentist italian din Florența (1469-1527): a fost adeptul necesității realizării în Peninsula Italică a unui stat național unitar, sub egida monarhiei absolute. Opera sa fundamentală este *Principele*.

[3] Unul dintre miniștrii fasciști, fost ambasador la Londra.

[4] *Magazin istoric*. nr. 6/1967.

[5] Despre episodul salvării Florenței de către Comnen, revista noastră a publicat o relatare din surse italiene. Vezi *Magazin istoric*. nr. 1/1982.

[6] După cum se știe, Florența a avut serios de suferit de pe urma dinamitării a numeroase cartiere și clădiri istorice de către hitleriști, deși feldmareșalul Kesselring (care comanda Grupul de armate C) declarase Florența oraș deschis. La mijloc fusese de fapt o vicleană stratagemă pentru a evita bombardamentele aliate. În vreme ce intervenția lui Comnen pe lîngă comandamentul german își are confirmare documentară, nu același lucru se poate spune despre afirmația privitoare la o negociere purtată cu Aliații, cărora li s-ar fi cerut să-și întîrzie înaintarea. Cert este că, sub presiunea Corpului 13 de armate britanice, naziștii s-au retras pe malul de nord al rîului Arno, la 3 august 1944, lăsînd în Florența cîteva unități de ariergardă. La 4 august, Divizia 6 blindată sud-africană a pătruns în suburbiile meridionale ale orașului. Un exemplu despre eficiența demersului lui Comnen îl constituie faptul că germanii au aruncat în aer toate podurile peste rîul Arno (care traversează Florența), cu excepția istoricului Ponte Vecchio.

CEI CINCI ANI BLESTEMAŢI

Prof. AAGE TROMMER

Revista noastră a publicat, de-a lungul anilor, o serie de articole privind mişcarea de rezistenţă din Danemarca, în timpul celui de-al doilea război mondial (nr. 8/1971, 2/1975, 11/1980). Articolul scris de rectorul Universităţii din Odense, prof. Aage Trommer, adaugă noi date subiectului menţionat, contribuind astfel — dintr-un unghi de vedere insolit — la imaginea pe care cititorii noştri şi-au putut-o forma despre istoria unui popor care, nu o dată, şi-a dovedit prietenia faţă de România (Magazin istoric, nr. 5/1982). Titlul aparţine redacţiei.

În 1939, cînd a izbucnit al doilea război mondial, Danemarca spera să-şi menţină neutralitatea, aşa cum reuşise şi în timpul primei conflagraţii. Evenimentele au luat însă un alt curs. La 9 aprilie 1940, germanii au atacat Norvegia. Aflată în calea lor, Danemarca a avut, inevitabil, aceeaşi soartă: germanii au ocupat cei 43 000 km² şi 3,8 milioane de locuitori ai Danemarcei, promiţînd că vor respecta suveranitatea şi integritatea ţării, cu condiţia să nu li se opună nici o rezistenţă. Guvernul danez a protestat viguros, apreciind totuşi că soluţia cea mai bună era să accepte condiţiile impuse. Astfel Danemarca a obţinut un statut aparte faţă de restul Europei aflată sub controlul Reichului. Pentru o perioadă de timp atît Parlamentul cît şi guvernul au continuat să funcţioneze, iar administraţia a rămas în mîinile danezilor.

Danemarca a putut să-şi menţină, în mod surprinzător, şi armata de uscat şi marina, însă cu efective reduse. Desigur, aproape orice cerere din partea germanilor trebuia onorată, iar cererile deveneau tot mai numeroase. Cu toate acestea, populaţia a fost, probabil, mai puţin afectată de

război decît în alte ţări; condiţiile create au făcut ca aprovizionarea cu alimente să fie satisfăcătoare, iar jefuirea ţării a fost nesemnificativă în comparaţie cu oricare alt teritoriu ocupat. Cu timpul, condiţiile s-au înrăutăţit, deoarece contribuţia pe care Danemarca a fost nevoită să o dea efortului de război german a crescut.

Aşadar, într-o primă perioadă, danezii au sprijinit „politica de negociere" — denumirea oficială, dată colaborării guvernului cu forţele germane de ocupaţie. Cuvîntul de ordine era ca poporul să respecte directivele regelui „de a se comporta cît mai corect şi mai demn posibil". Această strategie a fost pe deplin sprijinită în Parlament de principalele patru partide, care formaseră un guvern de coaliţie. Ar fi însă greşit ca adeziunea — atît politică cît şi publică — la „politica de negociere" să fie înţeleasă ca o dovadă de prietenie faţă de Germania. Dimpotrivă, germanofobia danezilor avea o tradiţie veche de peste un secol[1]. Ca atare, ideologia nazistă nu găsise în Danemarca un teren fertil. Numai doi la sută din populaţie se afiliase Partidului nazist danez.

Acesta a fost contextul în care, în toamna anului 1941, mişcarea de rezistenţă a întreprins, cu oarecare timiditate, primele sale acţiuni. Principala armă au constituit-o publicaţiile ilegale. În anul 1944 numărul lor se ridica la 270. Cele mai important aveau un tiraj de peste două milioane de exemplare şi erau publicate la Copenhaga. În fruntea luptei se afla micul partid comunist (el a întrunit 2,4 la sută din voturi la alegerile din 1939). Cînd germanii au atacat Uniunea Sovietică, ei au cerut scoaterea Partidului Comunist Danez în afara legii şi trimiterea conducătorilor săi în lagăre de concentrare. Ca urmare, partidul a intrat în ilegalitate pornind la lupta de rezistenţă împotriva forţelor de ocupaţie.

Trecerea în ilegalitate s-a petrecut nu numai din simplul motiv al salvgardării organizaţiilor sale, ci şi pentru că partidului din Danemarca i s-a cerut — dealtfel ca şi partidelor din alte ţări — în numele internaţionalismului proletar, să vină în ajutorul Uniunii Sovietice. De la publicaţii ilegale partidul a trecut la crearea, în condiţiile specifice daneze, a unui front naţional de eliberare, iar în primăvara anului 1942, împreună cu unii membri din partidul conservator, care împărtăşeau punctele de vedere antifasciste ale comuniştilor, a înfiinţat organizaţia „Danemarca liberă".

Un alt factor extern care a influenţat atunci evoluţia evenimentelor din Danemarca, a fost şi organizaţia britanică S.O.E. (Subversive Operations in Europe). La sfîrşitul anului 1940, S.O.E. a înfiinţat un departament pentru Danemarca. În cursul anului următor au fost recrutaţi şi instruiţi, în Anglia, primii agenţi, dintre care doi au fost paraşutaţi în ţară la începutul lui 1942. În acel an, S.O.E.-ul a avut parte numai de ghinioane şi accidente. De-abia în martie 1943, cînd, în treacăt fie spus, englezii au lansat primele cantităţi de exploziv, activitatea S.O.E. a început să devină efectivă. Diligenţele S.O.E.-ului au determinat Partidul Unităţii Danez să treacă de la activitatea de propagandă la acţiuni conspirative, cu caracter mult mai concret. În ceea ce priveşte numărul luptătorilor din mişcarea de rezistenţă, în 1942 şi în prima parte a anului 1943, acesta era mai degrabă de ordinul sutelor decît de cel al miilor.

Curînd însă lucrurile au luat o altă întorsătură. În primăvara şi vara anului 1943, mentalitatea oamenilor s-a schimbat radical, determinînd izbucnirea, în luna august, a ceea ce a rămas cunoscut sub numele de „rebeliunea din august". Într-o serie de oraşe din Insula Funen şi din Peninsula Iutlanda — în special în Odense şi Aalborg, oraşe avînd cam 100 000 locuitori — s-au înregistrat mai întîi ciocniri şi lupte de stradă între tineri danezi şi soldaţi germani, apoi întreruperi de muncă în fabrici şi, în cele din urmă, greve generalizate, la care au participat şi funcţionarii şi vînzătorii din comerţ. Aceste acţiuni au avut loc în semn de protest împotriva nedreptăţilor, reale sau imaginare, săvîrşite de cotropitori. Rolul principal în organizarea grevelor le-a revenit comuniştilor, dar condiţiile psihologice preexistente care au favorizat extinderea grevelor au fost create de modificarea profundă a opiniei publice, modificare cauzată de nemulţumirile faţă de regimul de ocupaţie, de zvonurile despre venirea aliaţilor, de iminenţa înfrîngerii germanilor (ceea ce tocmai s întîmplase în Italia) şi de o spontană şi crescîndă simpatie pentru grupurile ilegale şi acţiunile lor de sabotaj.

Convinşi că guvernul danez fie nu poate, fie nu vrea să înăbuşe rebeliunea, germanii au decis că situaţia impunea introducerea pedepsei cu moartea şi luarea de ostateci din rîndurile populaţiei. Guvernul a refuzat să dea curs acestor

[1] Autorul se referă la îndelungatul conflict dintre Prusia şi Austria pe de o parte, Danemarca pe de alta, generat de disputarea ducatelor Schleswig, Holstein şi Lauenburg.

În p. 26: *demonstraţiile organizate de mişcarea de rezistenţă antinazistă daneză se ţin lanţ, cu toate că sînt reprimate crunt de S.S. şi Gestapo*

Cei cinci ani blestemaţi au luat sfîrşit. Reproduceri după La Resistenza in Europa *de Fernando Elnasi, ed. Grafica Editoriale, 1970*

ordine, preferînd să-şi dea demisia. Drept urmare, la 29 august 1943, germanii au dezarmat armata şi marina, preluînd conducerea. Cu aceasta „politica de negociere" s-a sfîrşit, Danemarca găsindu-se în ceea ce, la vremea respectivă, s-a. numit „situaţia norvegiană".

Începînd cu toamna anului 1943, activitatea din ilegalitate s-a extins rapid, de la acea dată putîndu-se, într-adevăr, vorbi despre o mişcare de rezistenţă. În septembrie 1943, s-a înfiinţat Consiliul de Eliberare a Danemarcei. Era constituit din reprezentanţii de seamă ai organizaţiilor din ilegalitate. Consiliul de Eliberare a Danemarcei a cîştigat, în scurt timp, o mare popularitate şi, îndeosebi din vara anului 1944, a fost considerat, deşi se afla încă în ilegalitate, ca adevăratul guvern al ţării.

Spre sfîrşitul anului 1943 s-a intensificat acţiunea de formare a grupurilor de rezistenţă.

Conform directivelor S.O.E., Danemarca a fost împărţită în şase regiuni, fiecare dispunînd de cîte două tipuri de grupuri: militare şi de sabotaj. Grupurile de sabotaj urmau să întîrzie şi să hărţuiască transportul de trupe germane prin Danemarca dar aveau, de asemenea, în atenţie reţeaua de telecomunicaţii, aprovizionarea cu energie electrică, instalaţiile portuare, vapoarele. La cererea S.O.E., acţiunile de sabotaj au fost întrerupte pe o p rioadă de cîteva luni, fiind reluate din mai 1944.

În ultimul an de război, au fost efectuate circa 1 400 acţiuni asupra reţelei de căi ferate; în principal, şine aruncate în aer şi deraieri. În aceeaşi p rioadă au trecut pe teritoriul ţării (unele venind din Norvegia), îndreptîndu-se în direcţia sud, aproximativ 25 divizii sau brigăzi germane. Şi totuşi, numai cinci din aceste divizii au fost oprite din drumul lor timp de p ste 24 ore (o problemă interesantă şi încă necercetată este de ce rezultatele acestor acţiuni au fost cu mult inferioare celor obţinute în alte ţări).

S-au comis peste 150 sabotaje asupra vapoarelor şi şantierelor navale. Nu încape nici o îndoială că aceste acţiuni au afectat, în mod substanţial, operaţiile maritime ale germanilor. Numărul vaselor lor era sub nivelul cerinţelor, iar Kriegsmarine se resimţea după orice acţiune de sabotaj.

Pe de altă parte, cele circa 500 acţiuni efectuate asupra uzinelor în care se producea armament pentru Germania nu trebuie supraestimate, în ciuda proporţiilor spectaculoase pe care multe din aceste acţiuni le-au atins, necesitînd pregătiri îndelungate, mult curaj şi calm în execuţie. Trebuie spus că, principala contribuţie a Danemarcei, de fapt obligatorie, la efortul de război german consta în produse agricole şi alimentare (carne de vită, de porc, unt etc.) şi nu industriale.

Grupurile de sabotaj nu erau numeroase, însumînd, în total, doar cîteva mii de oameni. În schimb, detaşamentele militare se înmulţeau într-un ritm rapid[1]. La sfîrşitul lui 1944 şi începutul lui 1945 cuprindeau cam 25 000 luptători, iar în perioada eliberării ajunseseră la 45 000 — şi aceasta în pofida faptului că germanii arestaseră vreo 14 000 membri din rezistenţă, iar alţi 10-12 000 fuseseră nevoiţi să fugă pe teritoriul neutru al Suediei. Cifre grăitoare pentru eforturile depuse de Gestapo de a înăbuşi mişcarea de rezistenţă! Grăitoare, de asemenea, pentru tot mai ampla şi mai intensa participare a întregii populaţii la această mişcare. În primele zile ale anului 1942, numărul activiştilor din ilegalitate era redus şi condiţiile de luptă foarte grele. În 1945 însă, mişcarea de rezistenţă devenise, sub conducerea Consiliului de Eliberare al Danemarcei, o maşină bine organizată, finanţată în secret de guvern şi care se bucura de simpatia întregii populaţii.

Cu cît războiul se apropia mai mult de sfîrşit, cu atît problemele perioadei postbelice deveneau prioritare. Din toamna anului 1944 au început o serie de negocieri laborioase între Consiliul de Eliberare al Danemarcei şi liderii principalelor partide politice în vederea alcătuirii unui „guvern de eliberare". Fiecare parte recunoştea dreptul celeilalte de a face parte din guvern; problema era căreia dintre ele urma să-i revină întîietatea. De-abia în ultimele zile ale războiului s-a ajuns la înţelegerea ca părţile să fie egal reprezentate, cu liderul Partidului Social-Democrat ca prim-ministru. Acesta mai fusese prim-ministru pînă la 29 august 1943.

Danemarca a fost eliberată la 4 mai 1945, cînd toate forţele germane din nord-vestul Germaniei şi din Danemarca au capitulat în faţa feldmareşalului Montgomery. Vestea s-a transmis seara, de către postul britanic de radio B.B.C., şi a fost primită cu urale şi entuziasm pe tot cuprinsul ţării. Bucuria era mare şi pentru că Danemarca scăpase de lupte propriu-zise duse pe teritoriul ei. A doua zi au aterizat la Copenhaga primele avioane engleze, şi divizia — înfiinţată de 5 000 dintre danezi care se refugiaseră în Suedia — a fost adusă pe deasupra S elandului (insulă daneză în Marea Baltică).

Cei cinci ani blestemaţi, cum fusese numită perioada din timpul ocupaţiei germane, au luat sfîrşit.

În româneşte de
Mădălina NICOLAESCU

---

[1] Cînd războiul a ajuns în apropiere de Danemarca şi cînd trupele germane au început să capituleze, grupurile militare au intrat în acţiune. Pînă atunci, fuseseră ţinute în rezervă (din acest motiv erau numite şi „grupuri de rezervă"). Nu se ştia cum se va sfîrşi războiul, iar în acel februarie 1945, ordinele de luptă trimise de la Londra luau în consideraţie mai multe alternative. În privinţa eficienţei lor, grupurile militare duceau lipsă de arme ca şi echipele de sabotaj cărora le lipsea explozivul. Armele (în special mitraliere) şi explozivul erau furnizate de către Anglia: cele mai multe au fost paraşutate, o mică cantitate fiind trimisă pe calea apei prin Marea Nordului. Pînă în august 1944, livrările de arme au fost limitate (în total, aproximativ 12 tone). Alte ţări aveau prioritate înaintea Danemarcei. După această dată, livrările au crescut constant. În timpul ultimelor opt luni de război, ele au ajuns pînă la 670 t. Tot în această perioadă, Suedia a trimis aproape 8 000 arme.

Reformele economico-fiscale ale lui Alexandru Ipsilanti, pe care le-am prezentat în numărul anterior al revistei, au fost impuse — cum am văzut — de însăşi evoluţia economică a ţărilor române. În egală măsură s-a simţit nevoia reaşezării instituţiilor într-un cadru nou, tiparele feudale cu numeroase elemente orientale fiind prea strîmte pentru societatea românească de la sfîrşitul veacului XVIII.

Încurajarea învăţămîntului

Cea mai importantă reformă, care îl aşază pe Alexandru Ipsilanti printre promotorii dreptului românesc, este cea privitoare la reorganizarea justiţiei — acţiune ce se integrează în mod firesc curentului de legiferare şi codificare ce avea loc pe plan european. Publicată în 1780, *Pravilniceasca condică* începuse a fi întocmită încă din primul an de domnie, voievodul mărturisind în hrisovul privitor la „rînduiala departamentelor de judecăţi", că *„am făcut o pravilă, carea şi după ce vom arăta-o la toţi, tălmăcindu-o şi pe limba românească, vom şi tipări-o* [s.n. — *M.D.V.*]".

Pravila reflectă o etapă de profunde schimbări în evoluţia societăţii româneşti, marcînd faza de trecere de la concepţiile justiţiei vechi, feudale, spre principiile noi, moderne, caracteristice orînduirii burgheze. Pe bună dreptate, Constantin C. Giurescu sublinia, în *Contribuţiuni la studiul originilor şi dezvoltării burgheziei române pînă la 1848*, că principii precum „garantarea ibertăţii individuale şi inviolabilitatea domiciliului... înscrise în *Condica pravilniceasc*ă a voievodului Alexandru Ipsilanti, din 1780 [constituie]... două revendicări burgheze în esenţă, chiar dacă ele erau cerute şi de către boierime". A.D. Xenopol aprecia că această lucrare „ar fi îndestulătoare spre a-i asigura [lui Alexandru Ipsilanti] un loc între acei domni care au contribuit la propăşirea neamului românesc".

Pornind de la ideea că orice progres material trebuie dublat de unul spiritual, acesta din urmă realizîndu-se numai prin *„înfiinţarea şi îmbunătăţirea şcoalelor"*, domnitorul a adus, prin hrisovul din ianuarie 1776, importante îmbunătăţiri în domeniul învăţămîntului, anticipînd unele reforme din prima jumătate a sec. XIX. Cum remarca N. Iorga, Alexandru Ipsilanti şi-a dat seama de necesitatea înfiinţării unor „şcoli de influenţă apuseană, cu un program de studiu progresiv şi cu introducerea ştiinţelor şi a limbilor moderne", dar şi a studierii celor vechi, prin reorganizarea la Bucureşti a şcolii de „dialect" slavon, trebuincioasă — se afirma în actul de întemeiere — „pentru ce-

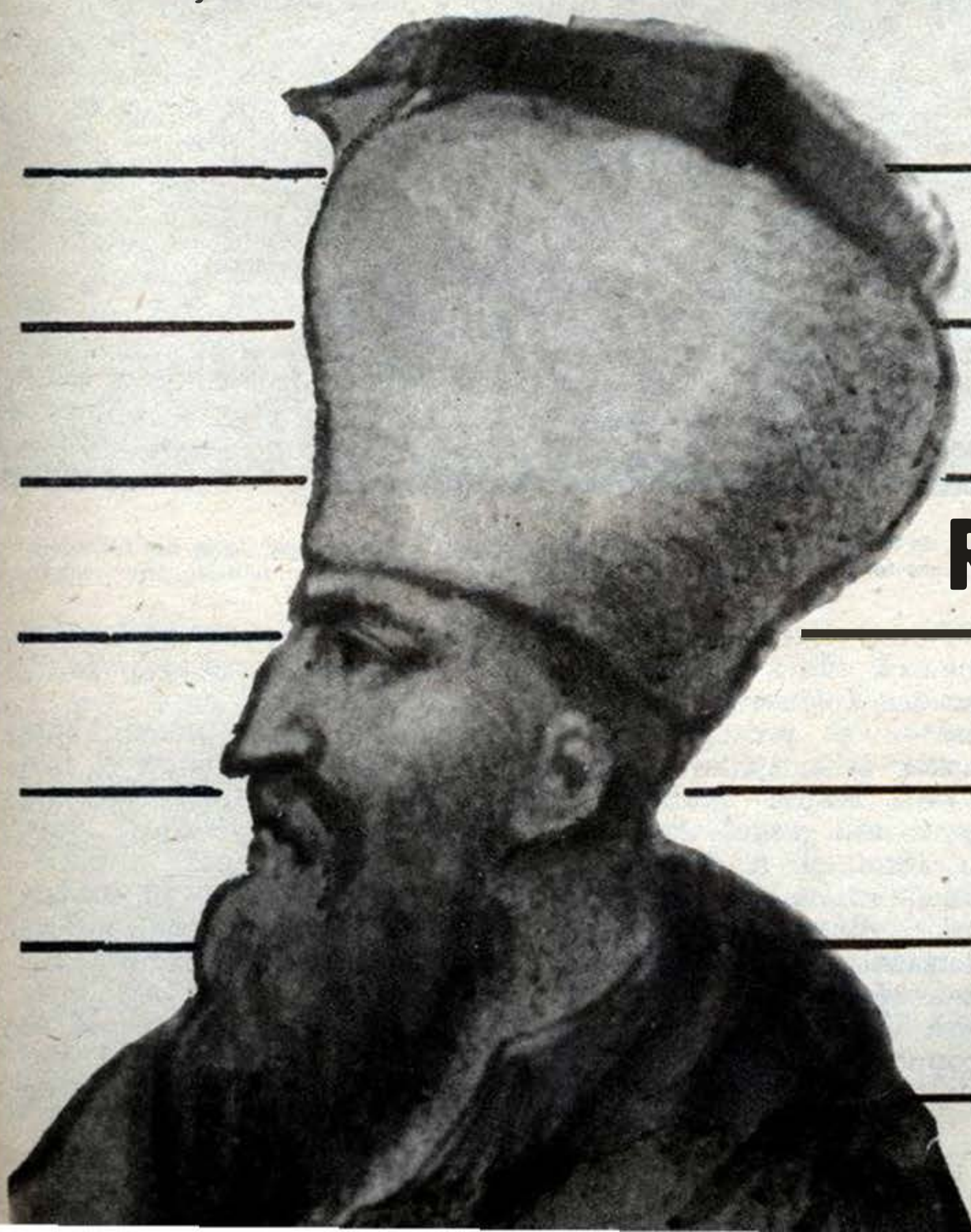

UN PRINCIPE ILUMINIST ŞI REFORMELE SALE

ALEXANDRU IPSILANTI (II)

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

tirea hrisoavelor vechi, domnești, care s-au scris în acea limbă". Totodată, domnul a încurajat întemeierea de școli cu limba de predare română, ca aceea de la Rîmnicu Vîlcea, autorizată prin hrisovul din 17 martie 1775, cea de la Cernavodă — 12 octombrie 1776 ș.a. În decembrie 1775, a decis să se formeze o „epitropie obștească", compusă din opt boieri, al cărei principal scop era să vegheze la construirea noului local al Academiei domnești din București, terminat în anul 1779. În timpul domniei sale s-au pus bazele a încă două școli inferioare, la Craiova și Buzău, deschise pentru „acei tineri ce hrănesc dragoste de învățătură, spre a învăța lecțiile gramaticale și poetice".

Cea mai importantă dintre deciziile voievodului pe linie de învățămînt rămîne însă aceea că — așa cum citim în hrisovul domnesc de reorganizare a școlilor — „în toată țara noastră românească, în fiecare orășel, am pus dascăli, *atît de limba țării*, cît și de limba slavonească, *pentru ca să învețe băieții cunoștințele elementare, că ajungînd aceștia în vîrstă să nu fie ignoranți* [s.n. — *M.D.V.*]". Pînă în 1780, 18 orașe din Țara Românească aveau asemenea școli, în care copiii puteau căpăta cunoștințe elementare de scris și citit.

Reforma a modificat în largă măsură și structura socială a elevilor, dînd acces la studii atît feciorilor de negustori și boieri „căzuți în sărăcie", cît mai ales la „mojici și țărani, cărora li este dată agricultura și păstoria și se disting în privința lucrării pămîntului sau creșterea vitelor". Pentru a veni în ajutorul celor sărmani, hrisovul stabilea măsuri concrete pentru „școlarii lipsiți de mijloace", dornici „să caute numai de carte", prevăzînd acordarea de hrană și îmbrăcăminte unui număr de 60 bursieri.

Programa școlară punea un accent deosebit pe trăsăturile și predispozițiile native ale copiilor, tinzînd spre dezvoltarea lor armonioasă din punct de vedere intelectual, moral și fizic — vădindu-se și în această privință o cunoaștere a principiilor pedagogice promovate de mari cărturari ai vremii ca Jean Jacques Rousseau și Johann Heinrich Pestalozzi.

„Dachia să innoiaște"

Om „cu adevărat de judecată, de lectură și de pătrundere" — cum îl caracteriza italianul Lionardo Panzini, care în 1776 l-a vizitat la Curtea domnească din București — Alexandru Ipsilanti a fost un admirator și protector al literaților și artiștilor timpului. Deși limba vorbită la curte era cea greacă, larg utilizate fiind și franceza sau italiana, se cuvine subliniat că mulți dintre boieri și reprezentanți ai clerului — în fruntea cărora se situau Ienăchiță Văcărescu și Chesarie, episcopul de Rîmnic — nu foloseau, în rostirea curentă, decît limba română. În administrație și în viața publică nu existau restricții pentru limba română: multe din hotărîrile fundamentale ale domniei au fost tipărite bilingv (în românește și grecește), ori numai în românește. Concomitent, a crescut numărul cărților tipărite în limba română: în 1774 și 1775 un *Apostol*, o *Evanghelie* și o *Psaltire*, iar în 1780, pentru a treia oară, o *„Psaltire pre limba noastră rumânească, și tot în stihuri, pentru mai lesnele cititorului și înțelegerea cea deplină"*. [s.n. — *M.D.V.*].

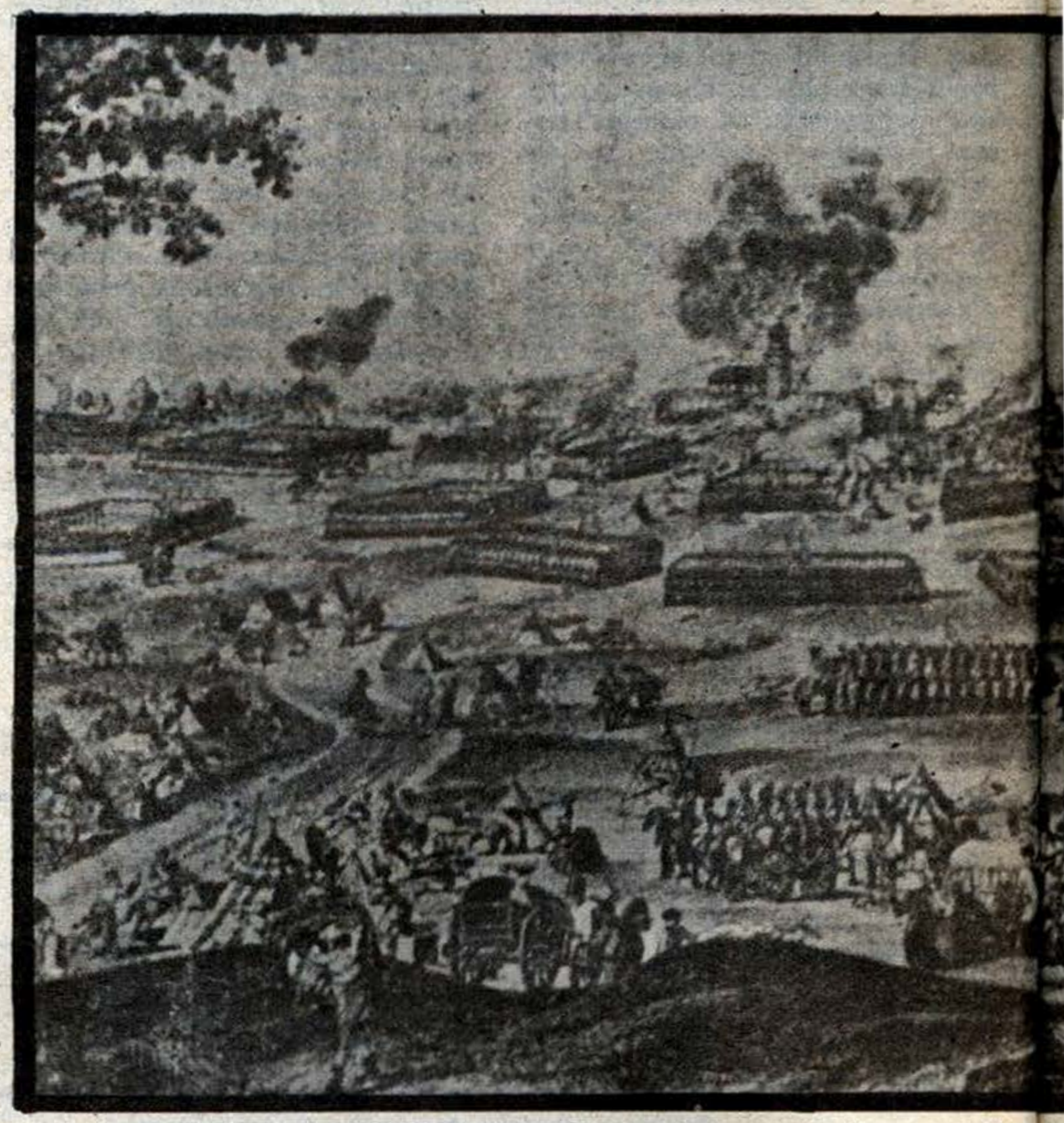

Bătălia de la Focșani (31 iulie 1789), una din numeroasele lupte ale războiului ruso-austro-turc între 1787 și 1792, desfășurate pe teritoriul principatelor române

În răstimpul primei sale domnii, au fost tipărite și cele douăsprezece *Minee* ale lui Chesarie de la Rîmnic, care, prin ideile cuprinse în prefețele ce le însoțesc, au contribuit în mod simțitor la dezvoltarea limbii literare românești și a conștiinței unității de neam ce tindea să se transforme în conștiință națională. Sprijinul acordat de

domnitor tipăririi cărţilor l-a îndemnat pe Chesarie să scrie, în ianuarie 1779, că „*în anii lui Alexandru Ypsilantu Dachia să înnoiaşte*". Învăţatul episcop se arăta entuziasmat că lui i-a revenit misiunea de a duce mai departe „tălmăcirea cărţilor dupre slovenie pre limba rumănească" şi de a da în tipar cărţi care să fie înţelese de „patrioţii [compatrioţii] săi". Afirmarea tot mai pregnantă a limbii române literare este ilustrată şi de faptul că în 1787, an în care Ipsilanti se urca în scaunul domnesc de la Iaşi, Ienăchiţă Văcărescu tipărea la Rîmnicu Vîlcea *Observaţii sau băgări de seamă asupra regulelor şi orînduielilor gramaticei româneşti*, însoţită de concluzia exprimată în prefaţă că acest fel de carte a pornit din „iubirea patriei", precum şi „a vecinătăţii rumănilor ce vorbesc cu această limbă".

Procesul de modernizare iniţiat de voievod nu a ocolit nici înfăţişarea arhitecturală a o serie de aşezări. Nu este vorba numai de Palatul domnesc „minunat", cum îi spunea Dionisie Fotino, din sus de Mănăstirea Mihai-Vodă (viitoarea Curte-arsă)[1], început în martie 1775 şi isprăvit spre sfîrşitul anului 1776, ci mai ales de o seamă de construcţii de natură să schimbe substanţial vechea înfăţişare a oraşelor ţării, inclusiv în domeniul sanitar. În acest scop, în decembrie 1775, s-a înfiinţat *Epitropia obştească*, iar salubritatea publică a fost încredinţată unei *Epistăşii a podurilor* şi s-a trecut la un sistem nou de alimentare a Bucureştilor cu apă potabilă, prin amenajarea unor cişmele „cu apă din izvoare adusă din depărtare, cu mare cheltuială, spre a se adăpa obştea cu apă curată şi limpede, mai ales în vremi zlotoase, cînd gîrla Dîmboviţei, trecătoare printr-aceast oraş, curge turbure şi cu multe necurăţenii".

În p. 29: *Alexandru Ipsilanti (gravură contemporană)*

Beneficiind de concursul tehnic al elveţianului Franz Joseph Sulzer, Ipsilanti a poruncit săparea „canalului" sau „şanţului" Dîmboviţei, pentru a devia o parte din apele acestui rîu în Argeş şi a feri oraşul de inundaţii. Traseul început din satul Lunguleţ, numit de atunci Şanţu (Constantin C. Giurescu) figurează şi pe harta lui Rigas Velestinul, apărută la Viena în 1797[2].

Prin grijadomnitorului a fost înfiinţat un orfelinat pentru copiii sărmani, a fost reorganizat serviciul farmaceutic şi cel medical. Prin hrisovul din 20 noiembrie 1780, Ipsilanti recomanda „doftorilor" să nu pretindă nici un fel de plată de la săracii din oraş, „fiindcă pentru una ca aceasta îşi au fieştecare [doctor] leafa orînduită pe luni".

Transporturile au fost şi ele îmbunătăţite prin reorganizarea (octombrie 1775) a „menzilurilor" sau poştelor, a căror întreţinere trecea în seama statului, scutindu-i pe sătenii de pe marile drumuri de împovărătoarea dare a olăcăritului (adică îngrijirea cailor şi a purtătorilor de mesaje, olăcari).

Nu putem încheia această privire succintă asupra măsurilor de bună gospodărire fără a aminti înfiinţarea primelor „chioşcuri", acele case de odihnă situate la marginile oraşului de scaun (în Cotroceni şi Herăstrău) care au devenit, aşa cum remarca Constantin C. Giurescu, adevărate „locuri de plimbare ale orăşenilor", ambele fiind înconjurate de grădini naturale şi avînd apă de izvor sau de cişmea.

Un sfirşit tragic

Cînd a fost învestit domn, în 1774, Alexandru Ipsilanti a primit asigurarea (potrivit unui raport diplomatic din 4 ianuarie 1775) că „îşi va păstra principatul său toată viaţa sa şi că nu va putea să fie mazilit decît în caz de necredinţă sau trădare". Iată însă că, exact peste şapte ani,

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1976; 3/1981.

la 4 ianuarie 1782, domnul se vedea nevoit să-şi ceară el singur scoaterea din domnie, pricina fiind fuga în Transilvania şi apoi în Austria a celor doi fii ai voievodului, Constantin şi Dimitrie, dornici să vadă ţările Europei şi să se elibereze pentru o clipă de tutela cam aspră a părintelui lor. Adversarii domnului au lansat însă zvonul, la Constantinopol, că însuşi tatăl şi-ar fi îndemnat feciorii să treacă în Austria, stat cu care el ar întreţine relaţii secrete. Ipsilanti a fost astfel scos din domnie şi, la intervenţia lui Nicolae Caragea (venit domn în locul său), dornic să-l ştie cît mai departe de Poartă, surghiunit în insula Rhodos, de unde a fost eliberat abia în februarie 1783.

După aproape patru ani de şedere la Istanbul, la 15 ianuarie 1787, sprijinit de Austria, a ajuns pe tronul Moldovei, înscăunare care a coincis cu agravarea relaţiilor dintre Imperiul otoman şi Rusia ţaristă. Încordarea a dus, în cele din urmă, la declanşarea războiului ruso-austro-turc dintre anii 1787 şi 1792, Ipsilanti manifestîndu-se de partea Austriei. La 8 aprilie 1788, în momentul intrării trupelor austriace în Iaşi, el a trecut, împreună cu întreaga sa curte, de partea acestora. Cronicarul bănăţean Nicolae Stoica de Haţeg notează că „First [prinţul] Ipsilandi vodă... fugi la prinţ Coburg şi la Beci [Viena]". Voievodul a rămas patru ani în Austria, pînă în anul 1792, timp în care familia i-a fost sechestrată la Istanbul. În acel an, a revenit la Poartă, primind asigurarea sultanului Selim III (1789-1807) că va putea trăi în linişte, fără a fi învinuit de trădare. Sărăcit, căci otomanii îi confiscaseră o mare parte a averilor în perioada în care pribegise în Austria, Ipsilanti a depus mari eforturi pentru a reveni pe tronul uneia din ţările române, cu intenţia aproape nedisimulată de a se îmbogăţi. În august 1796 a reuşit să obţină tronul Ţării Româneşti, pe care-l va păstra pînă în noiembrie 1797. Voievodul, care acum era — cum scrie Dionisie Eclesiarhul — om „bătrînu, albu ca óea", îşi schimbase mult şi caracterul, lăsînd în această ultimă guvernare o amintire grea ţării, prin exploatarea la care a supus norodul. Dionisie Fotino recunoaşte în istoria sa că vodă „nu putu să iconomisească [să îngrijească] lucrările ţării ca mai nainte", fiind obligat „să-şi plătească datoriile ce făcuse pentru ca să capete domnia".

Situaţia creată în ţară, intrigile dragomanului Constantin Hangerli (succesorul său la domnie), atmosfera declanşată de răscoala lui Pasvan-Oglu, paşa de Vidin, au constituit motivele destituirii sale. Domnitorul a mai trăit la Istanbul pînă în anul 1807, stăpînit mereu de grijile pe care i le provoca fiul său cel mare, Constantin Ipsilanti, ajuns domn mai întîi în Moldova (1799-1801), apoi în Ţara Românească (1802-1806 şi 1806-1807). În contextul războiului ruso-turc din 1806-1812, Constantin Ipsilanti a fost — cum mărturiseşte chiar el — „omul ţarului, nu al padişahului", sfîrşind prin a se refugia în Rusia. Mînia sultanului s-a abătut asupra tatălui, învinuit — scrie Dionisie Eclesiarhul — „cum că el au dat scire şi învăţătură fiului său Constantin Ipsilanti vodă, ca să fugă din Bucureşti să scape la muscali, şi cum fugindu la muscali au scociorît [iscat] răzmeriţa asupra Porţii".

Sultanul a poruncit întemniţarea tatălui „cu lanţul de gît şi la picioare cătuşe şi obezi de fier" în vestita Edikulé, unde, după 34 zile de torturi, în urma cărora i s-a luat „toată avuţia ce au găsit în casele lui", bătrînul domn a fost omorît la 25 ianuarie 1807, după un supliciu groaznic, asemănător cu cel suportat, în urmă cu aproape un veac, de Constantin Brîncoveanu. „Sîntem totdeauna îndoioşaţi cînd este vorba de pieirea lui Constantin Brîncoveanu — sublinia N. Iorga într-un curs ţinut în faţa studenţilor —, dar trece cu totul neobservat sfîrşitul acesta crud al unuia dintre oamenii cei mai buni care au domnit vreodată la noi, reformînd şcoala, mănăstirile, organizînd industrii, alcătuind legi nouă".

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Continuăm publicarea de fotografii inedite realizate în a doua jumătate a veacului trecut de unul dintre „pionierii" fotografiei mondiale, cunoscut şi ca un valoros pictor, Carol Popp de Száthmari. Imaginile surprind pe peliculă aspecte legate de începutul creării de industrii în ţara noastră, precum şi tipuri şi costume reprezentative ale unor meseriaşi şi negustori din epocă

Macheta artistică a planşelor: Alexandra Ţuţui

Carol Popp de Szathmári

Album inedit (II)

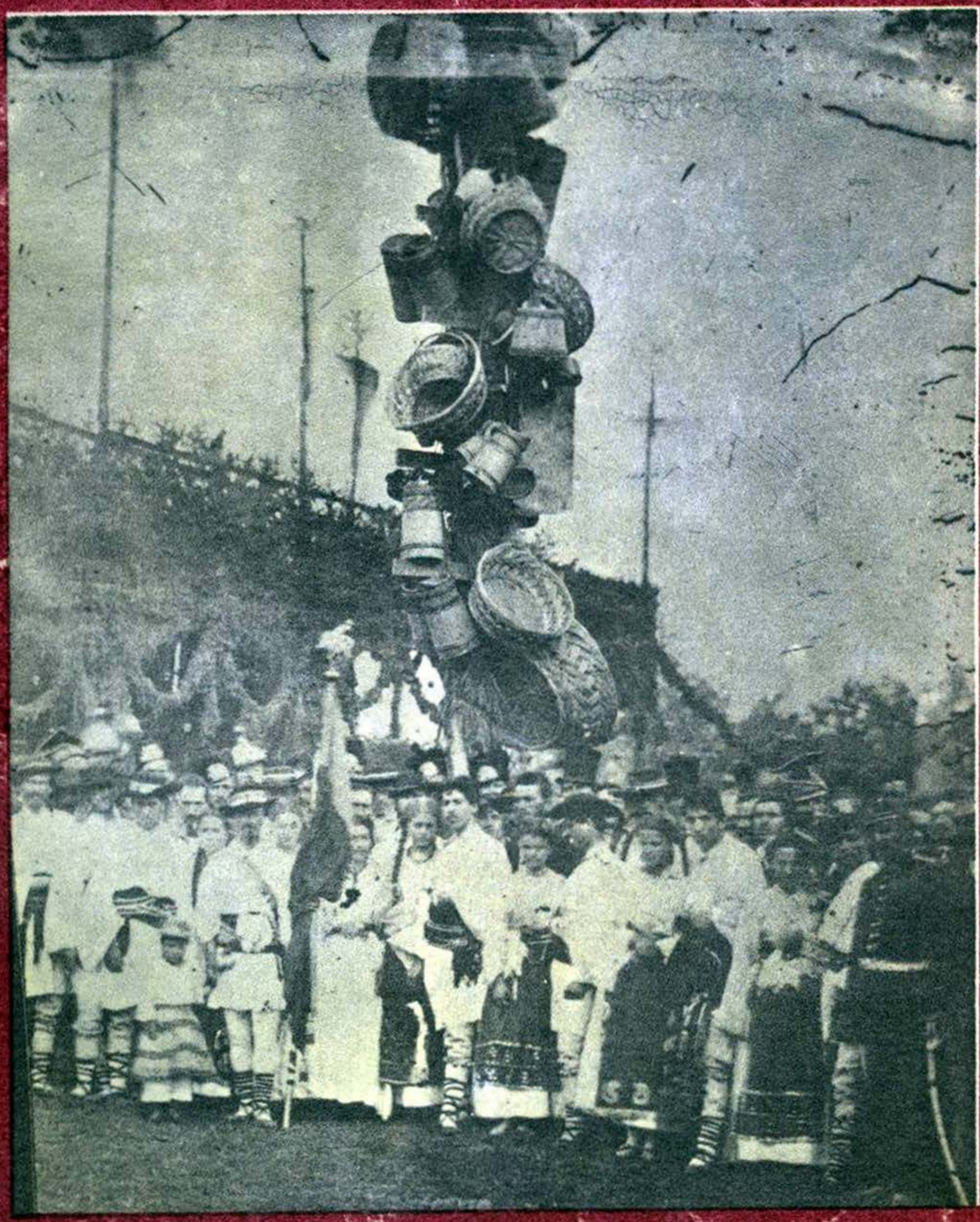

Tirgul Moşilor

floărească

pădurar

plăcintar și iaurgiu

vînzător de vinat

lăptar

arnăuți

vînzător ambulant

grădinar

șantier naval

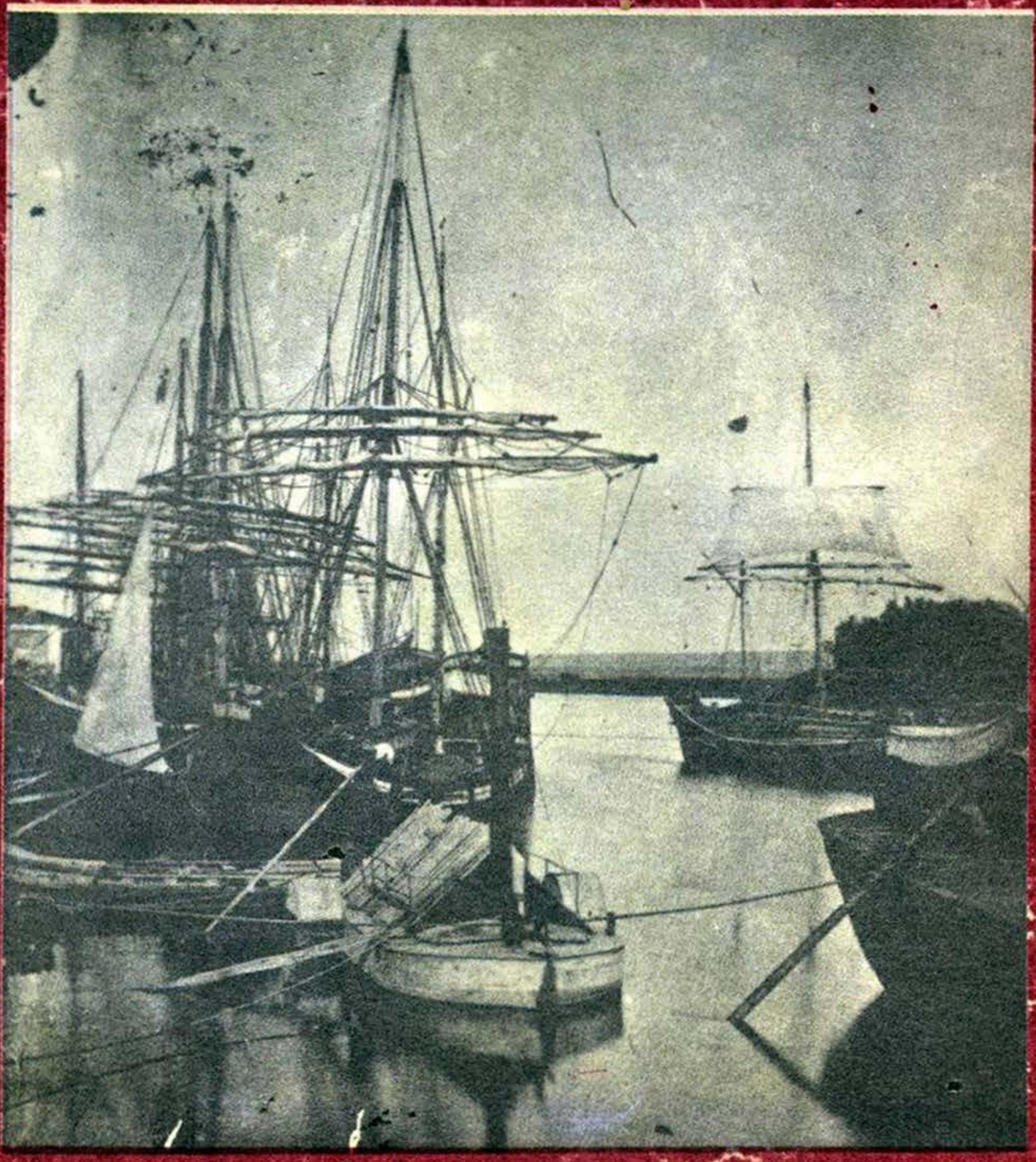

vedere dintr-un port dunărean

Dr. Petru Groza către Nicolae Titulescu

La 13 iunie 1920, Nicolae Titulescu[1] a venit pentru a doua oară (prima dată în 1917) în fruntea Ministerului de finanţe, după ce obţinuse o răsunătoare victorie diplomatică prin semnarea, în numele statului român, la 4 iunie 1920, a Tratatului de pace de la Trianon, prin care se consacra pe plan internaţional actul istoric de la 1 decembrie 1918 al unirii Transilvaniei cu România.

Ca ministru de finanţe, portofoliu pe care l-a deţinut pînă la 16 decembrie 1921, Nicolae Titulescu şi-a consacrat activitatea pregătirii reformei financiare impuse de necesitatea consolidării unirii şi pe plan economic şi financiar. A fost cea mai avansată reformă financiară aplicată în ţara noastră în perioada interbelică.

La 10 iunie 1921, Titulescu a prezentat în Parlament proiectul reformei financiare care, în viziunea sa, era menită să contribuie la punerea în valoare de către naţiunea română şi în profitul ei real a avuţiilor naturale ale României, să instituie impozitul progresiv pe venit, astfel încît să „constituie o încercare de dreptate socială şi în folosul celor mulţi şi săraci şi în paguba celor puţini şi bogaţi", şi să realizeze totodată, „dreptatea fiscală, concordia naţională şi necesitatea bugetară". Reforma financiară trebuia, de asemenea, să creeze o bază unitară pe întreaga ţară pentru perceperea impozitelor.

Din acea perioadă datează şi colaborarea lui Nicolae Titulescu cu dr. Petru Groza, care prezida Comisia de unificare administrativă de la Cluj. Petru Groza era deputat în Parlament (din 1919) şi între 16 aprilie şi 17 decembrie 1921 a fost şi ministru al Ardealului. În această calitate, omul politic transilvănean îi solicita — în scrisoarea inedită, pe care o reproducem alăturat şi în facsimil — trimiterea unui expert financiar pentru a participa la activităţile din Cluj menite, după cum scria dr. Petru Groza, să pună capăt „dezorganizării financiare de acolo".

Dr. Ion GRECESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-5/1982.

„Petru Groza, ministru de stat. Urgent

P[en]tru dl. ministru al finanţelor, Titulescu

Plec la Cluj — în urma înţelegerii cu toţi parlamentarii transilvăneni, însoţit de unii secretari generali de acolo, unde-l aştept şi pe insp. fin. Arsenovici, pentru ca să luăm o soluţie grabnică şi potrivită organizării — mai bine zis dezorganizării financiare de acolo. Este opinia generală şi insist din nou ca să fie trimis ca delegat al dv. sau şef al resortului de finanţe la Cluj acest domn — combinat ev[entual] cu colaborarea unui specialist din Vechiul Regat. Oricîtă rezistenţă s-ar ivi, altă dezlegare a situaţiei nu se va găsi. Te rog mult să dai autorizaţie lui Arsenovici, revocînd pe Manoilă. Pînă atunci eu aştept la Cluj. Cu deosebit respect,

Groza.

Întrucît Arsenovici nu va veni la Buc[ureşti] poţi să-l autorizezi telegrafic, prin mine, la Cluj (preşedinţia Comisiunii de unificare)".

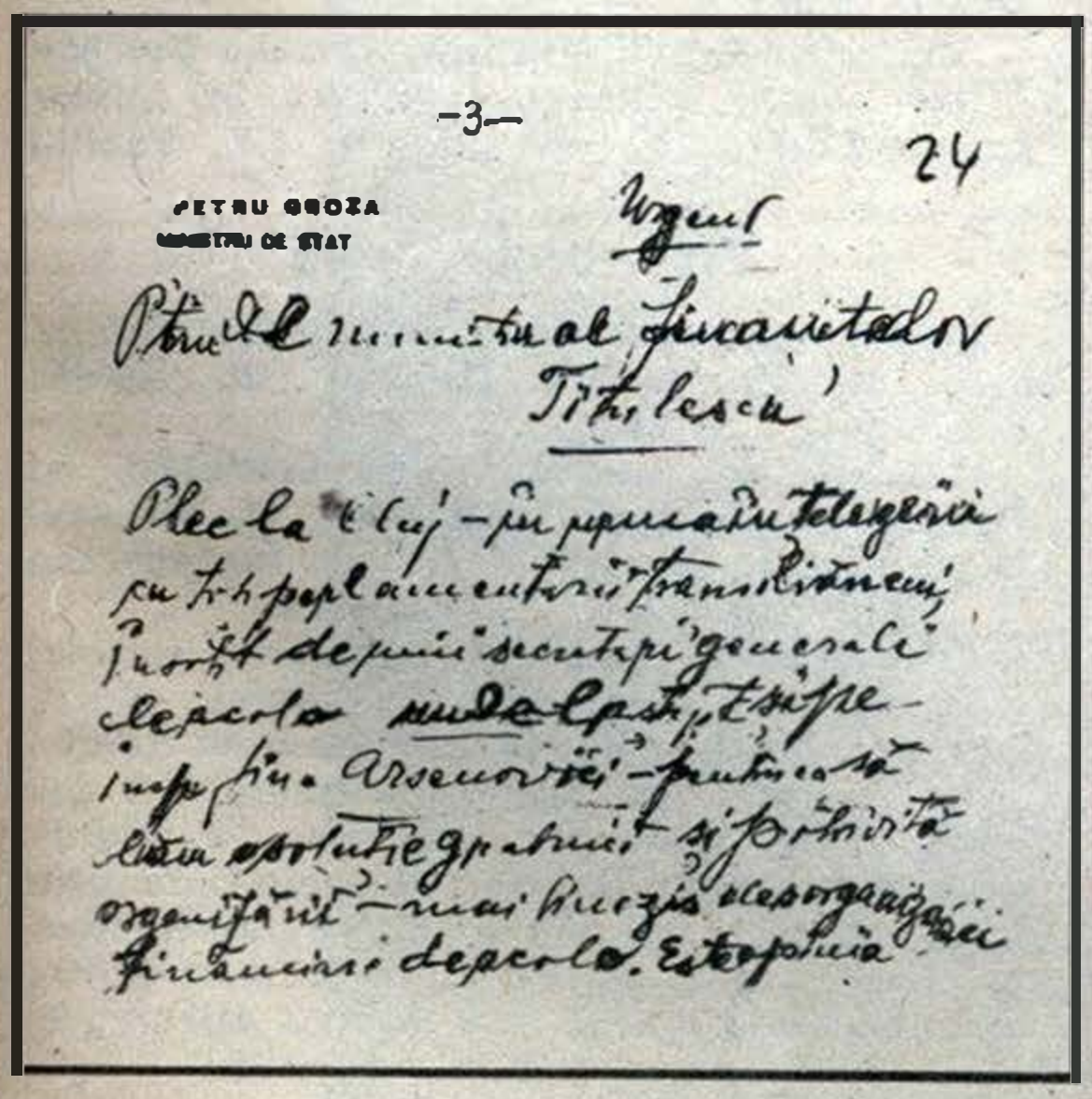

-3-

PETRU GROZA
MINISTRU DE STAT

24

Urgent

Domnule Ministru al Finanţelor
Titulescu

Plec la Cluj - în urma înţelegerii cu toţi parlamentarii transilvăneni, însoţit de unii secretari generali de acolo unde-l aştept şi pe insp. fin. Arsenovici - pentru ca să luăm o soluţie grabnică şi potrivită organizării - mai bine zis dezorganizării financiare de acolo. Este opinia

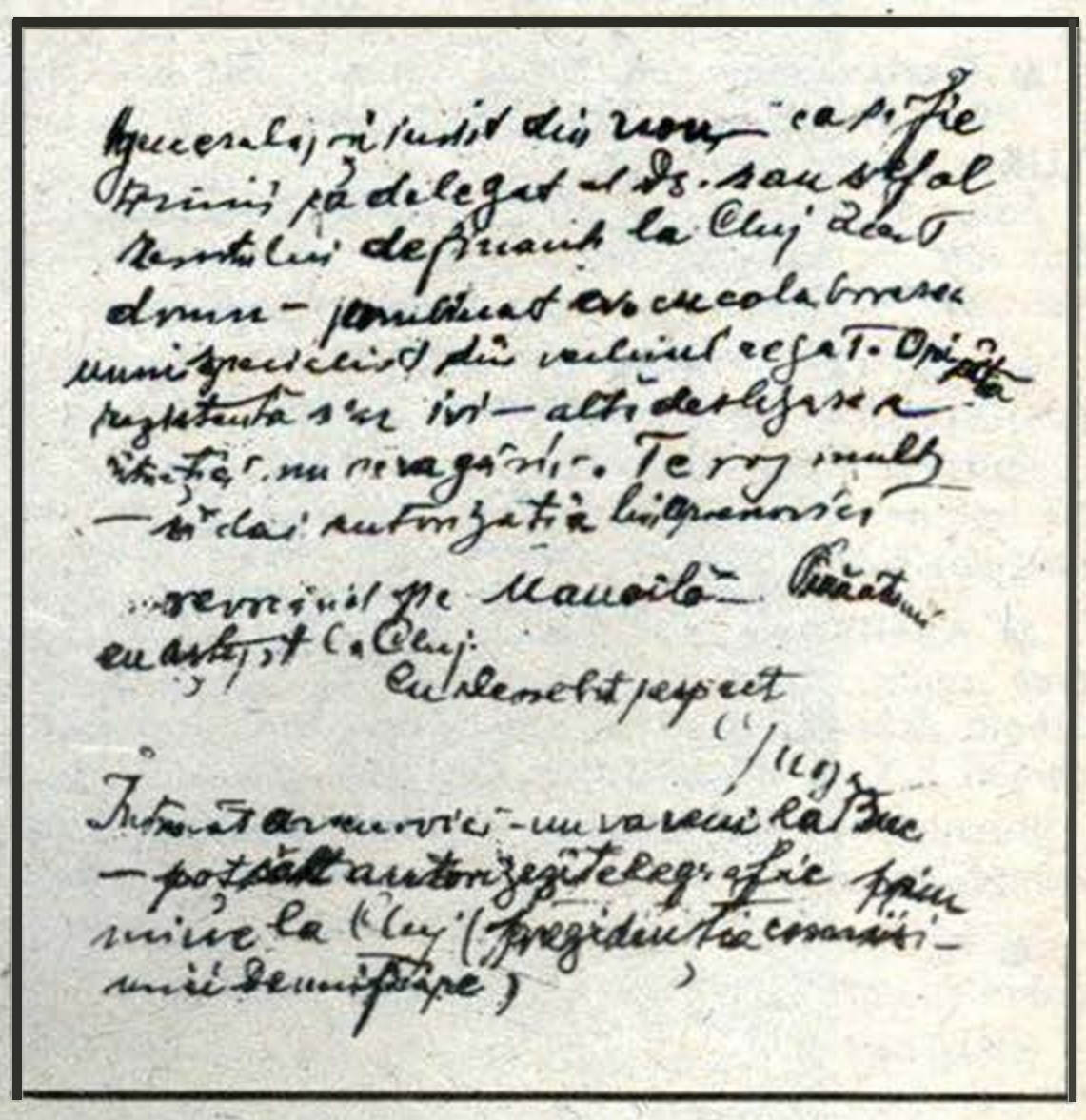

Groza ... ministru de stat. Urgent

Pentru dl. ministru al finanţelor Titulescu

Plec la Cluj - în urma înţelegerii cu toţi parlamentarii transilvăneni, însoţit de unii secretari generali de acolo unde-l aştept şi pe insp. fin. Arsenovici - pentru ca să luăm o soluţie grabnică şi potrivită organizării - mai bine zis dezorganizării financiare de acolo. Este opinia

Întrucît Arsenovici - nu va veni la Buc - poţi să-l autorizezi telegrafic, prin mine la Cluj (preşedinţia comisiunii de unificare)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DOCUMENTE PRIVIND REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. C. TRANSILVANIA** *(sub redacția acad. Ștefan Pascu).*

Editura Academiei, București, 1982, 610 pp., 63 lei: *vol. III continuă, cu 360 documente din perioada 30 aprilie-14 mai 1848, această valoroasă colecție.*

● **N. Bălcescu—OPERE VOL. II** *(ediție critică și note de* **G. Zane** *și* **Elena Zane).**

Editura Academiei, București, 1982, 302 pp; 37 lei: *scrieri istorice, politice și economice ale morelui revoluționar și istoric, redactate între 1848 și 1852.*

● **MECANISME DE REGLEMENTARE PAȘNICĂ A DIFERENDELOR DINTRE STATE** *(coordonator* **Mircea Malița).**

Editura politică, București, 1982, 344 pp., 17 lei: *culegere de studii semnate de Ion Anghel, Alexandru Bolintineanu, Ionel Cloșcă, Ion Diaconu, Mircea Malița, Dorin Rusu, Ioan Voicu.*

● **Romus Dima — CONTRIBUȚIA ROMÂNIEI LA ÎNFRÎNGEREA GERMANIEI HITLERISTE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1982, 132 pp., 4,25 lei: *eroicul drum străbătut de armata română între 23 august 1944 și 12 mai 1945, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei.*

● **G.D. Iscru — REVOLUȚIA DIN 1821 CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU.**

Editura Albatros, București, 1982, 288 pp., 16 lei.

● **Florian Gheorghe, Mihai Popescu, Ion Rotaru — PREZENȚE MILITARE ÎN ȘTIINȚA ȘI CULTURA ROMÂNEASCĂ.**

Editura militară, București, 1982, 304 pp., 16 lei: *mic dicționar al oamenilor de seamă care, în sec. XIX și XX, au slujit în armata română.*

● **DACIA. REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE.**

Editura Academiei, București, 1982, 196 pp., 60 lei: *nr. 1-2/1982 din nouă serie a revistei de arheologie și istorie veche.*

● **ARHIVA PERSONALĂ TIMOTEI CIPARIU** *(sub egida Direcției generale a Arhivelor statului, Filiala Arhivelor statului, jud. Cluj, Biblioteca Academiei R.S. România, filiala Cluj).*

București, 1982, 520 pp.,: *catalog cu 2896 documente, întocmit de Ioana Botezan și Alexandru Matei.*

● **BOOKS, LIBRARIES, INFORMATION** *(coordonatori* **Ion Stoica, Mircea Regneală).**

București, 1982, 196 pp.,: *culegere de studii editată de Biblioteca centrală universitară din Capitală.*

AL XVI-LEA CONGRES AL MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA

(Urmare din p. 9)

raportor: **Gh. Cristescu;** coraportor: **D. Fabian** (coraport susținut de **Mihail Cruceanu).**

4. Problema grră — raportor: **Al. Dobrogeanu-Gherea.**

5. Cooperativele — raportori: **I. Neagu-Negulescu, D. Stoiculescu.**

6. Presa și propaganda — raportor: **P. Constantinescu-Iași** (raport susținut de **Gh. Cristescu).**

7. Modificarea Statutului — raportor: **S. Margulies** (raport susținut de **E. Stanev).**

8. Chestiunea naționalităților — raportori: **dr. Eugen Rozvan, Tiron Albani.**

9. a) Mișcarea tineretului — raportor: **I. Roșianu.**

b) Mișcarea feminină — raportor: **Mina Neuwirt.**

10. Alegerea comitetelor.

11. Diverse.

Congresul sindical:

1. Darea de seamă morală și materială — raportor: **C. Popovici.**

2. Afilierea — raportor: **C. Popovici.**

3. Organizarea — raportori: **Ioan Elena, A. Bebrici.**

4. Modificarea Statutului — raportori: **N. Marian, Carol Barta.**

5. Raporturile dintre sindicate și partid — raportori: dr. **E. Rozvan, C. Mănescu.**

6. Alegerea comitetelor.

7. Diverse.

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **D. Stoiculescu.**

Vicepreședinți: **Mihail Cruceanu, Gh. Russ, Andrei Ionescu.**

Secretari: **Mihail Macavei, Fotache Dorojan, Alfred Rusch, I. Neagu-Negulescu, Șt. Alföldi, Eugen Ionescu, Tiron Albani, I.E. Vasiliu.**

Organe de lucru

Comisia de validare a mandatelor delegaților: **N. Marian, I. Mirescu, E. Köblös, E. Stanev, C. Barta.**

Comisia de rezoluții: **Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, E. Rozvan, M. Macavei, M. Cruceanu, D. Stoicuiescu, T. Iordăchescu, I. Neagu-Negulescu, C. Mănescu.**

Congresul a consfințit unificarea mișcării muncitorești pe temelia României reîntregite, prin **făurirea Partidului Comunist Român,** și a adoptat programul partidului. A fost votată, de asemenea, afilierea Partidului Comunist Român la Internaționala Comunistă (din totalul celor 540 mandate reprezentate la congres, 428 s-au pronunțat pentru afilierea necondiționată, 111 pentru afilierea cu rezerve, un mandat — nepronunțat).

Torquemada, intoleranță, fanatism, tortură, rug, auto-da-fé... O analiză de lingvistică statistică a vocabularului privitor la odioasa instituție a Inchiziției[1], analiză operată după metode cantitative moderne, ar releva, probabil, cuvintele mai sus-menționate ca cel mai frecvent uzitate. Dar, în evoluția sa, această armă a Bisericii catolice de tristă amintire a reprezentat mult mai mult decît vocabulele enumerate, care pot, eventual, acoperi primii 30 ani ai istoriei Inchiziției.

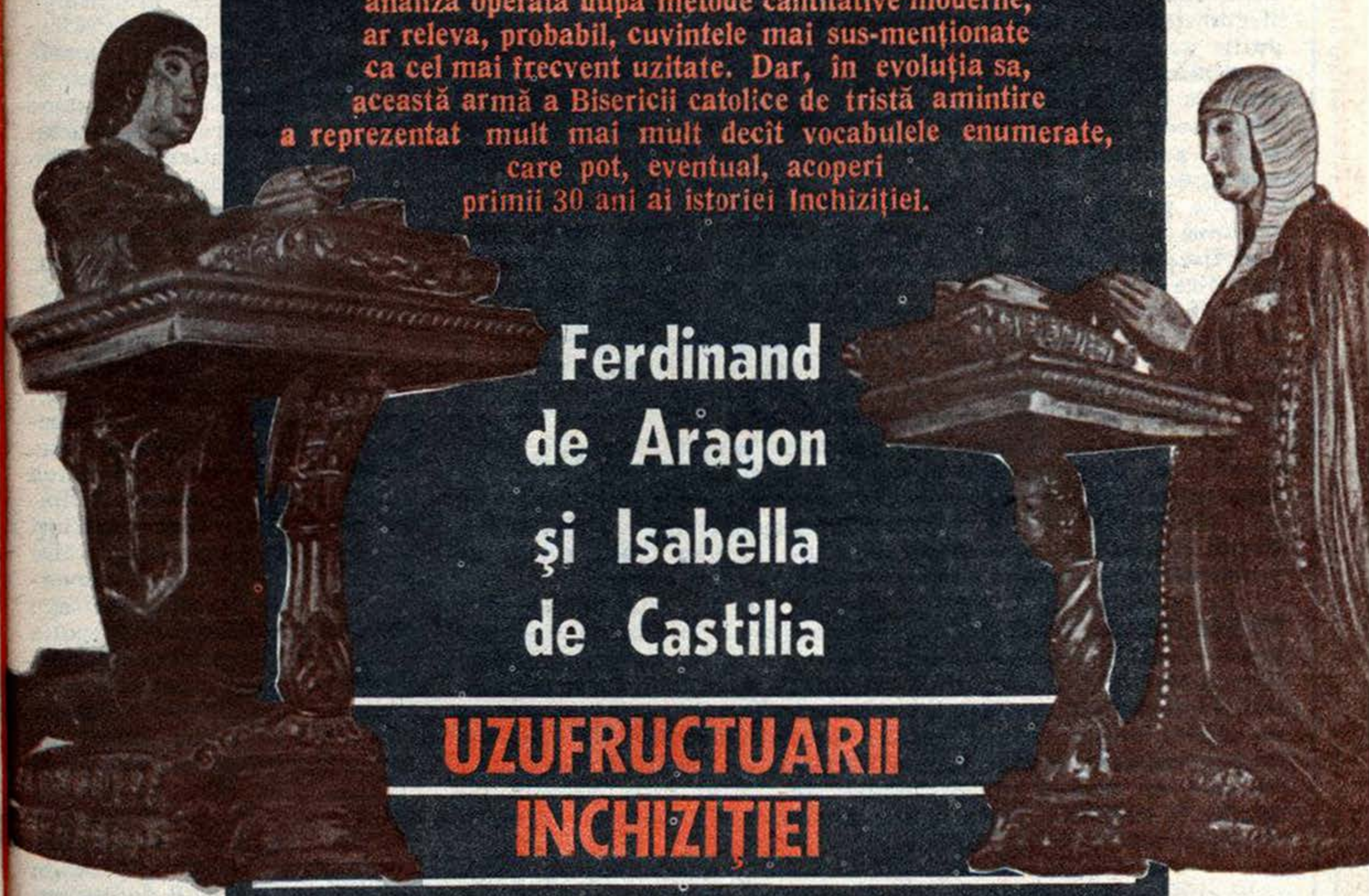

Ferdinand de Aragon și Isabella de Castilia

UZUFRUCTUARII INCHIZIȚIEI

DOMINIQUE PEYRE

Inchiziția a cuprins toată Europa Occidentală și Centrală, extinzîndu-se, odată cu descoperirea Lumii Noi, în teritoriile coloniale spaniole și portugheze de peste Oceanul Atlantic. În fiecare țară însă ea a avut trăsături specifice. În Spania, de pildă, în cele trei secole și jumătate cît a durat (1479-1834), a evoluat permanent, înregistrînd forme variate de manifestare.

„Noi, prin milosîrdia cerească, Inchizitor general, bizuindu-ne pe scrisorile și dreptul cuget al vostru, prin împuternicirea apostolică Nouă încredințată, vă facem, vă numim, vă ungem și vă întărim ca Inchizitor apostolic împotriva rătăcirii eretice și apostaziei în ținutul ... și vă dăm putere și înlesnire pentru a cerceta pe oricine, bărbat sau femeie, viu sau mort, de față sau în lipsă, de orice stare, rang sau dregătorie ar fi, plătind sau neplătind biruri, locuind acum sau odinioară în orașele, tîrgurile și satele sus-zisului ținut, care om s-ar arăta vinovat, bănuit sau învinuit de păcatul și ticăloșia de erezie și apostazie, precum și împotriva tuturor făptuitorilor, apărătorilor și tăinuitorilor acestor păcate. Și pentru ca să faceți, împotriva lor și a fiecăruia dintre ei, proces așa cum se cuvine, după cele propovăduite de Sfintele Canoane...“ Așa defineau scrisorile de împuternicire misiunea inchizitorului.

Timp de peste trei secole, formulele textului au rămas neschimbate. De la 1480 pînă la 1830, în Spania, țelul cumplitei instituții a rămas același: pieirea ereziei. Dar această definiție juridică este insuficientă fie numai și pentru Inchiziția spaniolă, privită

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1969, 3/1970.

deseori eronat, ca un tot omogen sub aspect geografic şi cronologic. Indiscutabil că a existat o permanenţă de scop, dar şi o permanentă adaptare la condiţiile momentului, la condiţiile locale, remarcă profesorul francez Bartolomé Bennassar, coordonatorul unei lucrări recent apărute în Editura „Hachette". „Căci Spania regilor catolici (de la sfîrşitul sec. XV) — continuă el — nu este cea a lui Filip II (1556-1598) şi cu atît mai puţin cea a lui Carol III (1759-1788), iar Galicia nu este Andaluzia. Din Grenada la Logroño, de la Filip II la Ferdinand VII (1814-1833), tribunalele Inchiziţiei şi-au reorientat activitatea, şi-au pliat metodele după circumstanţe, în dialog permanent cu Biserica, cu statul, cu grupurile de presiune locale şi naţionale". De aceea, deseori sub denumirea de erezie au fost vizate scopuri foarte diferite unul de altul, în funcţie de epocă şi de loc. Pe bună dreptate, profesorul Bennassar se simte tentat să folosească termenul inchiziţii, la plural, pentru că instituţia ca atare prezintă fenomenul de polimorfism.

Cîte procese s-au desfăşurat sub auspiciile Sfîntului Oficiu, temutul tribunal al Inchiziţiei, şi cîte victime au făcut ele? Întrebări firesti, la care calculele globale ar reprezenta pure acrobaţii statistice, pentru că nimeni niciodată nu va şti cifra totală, din lipsă de documente. Dacă micşorăm aria de cercetare în Spania, de pildă, am putea nota menţiunea, nici ea riguros statistică, a unui autor din anul 1818: „A calcula numărul victimelor Inchiziţiei înseamnă a stabili concret una dintre cele mai puternice şi mai active cauze ale depopulării Spaniei".

Tribunalul din Toledo, luat ca etalon pentru instanţele inchizitoriale de pe ansamblul peninsulei, şi-a schimbat „vînatul" în decursul celor peste trei secole de existenţă, dar, începînd chiar cu sec. XV-XVI, ei a fost o instituţie preponderent antievreiască. Vechii creştini nu au ocupat decît un secol ca pradă a lui, iar problema mahomedană a rămas întotdeauna secundară.

În istoriografie Inchiziţia dispune de o vastă bibliografie. Pînă în 1963, un autor olandez inventariase 1 950 titluri. De atunci le-au urmat şi altele, şi altele. Printre ele şi lucrarea Inquisition Espagnole. XVe-XIXe siècle, **semnată de o echipă de cercetători şi coordonată de Bartolomé Bennassar, din care reproducem un capitol despre primii paşi ai acestei instituţii în Spania. Răspundem astfel interesului manifestat de mai mulţi cititori ai noştri, care ar dori să ştie ce legături au existat între această Inchiziţie şi puterea regală. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

Florentina DOLGHIN

Primul auto-da-fé

În anii 1474 şi 1479, regii catolici, Ferdinand şi Isabella, au moştenit două regate care treceau prin timpuri grele: Aragon şi Castilia. Pentru a da temei puterii, cei doi suverani trebuiau să pună la respect o nobilime turbulentă, care îşi întărise puterea, şi, în acelaşi timp, să-şi redreseze finanţele, să creeze instituţii de control politic şi social şi să asigure unitatea religioasă[1] a Spaniei.

Pe atunci, în Spania conviețuiau trei comunităţi religioase: creştinii, musulmanii şi evreii. Convieţuire foarte veche, adesea dificilă, însă uneori rodnică şi paşnică. Creştinii care, în 1492, au sfîrşit Reconquista prin luarea Grenadei[2], au fost de aici înainte cei mai puternici, pretinzînd să-şi impună legea. Musulmanii au beneficiat pentru moment de o amînare. Dar evenimentele s-au precipitat în dauna evreilor.

Este adevărat, din toate timpurile, evreii au suferit ponoase diverse. După părerea călugărilor, îndrumătorii spirituali ai poporului, evreii izbutiseră prea bine, erau prea bogaţi şi se îmbogăţiseră mult prea repede. În plus, talentele pe care le dovedeau în practica finanţelor publice, practicarea medicinei şi a literelor făcuseră din ei consilieri foarte ascultaţi, intimi ai regilor şi nobililor spanioli. Nu trebuie mai mult pentru a trezi gelozia, pentru a stîrni ura. Din fanatism religios, simple incidente, provocate uneori de aroganţa notabililor evrei îmbătaţi de putere, au declanşat, la sfîrşitul evului mediu, valuri de persecuţie. În 1391, mai ales, adevărate pogromuri „avant la lettre" au avut loc în numeroase oraşe ale Spaniei, printre care: Sevilla, Barcelona, Valencia, Toledo etc.

Adesea, pentru a-şi salva viaţa, cei mai cunoscuţi dintre evrei s-au văzut constrînşi să adopte creştinismul. De atunci înainte, aceşti convertiţi, denumiţi *conversos* sau *confesos*, au devenit o categorie numeroasă. Creştinii au început repede să se îndoiască de credinţa acestor noi convertiţi, pe care i-au acuzat cu uşurinţă că practică în ascuns cultul iudaic. Dar poziţia socială a acestor conversos n-a slăbit, dimpotrivă, ei au concurat înalta nobilime pe căile puterii, contractînd deseori cu ea alianţe matrimoniale. La începutul sec. XVI, *Libro Verde de Aragon*, manual de genealogie, pretindea că principalele familii ale regatului aveau în vine sînge evreiesc.

În 1467, în Extremadura, doi conversos au fost arşi de vii pentru a fi practicat în secret religia mozaică. În campania dusă împotriva conversosilor, dominicanii, ponegritori obişnuiţi ai ereziilor, au jucat un rol determinant, îndeosebi Alonso de Hojeda, starețul mănăstirii din Sevilla, care exercita o influenţă importantă asupra lui Ferdinand şi a Isabellei. Descoperind că conversosii din Sevilla se adunau clandestin pentru a practica iudaismul, el a cerut suveranilor să ia atitudine. O anchetă sub conducerea arhiepiscopului de Sevilla a relevat că, în acel oraş, dar şi în întreaga Anda-

[1] Unificarea teritorială a Spaniei s-a realizat, în esenţă, prin unirea regatelor Aragonului şi Castiliei, în urma căsătoriei lui Ferdinand, moştenitorul Aragonului, cu Isabella, moştenitoarea Castiliei, în 1469. Alegerea Isabellei ca regină a Castiliei (1474-1504) a avut ca urmare asocierea la tronul Castiliei a lui Ferdinand, pe atunci moştenitor al Aragonului. Peste cîţiva ani, Ferdinand a devenit şi rege al Aragonului (1479-1516). Unirea realizată pe această cale avea numai un caracter dinastic, fiecare regat păstrîndu-şi suveranul, structura, instituţiile şi particularităţile sale, astfel încît Spania avea, de fapt, doi regi asociaţi prin căsătorie dinastică.

[2] Cucerirea oraşului Grenada, ultimul centru de rezistenţă maură, după un asediu de aproape un an (1491-1492), a marcat ultimul act al Reconquistei.

luzie şi aiurea în Castilia, conversosii practicau într-adevăr în secret iudaismul. Regii catolici au hotărît atunci să introducă Inchiziţia în Castilia şi au cerut Romei o bulă de instituire.

A putut să le slujească drept model Inchiziţia din Aragon: acolo ea exista din sec. XIII. Deşi era plasată sub cîrja dominicanilor, depindea direct de Roma şi în sec. XV avea o activitate redusă. În restul Spaniei, ortodoxia credinţei era plasată sub responsabilitatea episcopului locului şi a tribunalului său eclezi a stic. Este cu neputinţă ca Ferdinand de Aragon, care a manifestat multă îndîrjire în impunerea Inchiziţiei, să nu fi văzut în extinderea acestei instituţii în întreaga Spanie un mijloc privilegiat de acţiune. Mai ales făcînd să triumfe o formulă nouă, în care rolul regilor devenea preponderent.

Într-adevăr, prin bula de la 1 noiembrie 1478, papa Sixtus IV a hotărît numirea ca inchizitori a doi sau trei clerici în vîrstă de peste 40 ani, acordînd însă regilor Aragonului şi Castiliei puterea de a-i nominaliza şi a-i destitui. La 27 septembrie 1480, la Medina del Campo, dominicanii Juan de San Martin şi Miguel de Morillo au fost numiţi inchizitori, iar Juan Ruiz de Medina — ajutorul lor. Ei au căpătat toată autoritatea asupra conversosilor. Îndată după numirea lor, inchizitorii au luat drumul Sevillei, unde au început să facă ravagii în octombrie 1480, provocînd fuga sau zadarnica rebeliune a conversosilor. La 6 februarie 1481, a fost celebrat primul auto-da-fé (act de credinţă), în cursul căruia au fost arse şase persoane.

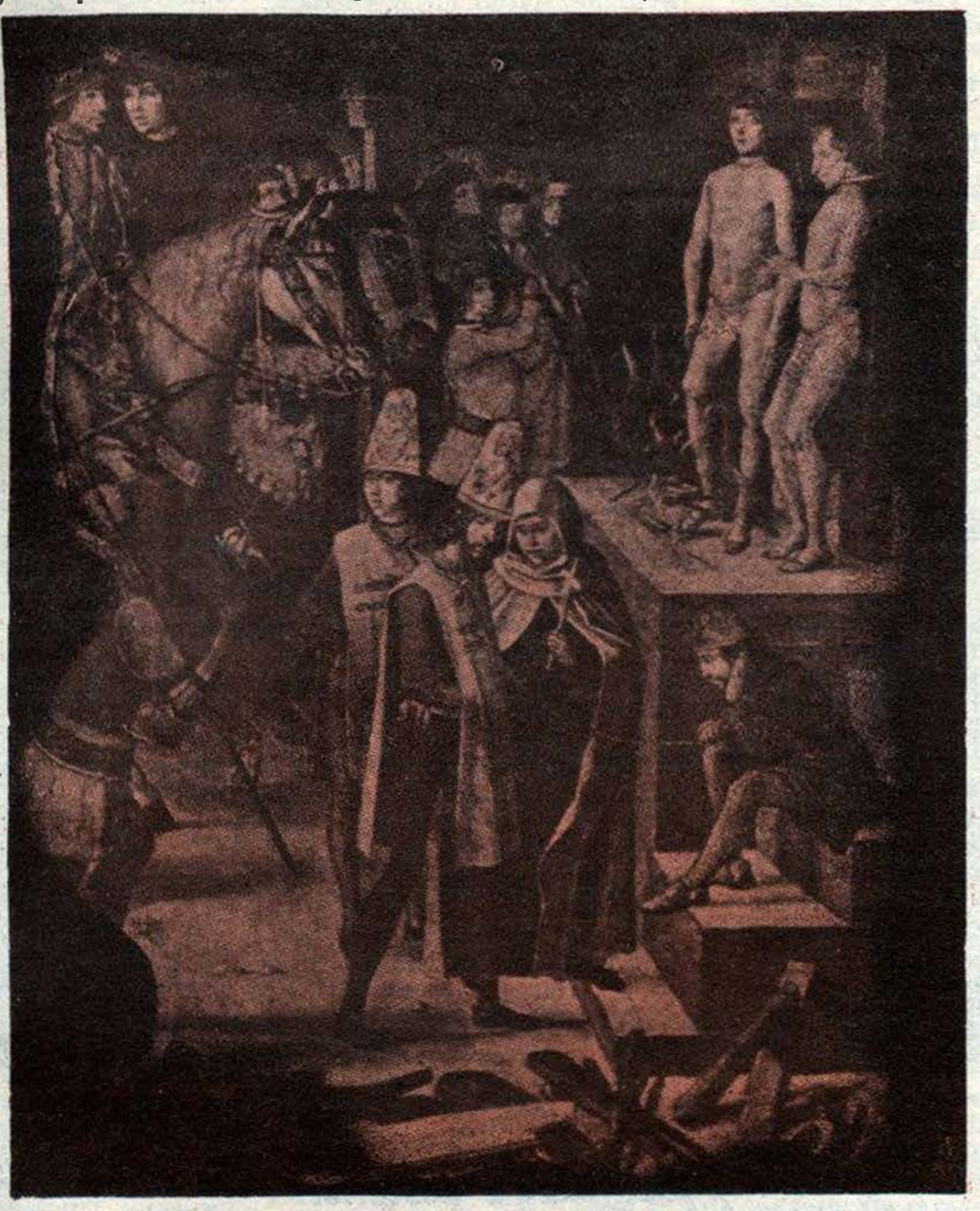

Pictură de la sfîrşitul sec. XV, reprezentînd un auto-da-fé

În p. 35: cei doi „ctitori" ai Inchiziţiei spaniole, Ferdinand de Aragon şi Isabella de Castilia (sculpturi în lemn colorat, aflate în catedrala din Grenada)

Un asasinat scump plătit

Instaurarea de noi tribunale în restul ţării s-a impus cu repeziciune. La 11 februarie 1482, o scrisoare a papei ratifica numirea altor şapte inchizitori, toţi dominicani. Printre ei — Thomás de Torquemada. S-au instalat apoi tribunale la Córdoba (1482), la Ciudad Real şi Jaen (1483). Încet-încet se ţesea pînza, se constituia reţeaua care, cu nici un secol mai tîrziu, avea să cuprindă toată Spania, pe care o va pune la cheremul Sfîntului Oficiu.

Regii catolici au înţeles repede toate foloasele pe care le puteau trage din Inchiziţie pe planul autorităţii de stat, făcîndu-i loc în organizarea puterii. Începînd din 1480, Cortesurile (adunările legislative), care îşi ţineau şedinţele la Toledo, au confirmat existenţa unui nou consiliu: Consiliul Inchiziţiei, denumit, din 1483, *Consejo de la Suprema Y General Inquisicion*. La începuturile sale, acest consiliu era alcătuit din patru clerici, unul dintre ei fiind inchizitorul general.

În Aragon, Ferdinand numea şi remunera pe inchizitori, tribunalul depinzînd astfel mai mult de rege decît de papă. Tribunalele coroanei Aragonului, aflate la Zaragoza, Barcelona şi Valencia, se ocupau în primul rînd de conversos. Graţie banilor lor, aceştia au exercitat puternice presiuni la Roma pentru a provoca intervenţia papei. În 1482, Sixtus IV a publicat o bulă,

în care condamna „setea de cîştig" a Inchiziţiei, judecăţile pripite şi prostul tratament cărora le căzuseră victimă numeroşi creştini. În consecinţă, el cerea un control asupra Sfîntului Oficiu, exercitat de episcopi. Ferdinand a reacţionat prompt însă, obţinînd de la papă să revină asupra propriilor hotărîri. Regele şi-a sporit chiar avantajele: l-a determinat pe Sixtus IV să emită o bulă care, la 17 octombrie 1483, îl numea pe Torquemada inchizitor general al Aragonului, Valenciei şi Cataloniei (al Castiliei era deja), punînd astfel sub o unică autoritate ansamblul Inchiziţiei spaniole.

Evident reacţia de opoziţie nu s-a lăsat aşteptată, căci actul reprezenta o ştirbire a vechilor privilegii *(fueros)* de care se bucura coroana Aragonului. În plus, notabilii regatului se temeau de plecarea în masă a conversosilor, mai ales a celor din Barcelona, unde situaţia economică era critică.

Nepăsător la opoziţia supuşilor săi şi, bineînţeles, a conversosilor, în ciuda importanţei rolului lor, Ferdinand a numit la Zaragoza, în luna mai 1484, doi inchizitori: Gaspar Juglar şi Pedro Arbues de Epila. Activitatea intensă a noului tribunal a reunit în acelaşi curent de opoziţie pe conversosii, grav ameninţaţi, şi pe vechii creştini legaţi de *fueros*. În acelaşi an, 1484, magistraţii din Teruel au interzis intrarea în oraş a doi inchizitori, trimişi acolo pentru a înfiinţa un tribunal. Aceştia au fost nevoiţi să se retragă într-un tîrg vecin, Cella, de unde au lansat excomunicarea şi interdicţia asupra Teruelului. Clerul cetăţii a apelat la papă, care a invalidat măsurile luate de inchizitori. Ferdinand a folosit mai întîi ameninţarea, apoi, în februarie 1485, a cerut autorităţilor aragoneze să pedepsească cetatea rebelă. Zadarnic. Regele a trebuit să facă apel la trupele staţionate pe graniţele Castiliei. În faţa forţei, Teruelul a cedat.

În acest timp, la Zaragoza, pe conversosi a început să-i seducă ideea de a termina cu unul dintre inchizitori. Ei au înfăptuit o crimă, pe care aveau s-o plătească scump: la 15 noiembrie 1485, în catedrala din oraş, au asasinat pe inchizitorul Pedro Arbues de Epila, pe cînd stătea în genunchi în faţa altarului principal. În faţa acestei drame, vechii creştini, care se opuseseră şi ei Inchiziţiei, s-au răzgîndit. Represiunea s-a extins. În anii următori, ea a cuprins un mare număr de persoane, avînd loc o arestare în masă a conversosilor.

La Valencia, opoziţia a fost mai puţin violentă, mai „legalistă", însă n-a ştiut întotdeauna să-şi exploateze avantajele faţă de coroană. Astfel, în 1484, valencienii l-au acuzat pe rege că le încalcă privilegiile pentru că a instalat „străini" ca inchizitori. Într-adevăr, *fueros* stipulau că numai persoane originare din provincia respectivă aveau dreptul să exercite funcţii publice. Ei au propus, în acelaşi timp, modificări ale procedurii inchizitoriale: renunţarea la instrucţie, în caz de moarte a acuzatului, înainte de a se da sentinţa, anularea confiscării automate a bunurilor penitenţilor etc. Ca şi cei din Barcelona, valencienii au afirmat că Inchiziţia avea să aducă ruinarea afacerilor, provocînd emigraţia multor oameni. Ordinele ecleziastice au relevat că noua instituţie sustrage venituri importante bisericii locale. Căci „reverenzii inchizitori, procedînd împotriva ereticilor şi a celor din secta iudaică, au condamnat pe mulţi şi le-au confiscat bunurile, care sînt sub stăpînirea directă a bisericii din Valencia..." Aceasta era una dintre cauzele de bază ale opoziţiei clerului local faţă de voinţa regală.

Justificări a posteriori

Abil, regele s-a străduit atunci să reducă tensiunile, acordînd unele privilegii clerului, dar, în acelaşi timp, a grăbit instalarea tribunalului. El a trimis la Valencia o ambasadă, condusă de Juan Ruiz de Eliori. Dar valencienii au scos în evidenţă că inchizitorul dominican Juan de Epiela n-a fost numit de papă, n-a fost desemnat de starețul provincial al ordinului său, nu este rezident la mănăstirea ordinului său de la Valencia, ceea ce dovedeşte violarea privilegiilor coroanei. Pe de altă parte, s-au legat de procedură, de sistemul abuziv al confiscării de bunuri. Regele a răspuns acestor observaţii printr-o atitudine total negativă. Deocamdată, valencienii s-au supus, dar, în 1486, au publicat un manifest, în care denunţau abuzurile comise de suveran, cărora ei le-au opus *fueros* acordate de Iacob I (1213-1276), cel care recucerise Valencia de la musulmani.

Din nou Ferdinand Catolicul şi-a impus voinţa, manifestînd aceeaşi atitudine favorabilă faţă de Inchiziţie, luînd toate măsurile necesare pentru a asigura eficienţa tribunalului său din Valencia. În 1484, a poruncit populaţiei să facă o bună primire inchizitorilor, lansînd ameninţări asupra celor care ar pune vreo piedică activităţii tribunalului. În 1484 şi 1485, două ordonanţe regale succesive au interzis papei să invoce bule pontificale împotriva Inchiziţiei. În noiembrie 1484, Ferdinand a dat instrucţiuni guvernatorului din Valencia să nu permită plecarea eventualilor suspecţi. Monopolul jurisdicţional fiind asigurat şi victimele blocate, regele a încercat să lichideze şi ultimele rezistenţe.

În acea epocă, situaţia religioasă a Valenciei avea o trăsătură specifică: episcopii nu locuiau acolo, erau reprezentaţi de un vicar general. Absenţa lor a uşurat, fără nici o îndoială, implantarea Sfîntului Oficiu. Totuşi, vicarul general, Macia Mercader, valencian de nădejde, s-a opus cu violenţă inchizitorilor. Regele a reuşit ca Macia Mercader să fie înlocuit de alt vicar, Marti Trigo, firește, favorabil Sfîntului Oficiu.

După ce a învins toate rezistenţele, în ianuarie 1485, Ferdinand a însărcinat doi stareţi să elaboreze o serie de justificări teoretice, hărăzite să legitimeze *a posteriori* lovitura de forţă monarhică. Astfel, în Valencia, Inchiziţia era instalată.

Totuşi, în 1510, adică un sfert de veac mai tîrziu, conversosii au pus la cale o nouă ofensivă, sprijinită cu

(Continuare în p. 55)

Ordinul iezuiţilor a desfăşurat, încă de la întemeierea sa, o vastă acţiune propagandistică religioasă. De-a lungul anilor, mulţi cititori ne-au întrebat dacă acest ordin s-a manifestat şi în România. În cele ce urmează vom vedea cum a acţionat el în ţările române.

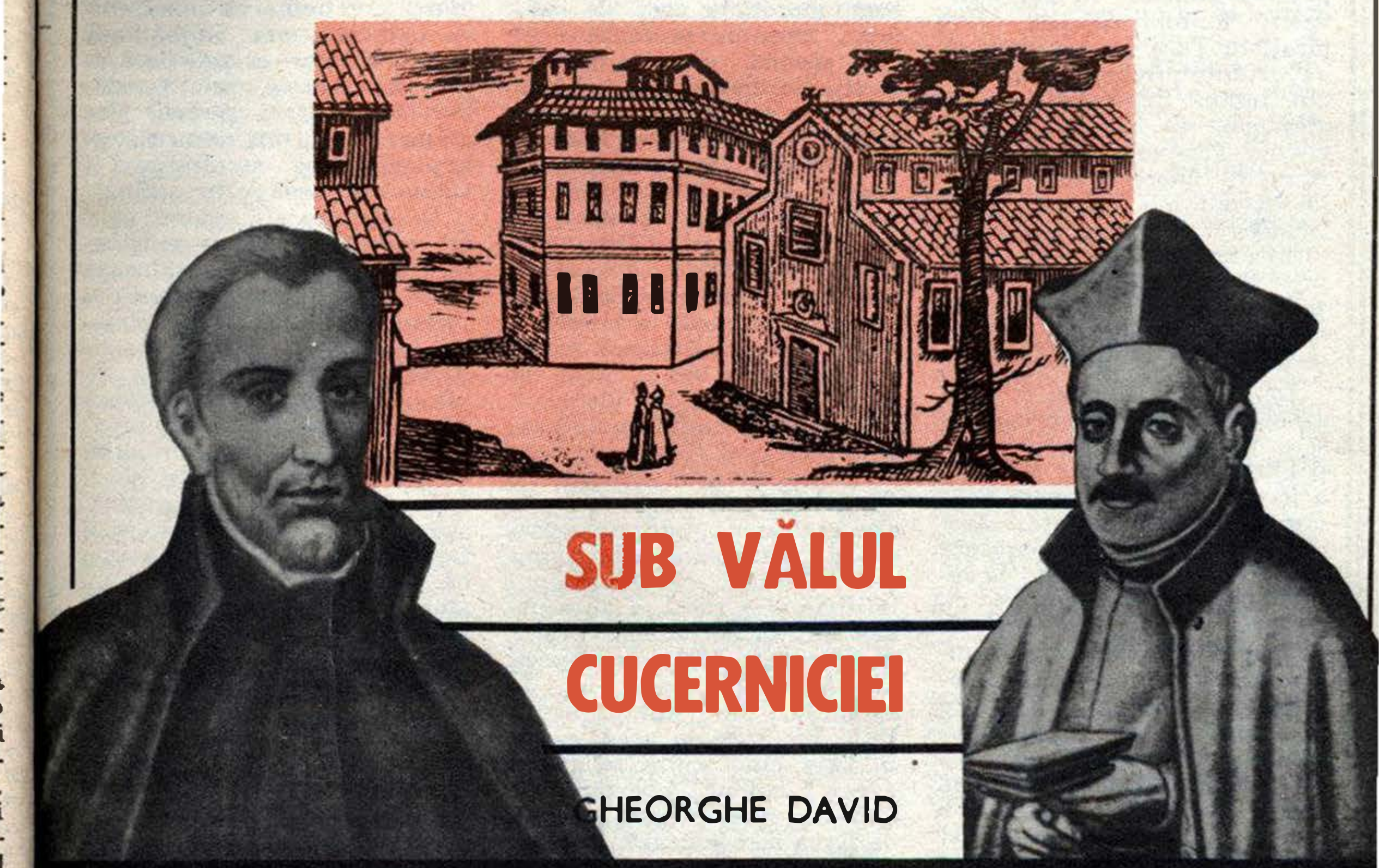

SUB VĂLUL CUCERNICIEI

GHEORGHE DAVID

„Cît despre moldoveni şi munteni, primele temelii se pot pune... fără să trezească vreo bănuială... Tot astfel şi în ţinutul Făgăraş, unde aproape toate satele sînt româneşti... Deocamdată, ar fi un act de mare prevedere şi caritate dacă am sustrage pe cîţiva tineri români de sub influenţa părinţilor lor, fie sub pretextul de a-i da în serviciu (ceea ce ar putea face cîţiva laici buni, ca să nu dea de bănuit), fie în alt fel. Aceştia ar fi trimişi apoi la Vilno [unde se afla un important seminar iezuit] sau în alte seminarii, după care [tinerii] se vor putea dedica convertirii părinţilor şi a cunoştinţelor lor".

Aceste rînduri scrise prin anii 1582-1583 de Antonio Possevino, rector în acea vreme al Colegiului iezuit din Cluj, fac parte dintr-un raport al acestuia către superiorii săi, care cuprinde planul convertirii românilor la catolicism. Cinismul cu care autorul vorbeşte de necesitatea „sustragerii tinerilor români de sub influenţa părinţilor lor", rolul pe care urmau să-l joace aceştia după îndoctrinarea de rigoare dezvăluie caracterul sinistru pe care l-a avut propaganda religioasă.

În imagini: Antonio Possevino (stînga), rector al Colegiului iezuit şi Claudio Aquaviva (dreapta), prepozit general al iezuiţilor în Transilvania — doi dintre cei mai înverşunaţi propagatori ai catolicismului; biserica şi clădirea Colegiului iezuit din Cluj (mijloc).

Nici puterea armelor, nici tăria cuvintelor

Încă din zorii mileniului II e.n. catolicismul papal și regalitatea maghiară și-au făcut, din cucerirea teritoriilor românești și din convertirea populației la ritul catolic, un scop fățiș, nesfiindu-se să încerce impunerea lui chiar prin puterea armelor. În 1211, cavalerii teutoni au fost colonizați în Țara Bîrsei, primind importante privilegii în schimbul luptei împotriva „schismaticilor" (a românilor ortodocși). Paisprezece ani mai tîrziu — consecință a faptului că teutonii înțeleseseră să treacă ei înșiși în posesia teritoriilor cucerite — regele Andrei II al Ungariei i-a expulzat, conflictul fiind în cele din urmă aplanat prin intervenția papei Honoriu III.

În 1247, în același scop al extinderii ariei catolicismului și a întăririi dominației sale politice, regele ungar Bela IV a făcut apel la alt ordin militaro-călugăresc, ioaniții, cărora le-a acordat importante privilegii în Banatul de Severin și în Oltenia de azi, cu condiția — neîndeplinită! — ca ioaniții să aducă ei la ascultare aceste teritorii[1]. La 1 februarie 1327, un alt ordin călugăresc — cel al dominicanilor — a încercat să-și impună autoritatea în această zonă. Opoziția locuitorilor l-a obligat însă pe papa Ioan XXII să-i pună pe dominicani — prin decret papal — sub protecția banului Slavoniei [provincie aflată sub dominația regatului ungar, în linii mari, Slovenia de azi] și a voievodului Transilvaniei.

Repetatele eșecuri de impunere a credinței cu forța au determinat — cu timpul — o schimbare a mijloacelor, dar nu și a scopului. Locul călugărilor în armură l-au luat misionarii în sutană — mai întîi franciscani și, din a doua jumătate a sec. XVI, iezuiți — care au întreprins o vastă campanie de catolicizare și deznaționalizare, țelul fiind, mereu, același: aducerea românilor sub ascultare, întîi religioasă, apoi și politică. În repetatele lor încercări, franciscanii și mai cu seamă iezuiții mizau pe unul și același element: îngăduința manifestată de români față de adepții altor religii, precum și tradiționala ospitalitate și omenie cu care, dintotdeauna, i-au primit pe străini. Într-adevăr, într-o epocă umbrită de cel mai adînc obscurantism, în care, în numele religiei, se comiteau fapte greu de calificat, românii prezentau un caz special. Popor devenit creștin în chip natural, odată cu primele secole ale erei noastre, și nu ca urmare a unor impulsuri din afară[2], în timpul marei schisme dintre vechea și noua Romă din anul 1054, românii au optat pentru ortodoxie. Niciodată însă, în cursul istoriei sale, poporul nostru nu a transformat credința religioasă (care, evident, și la noi în țară, ca și în alte părți, a fost ideologia dominantă a feudalismului) într-un teren al răfuielilor mistice, al persecuției religioase[3]. Dimpotrivă, atunci cînd pe alte meleaguri asemenea persecuții atingeau cote greu de imaginat, ca în timpul husitismului, românii au acordat sprijin și adăpost celor năpăstuiți. Moldova epocii lui Alexandru cel Bun, de exemplu, a fost singura țară din lume la acea vreme în care cinci culte religioase aveau deplină libertate de exprimare[4]. Arhiepiscopul Ioan de Ryza menționează, în 1431, cazul unui Iacob, adept al wicliffismului[5], fugit din Cracovia din cauza persecuțiilor și care și-a găsit adăpost la Bacău, Alexandru cel Bun dîndu-i și o carte de liberă ședere

Înțelegători față de convingerile altora, românii acordau mai puțină atenție disputelor religioase, alte griji (cîștigarea existenței, păstrarea independenței) fiind precumpănitoare. De aici, convingerea că „în general, valahii nu prea sînt evlavioși" — cum remarca Anton Maria Del Chiaro, secretarul florentin al lui Constantin Brîncoveanu. Din același motiv, arhiepiscopul de Strigoniu, Chanadin, se simțise dator să ia măsuri împotriva laicilor din teritoriile transilvane, aflate sub autoritatea episcopiei, care aveau, se pare, purtări nu dintre cele mai demne în biserică: „Cînd se adună în biserică — se amintește într-un document episcopal din 17 noiembrie 1343 — cum ar fi cumva la sărbătorile mai mari..., nu numai că nu ascultă cu evlavie sfînta slujbă, așa cum ar fi datori, ci, prin flecărerile, murmurele, prin tocmelile făcute afară și prin alte asemenea purtări necucernice, împiedică pe ascultători și tulbură cu desăvîrșire slujba".

Desigur, exista interes pentru anume probleme religioase. Del Chiaro menționează unele opinii contemporane lui privind vechimea creștinismului la români: „Epoca creștinării [valahilor] e greu de aflat. Unii susțin că datează din vremuri foarte îndepărtate, înainte ca bulgarii, sîrbii și alte popoare vecine să fi îmbrățișat religia creștină, ceea ce după părerea mea nu e fără temei, dacă ținem seama că... termenii bisericești nu sînt luați din limba [slavilor] și nici din cea grecească".

Încă din sec. XIV în Țara Românească (la Tîrgoviște, Cîmpulung și apoi la București) și în Moldova (la Cotnari, Baia și pe valea Siretului) și-au făcut apariția misiuni franciscane, care au început o intensă activitate propovăduitoare, neîncununată însă de succes.

Către mijlocul sec. XVI, mai întîi în Transilvania, apoi și în Moldova și Țara Românească și-au făcut apariția călugării din ordinul iezuit. În 1582, în timpul domniei lui Petru Șchiopul[6] a sosit în Moldova o misiune iezuită urmată, în 1588 de o a doua misiune iezuită poloneză. Raportul întocmit de Warszewiecki, reprezentantul acestei misiuni era dezamăgitor pentru mai marii ordinului: „Oricît am încercat, ne-a fost imposibil să pătrundem în sufletul poporului, mai mult șiret, decît simplu" — ceea ce denotă că oamenii nu

---

[1]-[4] *Magazin istoric*, nr. 4/1976; 1/1976, 3-4/1980; 3/1982; 1/1982.

[5] Erezie religioasă propovăduită de englezul John Wycliff (1330-1384).

[6] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1982.

se lăsau ușor amăgiți de argumentele iezuite.

Această circumspecție, ca și respectul față de datinele străbune, au fost, dealtfel, principalele motive ale slabului ecou al propagandei catolice în țările române. Cînd, în 1644, misionarul iezuit de origine maghiară Paul Beke își exprima nedumerirea că românii, ceangăii și sașii din Moldova „se arată mai degrabă a fi barbari decît creștini... Și de cîte ori le-am făcut vină din aceasta — mi-au răspuns [cu mîndrie] «Așa am fost noi învățați din anii tinereții și pînă în vremurile acestea»".

Dificultăți asemănătoare au întîmpinat iezuiții și în Transilvania, acolo unde în a doua jumătate a sec. XVI s-a dat o aprigă bătălie între catolici și adepții Reformei. Pentru a cîștiga terenul pierdut, iezuiții au întemeiat mai multe colegii (la Cluj, Alba Iulia și Oradea), încercînd pe toate căile să atragă tineretul în aceste școli. Dar, așa cum remarca, la 10 martie 1585, un trimis al Ordinului iezuit, Ferrante Capeci, într-un raport către superiorul său, Girolamo Piatti, din cei 230 elevi ai Colegiului din Cluj „majoritatea sînt străini și nobili, căci orășenii, cu osebire cei ce sînt în dregătorii, favorizează cît pot școlile eretice unde au adus magiștri noi și i-au îndestulat bine, dîndu-le leafă bună, iar școlarilor locuință și hrană. Orășenii le gătesc lor mîncare în casă, ca să nu vină la noi". „Acest oraș, Cluj, nu ne iubește prea mult" — conchidea Capeci în alt raport.

Astfel, tăria cuvintelor în influențarea poporului pe cale religioasă se dovedea la fel de ineficace ca și puterea armelor, cu secole în urmă.

Indulgențe „gratuite" și testamente trucate

Cel mai puternic contraargument în încercarea de convertire a populației îl ofereau de fapt, înșiși clericii, cu deosebire înalții săi reprezentanți, care, prin lăcomia, lipsa de moralitate și exploatarea crunță la care supuneau poporul făceau dovada contrarie a perceptelor propovăduite. Așa, de pildă, prin hotărîrea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, iobagii din Mănăștur au fost trecuți în stăpînirea Colegiului iezuit din Cluj. Crezînd că în felul acesta vor scăpa de exploatarea nobiliară, țăranii s-au bucurat. Dar — cum avea să constate un emisar al Ordinului iezuit, Ștefan, Szántó, venit în control la Cluj — „nu au trecut nici două săptămîni, după care rectorul [Iakob Wujek, zis Vangrovicius] i-a silit să muncească necurmat trei zile în șir, fără mîncare și băgați în lut și paie și iată că [iobagii] au început să zică tocmai dimpotrivă, că ar fi vrut mai bine să fi rămas sub foștii stăpîni... Ba chiar unul dintre ei a declarat pe față că a fost și sub turci, dar nici acolo nu a fost supus la munci la fel de grele".

Despre acest Vangrovicius, a cărui lăcomie și zgîrcenie erau notorii (încît își însemna în registrele de venituri și cheltuieli toate sumele, pînă la ultimul denar și ultimul pui de găină) se povesteau fapte aproape incredibile. Murind un cerșetor care trăia din mila publică pe lîngă biserica din Cluj-Mănăștur, rectorul a dispus să-i fie confiscată modesta agoniseală (3-4 florini). Tot el obliga iobagii să-i aducă de sărbători pui. Dacă țăranii nu se conformau, li se luau zălog tingirile și straiele; dacă puii erau socotiți prea slabi, trebuiau să aducă alții pe care-i cumpărau de la tîrg.

Exploatarea mergea mînă în mînă cu înșelăciunea, uneori mascată, alteori fățișă. Prin 1349, Grigore, arhiepiscopul de Verissa, și alți episcopi au hotărît să „dăruiască" indulgențe celor ce ar binevoi să viziteze biserica „Sf. Mihail" din Cluj. Deci, la prima vedere, o faptă caritabilă. Documentul preciza însă în continuare că vor beneficia de indulgențe cei ce „vor da o mînă de ajutor la îngrijirea clădirii, la lumînările și la împodobirea numitei biserici și capele, *sau celor care în testamentele și lăsămintele lor vor dărui, lăsa ori cîștiga pentru sus-zisa biserică și capelă, aur, argint, veșminte, cărți, potire sau orice alte lucruri* [s.m. — *G.D.*]". Iată că oferta gratuită se transforma într-o subtilă metodă de spoliere a unei populații care — să nu uităm! — se lăsa, ușor amăgită de promisiunile unei vieți de apoi fericite.

La fel de „cucernic" au procedat în 1653 unii iezuiți din Moldova, multe vii de la Cotnari fiind lăsate „moștenire" misiunii iezuite de aici. (Numai preotul din localitate stăpînea 40 terenuri de vie.) În realitate, cum avea să constate Ștefan Atanase Rudzinski, venit să cerceteze plîngerile unor credincioși care nu-și aminteau să fi dăruit ceva ordinului, „părinții iezuiți au scris testamentele amintite mai sus pe latinește, iar pe românește au fost tălmăcite în alt fel. Și, de fapt, noi toți am citit acele testamente scrise în limba latină".

Ar fi greșit să înțelegem că doar reprezentanții bisericii catolice apelau la orice mijloc pentru a-și spori averea și puterea. Cum se știe, mai cu seamă după căderea Constantinopolului în 1453, țările române — beneficiind de un larg statut de autonomie — au acordat protecție creștinilor din cuprinsul Imperiului otoman și mai cu seamă dife-

Preot sătesc român din Transilvania; stampă din albumul Trachtenkabinett Siebenburgisch. *Potrivit relatării călătorului italian Niccolo Barsi, modesta viață a acestor preoți nu se deosebea cu nimic de a celorlalți săteni*

ritelor lăcaşuri religioase din Peninsula Balcanică şi Orient. Nu o dată însă, beneficiarii au folosit această bunăvoinţă a domnilor români în scopul spolierii averilor ţării şi pentru acapararea unor inestimabile valori materiale şi culturale. Către jumătatea sec. XVII, moşiile înstrăinate diferitelor lăcaşuri mănăstireşti din cuprinsul Imperiului otoman deveniseră atît de numeroase, încît, în 1 39, Matei Basarab a trebuit să dea un hrisov pentru recuperarea lor. „Din zilele vechi şi din descălecatul ţării — se spune în acest important document — au zidit domnii, mitropoliţii, episcopii şi boierii mănăstiri prin munţi, păduri şi în oraşe, întărite cu moşii, averi clătitoare [mişcătoare] şi neclătitoare... În anii din urmă... mitropoliţi şi domni..., călcînd obiceiurile şi pravilele ctitorilor domnilor bătrîni..., au început a le vinde şi a cîrciumări mănăstirile ţării şi lavrele domneşti a le supune altor mănăstiri... fără ştirea sfatului şi fără voia soborului şi a locuitorilor ţării".

În consecinţă, Matei Basarab, împreună cu sfatul ţării, hotăra ca toate aceste moşii „să fie în pace din partea călugărilor străini, să trăiască în slobozia de mai înainte, cum au legiuit ziditorii şi ctitorii lor, şi să fie pe seama ţării".

Măsură vremelnică, deoarece în anii ce au urmat, foştii beneficiari au reuşit să-şi refacă în bună parte domeniile, adăugînd chiar altele noi. Este semnificativ în acest sens un fapt aparent mărunt, povestit de călătorul sirian Paul de Alep, care în calitate de secretar, l-a însoţit pe patriarhul Antiohiei, Macarie, în timpul vizitei acestuia în ţările române. Oaspeţi ai voievodului Constantin Şerban la moşia acestuia, Dobreni, în Ilfov, călătorii au avut prilejul să vadă o moară foarte meşteşugit construită pe ambele maluri ale Argeşului, avînd şi un mare randament. În faţa acestei minunăţii — notează Paul de Alep — „noi [adică patriarhul şi secretarul său] am fi dorit să ne dăm bine pe lîngă domn, ca să dea această moară scaunului Antiohiei, căci venitul ei consta din bani siguri. Şi cum noi puteam trimite în fiecare an pe cineva ca să ia în primire cei o mie de scuzi [la atît erau apreciate veniturile morii] găseam că această moară ar fi mult mai nimerită decît oricît de multe mănăstiri". Insistenţele celor doi călători şi-au atins scopul: domnul a dăruit moara Patriarhiei din Antiohia.

„Mîneci largi" şi mîini strînse

Principalul obiectiv al unei mari părţi a clerului era — cum se deduce din exemplele de mai sus — adunarea de cît mai multe averi şi bogăţii.

În vreme ce iobagii din Mănăştur răbdau zile întregi de foame, iezuiţii de la Colegiu — constată Ştefan Szántó — mănîncă „în fiecare zi de două ori carne la prînz; în zilele de peşte — de două ori peşte... [Masa este compusă] mai întîi din aluaturi, în rîndul doi carne de vită sau de oaie, în rîndul trei pui gătiţi cu piper şi şofran, în rîndul patru piureuri, în rîndul cinci fructe şi brînză. Acest fel de trai nu l-am văzut în nici un colegiu al Societăţii [iezuite, vizitat pînă atunci]. Adeseori în locul puilor, mîncarea constă din gîşte, iepuri sau alte vînaturi, încît în privinţa mîncării şi băuturii trăiesc în luxul cel mai mare". „La o singură masă — exemplifică el, cu alt prilej — s-au consumat mai bine de zece căprioare şi cinsprezece iepuri, fără a mai pomeni mulţimea de găini. Chiar în zilele de post, se consumă porţii duble. «Frăţiorii» s-au făcut atît de moşturoşi, încît nici nu mai consumă carne de vacă şi doar cînd vin în vizită părintele Carmencita sau Aquaviva [care aveau în subordinea lor pe toţi iezuiţii din Transilvania] aceste mese se mai reduc".

Misionarii iezuiţi din oraş ajunseseră atît de vestiţi pentru luxul şi risipa etalate încît se spunea despre ei că îi întrec şi pe cei cu „mîneca largă". („Mînecile largi" erau membrii unor ordine monastice supuse unor reguli mai puţin stricte; iezuiţii — care, în principiu, se obligau să trăiască în cea mai mare austeritate — adoptaseră o rasă călugărească cu mînecile strîmte). Pe cît de „strîmte" erau veşmintele, tot pe atît de strînse li se dovedeau mîinile, atunci cînd era vorba de ajutorarea celor sărmani.

Dealtfel; trebuie arătat că doar o mică parte a clerului duce o viaţă fără lipsuri, cei mai mulţi preoţi, mai ales în Transilvania, unde Biserica ortodoxă era persecutată, trăind modest, nedeosebindu-se de ceilalţi săteni. Preoţii românilor — scria în 1653 negustătorul italian Niccolo Barsi — „sînt aşa de săraci, încît, pentru a trăi, trebuie să iasă împreună cu soţia la arat şi la săpat şi să meargă la tăiat lemne, pe care să le vîndă în piaţă în timpul tîrgului şi astfel să se poată ajunge".

Trăind în mijlocul poporului, legaţi de ţară, cei mai mulţi preoţi au înţeles, în cuprinsul întregului ev mediu, să-şi îndeplinească, concomitent cu atribuţiile religioase, şi rolul de proteguitori ai valorilor culturale străbune, neezitînd, dacă era cazul, să ia chiar arma în mînă pentru apărarea pămîntului.

Grigore Ureche relatează fapta vitejească a unui preot din părţile Botoşanilor, care în 15 4 l-a capturat pe nobilul polon Dimitrie Wisznowiecki, care invadase în fruntea unei cete feudale ţara: „Pierdu Vişnoveţschii războiul [cu Ştefan Tomşa I] şi au dat dosul a fugi. Şi văzîndu că nu va scăpa, că era slabă de boală, au intrat într-o căpiţă de fîn, la un sat la Botăşani. Viindu un popă la fîn, să-l încarce l-au aflat ascunsu şi l-au dus la Tomşa, de l-au închinatu".

Ospitalieri şi respectînd credinţele altor popoare, românii au manifestat o vie opoziţie la încercările de deznaţionalizare prin intermediul religiei, pe care le-au înţeles în reala lor semnificaţie. Astfel că, remarca guvernatorului Transilvaniei, Heydendorff făcută în faţa împăratului austriac Iosif II că „în materie de credinţă, românii sînt de neclintit", apare perfect justificată.

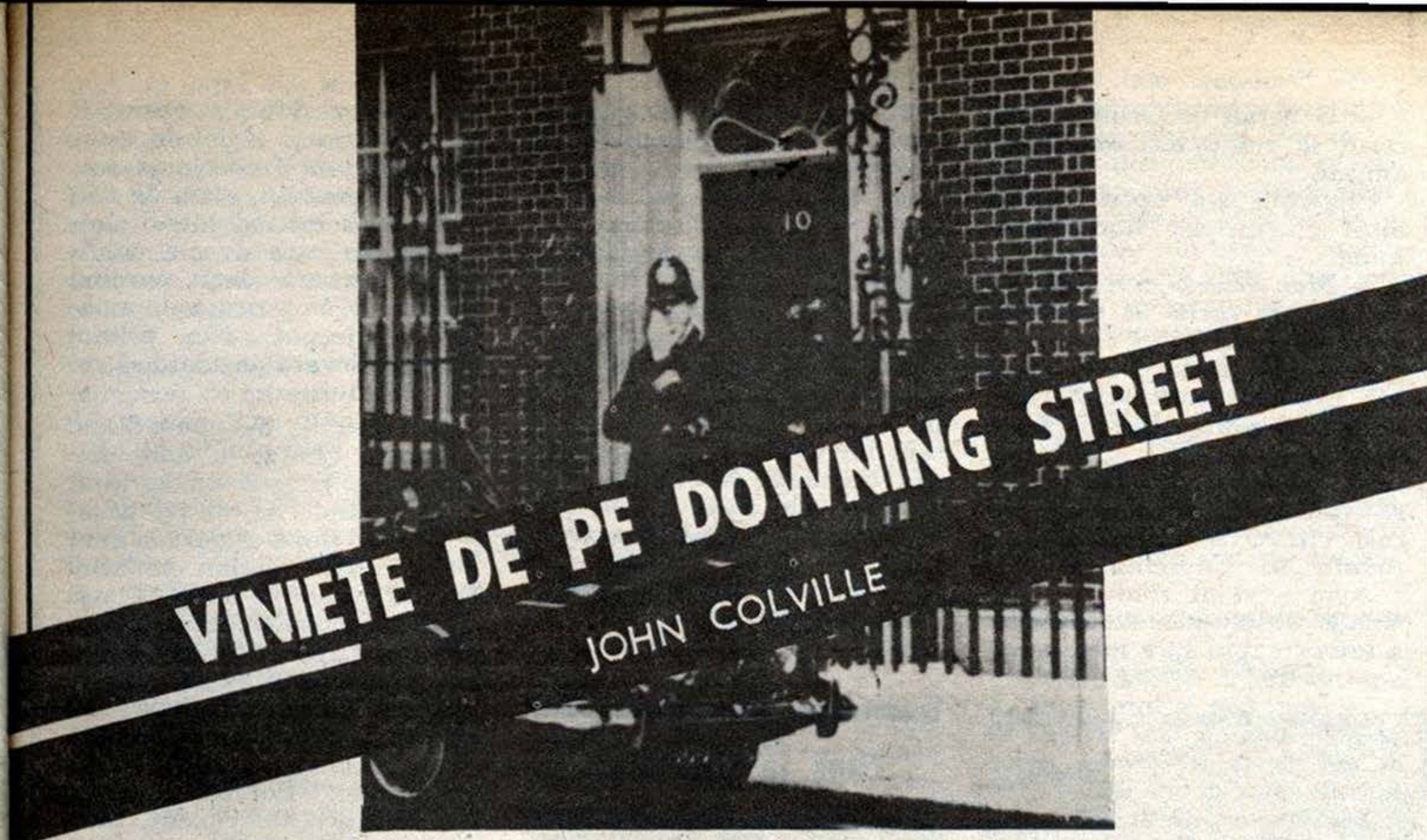

În numărul anterior al revistei, am publicat pagini din volumul de amintiri Footprints in Time (Urme de paşi în timp), apărut în a doua sa ediţie la Londra, în 1979. Continuăm astăzi cu alte cîteva episoade evocate de cel care a fost secretar particular al lui Chamberlain, înainte de război, al lui Churchill, în timpul conflagraţiei, al lui Attlee şi din nou al lui Churchill, în anii postbelici.

Antantă cordială

Churchill şi de Gaulle, două elemente ale unei ecuaţii controversate

În primăvara şi vara anului 1941, comportarea generalului de Gaulle în Orientul Mijlociu a provocat o adevărată epidemie de congestii cerebrale printre oamenii de stat şi generalii britanici. Bănuitor din fire, el trăia sub impresia că englezii vor profita de nenorocirile Franţei, pentru a se instala definitiv în Siria şi Liban. Comitetul Franţei libere, insista de Gaulle, trebuia să fie tratat ca guvernul unei mari puteri. Deoarece însă exigenţele războiului lăsau timp puţin pentru menajamente, autorităţile britanice nu erau atît de atente şi de politicoase precum ar fi dorit generalul. Astfel că el recurgea la o tactică de hărţuire pentru a fi sigur că guvernul Churchill nu îl dădea uitării.

De data aceasta, se pare că exagerase. Telegramele sosite de la Cairo vorbeau despre „manevre", „ingerinţe" şi alte asemenea procedee, care dăduseră multă bătaie de cap tuturor britanicilor de acolo, de la diplomaţi pînă la comandantul-şef al forţelor armate. Churchill — pe care de Gaulle îl impresionase foarte favorabil în vara lui 1940 şi care se străduise să-i întărească autoritatea în ciuda ostilităţii americanilor — a fost cuprins de indignare. De îndată ce generalul s-a înapoiat în Anglia, primul ministru l-a convocat pe Downing Street. Întîlnirea urma să aibă loc la ora 3 după-amiază.

La 3 fără 5 a sunat clopoţelul de la cabinetul primului ministru, unde m-am grăbit să mă duc. Churchill m-a înştiinţat că atunci cînd va sosi de Gaulle, el se va ridica în picioare şi se va înclina uşor, fără să-i întindă mîna. Printr-un gest, îi va indica oaspetelui să se aşeze în faţa lui, de partea cealaltă a mesei. Iar ca semn suprem al dezaprobării sale, primul-ministru îi va comunica lui de Gaulle că nu va vorbi cu el în limba franceză, ci printr-un interpret.

— Şi d-ta vei fi interpretul, mi-a spus el.

Exact la ora 3, a sosit de Gaulle. Churchill s-a ridicat de pe fotoliul său, plasat la mijlocul lungii mese din cabinet, a înclinat uşor din cap şi a făcut un semn spre scaunul din faţa lui. Fără să se tulbure, generalul a luat loc, şi-a îndreptat privirea spre primul-ministru şi n-a scos nici o vorbă.

— Generale de Gaulle, v-am cerut să veniţi aici azi după-amiază...

Churchill s-a oprit şi s-a uitat cu un aer fioros spre mine.

— *Mon Général*, am spus eu, *Je vous ai invité de venir cet après-midi*...

— N-am spus *Mon Général*, m-a întrerupt primul-ministru, şi n-am spus că l-am invitat.

Cu chiu cu vai, am reuşit să traduc, întrerupt adesea, cele cîteva fraze următoare, rostite de Churchill.

Apoi a venit rîndul lui de Gaulle. După primele cuvinte, a întors capul spre mine şi eu am tradus.

— *Non, non*, a intervenit el, *ce n'est pas du tout le sens de ce que je disais* (Nu e deloc sensul spuselor mele).

Dar nu avea dreptate. Amîndurora le era limpede, a declarat Churchill, că din moment ce nu sînt în stare să traduc mai bine ar trebui să caut un interpret mai priceput. Am tulit-o ruşinat din cameră şi i-am telefonat la Foreign Office lui Nicholas Lawford, care vorbea o franceză impecabilă. A sosit în pas alergător şi l-am introdus în cabinet unde, între timp, nimeni nu mai rostise un cuvînt. N-a trecut decît foarte puţină vreme şi Lawford a ieşit roşu la faţă, bombănind că Churchill şi de Gaulle înnebuniseră pesemne. Îi spuseseră şi lui că nu ştia bine franţuzeşte şi se deciseseră să se descurce fără interpret.

A trecut o oră. Mi-era teamă ca nu cumva în cabinet să se producă acte violente. Am încercat să trag cu urechea, dar primul ministru îşi instalase de curînd uşi duble, aşa că nu am putut auzi nimic. Ca să-mi treacă vremea, am ieşit pe culoar şi am încercat chipiul lui de Gaulle, constatînd cu surprindere că avea un cap extrem de mic. Am vrut apoi să mă concentrez asupra hîrtiilor de pe birou. N-am izbutit. Pînă la urmă, mi-am spus că era de datoria mea să dau buzna peste ei, luînd ca pretext un mesaj născocit. Cine ştie dacă nu se petrecuse ceva irepara-bil acolo? Dacă s-or fi strîns de gît unul pe celălalt?

Tocmai cînd eram gata să intru, a sunat clopoţelul şi n-am mai avut nevoie de pretext. I-am găsit instalaţi la masă, unul lîngă celălalt, cu o expresie foarte jovială pe chipuri. De Gaulle — din motive tactice, fără doar şi poate — fuma una dintre ţigările de foi ale primului ministru. Vorbeau franţuzeşte — o îndeletnicire care îi făcea mare plăcere lui Churchill şi care stîrnea fascinaţie în rîndul ascultătorilor săi, chiar atunci cînd aceştia erau purişti, ca generalul de Gaulle.

Antanta era din nou cordială, cel puţin pentru o vreme.

Zbor la Gibraltar

Un bombardier american Liberator

La începutul lui 1941, m-am decis să particip la război şi în altă calitate decît cea de civil. Unul dintre fraţii mei lupta în marină, celălalt în armata de uscat, aşa că era firesc ca eu să intru în aviaţie. M-am prezentat ca voluntar la Ministerul aerului, de unde am fost trimis pentru un examen al capacităţilor mele intelectuale. Comisia a constatat cu mare satisfacţie că ştiu să extrag rădăcina pătrată din 4 şi cunosc numele oraşului care este capitala Franţei. La controlul medical, s-a dovedit că sînt miop, dar mi s-a sugerat să port lentile de contact.

Partea a doua a operaţiei nu a mai mers la fel de uşor. Churchill mi-a declarat că, după părerea lui, eram de mai mare folos lucrînd într-o slujbă pentru care aveam calificarea necesară, decît pornind de la zero, în postura de aviator nepriceput. Nu, primul ministru nu era de acord să-mi dea drumul.

Din fericire, mă spovedisem doamnei Churchill, care îmi promisese că mă va sprijini, dacă şi cînd i se va ivi prilejul. Într-o după-amiază, a avut loc un raid aerian german. Primul ministru dormea, aşa cum avea obiceiul după prînz, într-o încăpere de la parter. În repetate rînduri, ni se spusese că nu trebuia să-l trezim sub nici un motiv, cu excepţia unei invazii hitleriste a Angliei. Bombardamentul era însă atît de violent, încît mă întrebam dacă nu ar trebui să-l scol şi să-l determin să coboare în adăpost.

Eram singur de serviciu în secretariat şi nu prea ştiam ce să fac. La un moment dat, a venit o telegramă de la preşedintele Roosevelt, purtînd indicativul „extrem de urgent". Mi s-a părut un pretext suficient, aşa că m-am dus la uşa dormitorului şi am ciocănit cît am putut de tare. Nici un răspuns. Am intrat atunci înăuntru.

Îmbrăcat în pijamaua sa obişnuită, Churchill stătea în patru labe, zgîndu-se sub un dulap masiv şi nedîndu-mi nici o atenţie. Pisoiul său favorit, pe nume Nelson, speriat de zgomotul exploziilor, îşi găsise propriul lui adăpost antiaerian.

— Să-ţi fie ruşine, îl certa Churchill. Cu un nume ca al tău, să te pitieşti sub un dulap, cînd tinerii ăştia viteji din Royal Air Force se bat acolo sus, pentru patria lor.

Apoi, întorcîndu-se spre mine, mi-a spus:

— Acolo aş fi şi eu dacă aş avea vîrsta dumitale.

I-am ripostat că exact asta ceream şi eu de cîteva săptămîni.

— Perfect! mi-a spus el. Te duci în aviaţie.

Aflînd de aprobarea transferului meu, Ministerul de externe şi-a exprimat indigna-

real. O notă de la Anthony Eden sublinia că înrolarea mea în Royal Air Force va da naștere la mari dificultăți în Foreign Office, deoarece și alți tineri de vîrsta mea ceruseră să plece pe front, dar nu li se aprobase. Cream astfel un precedent periculos. Primul ministru a scris cu cerneală roșie pe această notă: „Către ministrul de externe. Cînd îmi dau cuvîntul, mi-l țin. W.S.C.[2].

În decembrie 1943, Churchill m-a rechemat de la escadrila în rîndurile căreia activam ca pilot al unui avion de recunoaștere. Primul ministru considera că războiul era agreabil numai atunci cînd luptai efectiv; în ceea ce mă privea, mă distrasem suficient și acum era cazul să mă întorc la treburi serioase, adică să am grijă de el.

După o permisie de cîteva zile, am fost întîmpinat la gară de John Peck, colegul meu de pe Downing Street, care venise să mă ia cu o mașină oficială. M-a impresionat atenția ce mi se acorda, dar am aflat repede motivele ei: trebuia să plec cu avionul împreună cu d-ria Churchill în Africa de Nord, unde primul ministru zăcea grav bolnav — poate chiar muribund — de pneumonie[3]. Medicii recomandaseră ca soția să stea la căpătîiul său, pentru eventualitatea unui deznodămînt fatal. Treaba urma să fie învăluită în cel mai strict secret, deoarece o astfel de veste ar fi demoralizat pe englezi și ar fi provocat o imensă bucurie în tabăra vrăjmașă.

Pe la 11 noaptea, am ajuns la aeroportul militar din Lyneham, unde aștepta un bombardier american Liberator, cu echipaj britanic. Taina era atît de bine păstrată, încît nici măcar comandantul aeroportului nu știa de ce venisem și unde ne duceam. În interiorul avionului nu existau scaune; în locul bombelor, se așternuseră niște covoare și pături. Proviziile constau din cîteva termosuri cu cafea. Am decolat pe întuneric. În ciuda voioșiei pe care o afișa, d-na Churchill era profund zguduită de boala soțului ei și nu putea să doarmă. Își adusese un joc de table și m-a rugat să facem cîteva partide. Toată noaptea, am jucat table și am băut cafea. Cînd s-a ivit prima geană a unor zori cenușii, am ajuns la Gibraltar. Cred că făcusem vreo 30 partide și cîștigasem două lire și jumătate.

După ce am aterizat, d-na Churchill m-a rugat:

— Fii drăguț și vezi ce-i pe afară.

M-am dus pînă la ușă și am zărit trei persoane, în spatele cărora se înșirau rînduri-rînduri de soldați. La apariția mea, ei au prezentat armele, iar cele trei siluete m-au salutat. Bineînțeles, am răspuns la salut. Am coborît scara care fusese atașată la avion și m-am apropiat de cele trei persoane. Am recunoscut pe guvernatorul Gibraltarului, pe Sir John Cunningham, comandantul-șef al flotei aliate din Mediterana, și pe un mareșal al aerului, care avea un aer teribil de important. La rîndul lor, cei trei s-au holbat uluiți la unica tresă care împodobea mîneca uniformei de sublocotenent.

— Cine ești dumneata? m-a întrebat guvernatorul.

Conform instrucțiunilor primite, i-am răspuns:

— N-am dreptul să vă spun.

— Și cine mai e în avion? a întrebat din nou guvernatorul, cu vădită exasperare.

Intimidat de înaltele grade pe care le aveam în față, m-am hotărît să calc ordinele și să dezvălui identitatea d-nei Churchill.

— Și ce caută ea aici?

De data aceasta, n-am mai răspuns. Guvernatorul ne-a dus la reședința sa oficială, unde ne-a oferit micul dejun. Ce se întîmplase? În timp ce zburam, la Gibraltar se primise un cablu cifrat de la Londra, care anunța sosirea unui Liberator, conținînd „un VIP[4] și un secretar". Telegrama cerea guvernatorului să întîmpine oaspeții și să le pună la dispoziție tot ce vor cere. Decriptat la Gibraltar, mesajul suna: „Un VIP și un secretar de stat". Guvernatorul a chibzuit: din moment ce un secretar de stat nu era considerat VIP, cine putea fi VIP? Numai regele Angliei.

Din fericire, nu s-a păstrat pe hîrtie reacția garnizoanei din Gibraltar, care, adunată în careu la revărsatul zorilor, a trebuit să prezinte onorul unui sublocotenent de aviație.

Doamna Brown

Grație doamnei Brown, operația „Torch" avea să se desfășoare conform planului

Ajungînd la Tunis, d-na Churchill și cu mine am aflat că viața primului ministru nu mai era în primejdie[5]. El își făcea convalescența la Casa Albă, o vilă de pe malul mării, în Cartagina, numită astfel pentru că servise drept reședință președintelui Roosevelt, la înapoierea sa de la Teheran.

L-am găsit pe Churchill în pat, cufundat în lectura unor

---

[1] John Colville aparținea corpului diplomatic și fusese detasat temporar ca secretar al primului ministru, cu începere din 1938.

[2] Winston Spencer Churchill.

[3] La înapoierea de la conferința șefilor de state ai U.R.S.S., Statelor Unite și Marii Britanii, ținută la Teheran, Churchill și Roosevelt s-au oprit la Cairo, unde, la 4-6 decembrie, a avut loc o conferință între S.U.A., Anglia și Turcia. Acolo s-a îmbolnăvit Churchill de pneumonie.

[4] VIP — Very Important Person. Aceste inițiale, intrate în limbajul internațional, servesc la desemnarea unei personalități de marcă.

[5] În tratarea pneumoniei lui Churchill s-au administrat injecții cu penicilină. A fost una dintre primele utilizări ale antibioticelor, dincolo de cadrul experimental.

hîrtii. Fără să ridice privirea, mi-a spus pe un ton iritat:

— Nu admit să se treacă peste dispozițiile mele. Doamna Brown trebuie să capete un CBE[1].

— Cine e d-na Brown?

Churchill și-a ridicat ochii de pe vraful de hîrtii, m-a salutat cu multă căldură, iar după cinci minute, cînd eram pe punctul să părăsesc încăperea, mi-a amintit:

— Spune-le că d-na Brown trebuie să capete un CBE.

Am transmis mesajul și m-am mirat constatînd că este întîmpinat cu zîmbete jenate. M-am interesat cine e d-na Brown și iată ce am aflat.

Cu un an și mai bine înainte, în octombrie 1942, se puseseră la punct planurile operației „Torch" — debarcarea anglo-americană în Africa de Nord. Proiectele erau socotite atît de secrete, încît la Londra numai șefii de stat major ai celor trei arme — trupele terestre, aviația și marina — dețineau cîte un exemplar complet. Cei care trebuiau să lucreze în legătură cu un aspect sau altul al pregătirilor operației primeau un minimum de extrase, referitoare la problema respectivă.

În cabinetul lui Sir Charles Portal, șeful statului major al aviației militare, lucra pe atunci un profesor universitar de la Oxford, om de o inteligență remarcabilă, de o cinste în afara oricărei îndoieli, dar de o curiozitate bolnăvicioasă. Dîndu-și seama că se punea la cale o acțiune de o importanță ieșită din comun și nereușind să afle despre ce era vorba, el a căzut pradă ispitei. Într-o seară, cînd era ofițer de serviciu, a luat din seiful lui Portal exemplarul planului „Torch", cu intenția de a-l duce acasă și de a-l citi peste noapte. Își făcuse socoteala că nimeni nu va afla nimic, el neavînd de gînd, bineînțeles, să sufle cuiva vreo vorbă.

Ieșind din birou, și-a pus exemplarul în buzunarul pardesiului și s-a îndreptat spre stația de autobuz. Pe stradă domnea bezna camuflajului, iar în stație era coadă mare. În înghesuială, dosarul din buzunar a căzut pe jos. Ajungînd acasă profesorul a constatat, spre marea lui spaimă, că documentele ultrasecrete dispăruseră.

În dimineața următoare, d-na Brown, femeie de serviciu la Ministerul de interne, a descoperit un dosar zăcînd în rigola trotuarului. Pe copertă scria cu litere groase și verzi „Operația Torch. Strict secret. Exemplar personal al șefului de stat major al aviației militare".

Doamna Brown n-a prea știut ce să facă cu hîrtiile. La un moment dat, și-a amintit că nepotul ei, sergent major de aviație, se află într-o permisie la Londra. În loc să se ducă la minister, a pornit-o spre locuința lui și, cu mare greutate, a reușit să-l scoale din somn.

Citind cele scrise pe copertă, sergentul major a declarat:

— Asta-i treabă pentru granguri mari.

S-a îmbrăcat la iuțeală și a pornit la Ministerul aerului, unde a cerut să stea de vorbă neapărat cu Sir Charles Portal personal. La început, nimeni nu i-a acordat nici o atenție. Stăruințele lui au enervat chiar pe ofițerii de stat major, care credeau că sergentul are de formulat o revendicare cu caracter personal. Dar nepotul d-nei Brown s-a încăpățînat și nu a predat dosarul decît secretarului particular al lui Portal, după ce acesta și-a dovedit identitatea cu acte în regulă.

La ora aceea, un convoi american, cu destinația Casablanca, se afla deja în largul mării. Armata 1 britanică era pe cale de a părăsi Anglia. Și iată că planurile giganticei operații zăcuseră o noapte întreagă în rigola unui trotuar de pe Whitehall, la dispoziția oricărei priviri indiscrete, inclusiv a privirii inamicului.

Profesorul de la Oxford și-a mărturisit imediat vina. Cei trei șefi de stat major s-au întîlnit de urgență și au hotărît să-l pună imediat la curent pe Churchill, care era nu numai prim-ministru, ci și ministru al apărării. Printre măsurile pe care le recomandau ei se numărau sistarea eventuală a operației și traducerea vinovatului în fața Curții marțiale.

Churchill a reacționat însă cu neașteptat calm. După părerea lui, era de neconceput ca cineva să fi găsit dosarul în întunericul camuflajului, să-l fi copiat sau fotografiat și să-l fi aruncat înapoi în rigolă. Prin urmare, operația „Torch" putea să se desfășoare conform planului. Pe de altă parte, primul ministru era convins că profesorul cel curios își primise din plin pedeapsa prin mustrările de conștiință pe care trebuie să le fi suferit; nu mai avea rost să-l fie adus în fața judecății.

— Cu el problema s-a lămurit, a încheiat Churchill. Dar d-na Brown trebuie să capete un DBE.

Trecuse de-atunci un an. În momentul cînd l-am văzut la Cartagina, primul ministru lăsase din preț. În fața împotrivirii „marilor granguri", la care se referise nepotul d-nei Brown, Churchill era de acord să-i confere acesteia un CBE.

Peste un an, la sfîrșitul lui 1944, primul ministru se lupta ca un leu cu întregul *Establishment* de pe Whitehall ca d-na Brown să capete măcar un MBE. În iulie 1945, după alegerile soldate cu victoria laburiștilor, Churchill a trecut-o pe d-na Brown pe tradiționala listă a ultimelor decorații conferite de un prim-ministru demisionar. Aceeași tradiție cere ca această listă să fie intangibilă, dar, cînd a fost dată publicității, cîteva săptămîni mai tîrziu, un singur nume lipsea din cuprinsul ei: cel al d-nei Brown.

---

[1] Ordinul Imperiului Britanic (Order of the British Empire) este o decorație creată în iunie 1917, pentru a răsplăti servicii deosebite aduse în timp de război de către militari și civili. Ordinul poate fi conferit atît bărbaților, cît și femeilor și are cinci clase:
I Cavaleri sau Doamne ai Marii Cruci (GBE)
II Cavaleri și Doamne Comandori (KBE și DBE)
III Comandori (CBE)
IV Ofițeri (OBE)
V Membri (MBE).

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (II)

Un secret tratat cu dispreţ

CORDON W. PRANGE

Din numărul trecut al revistei, cititorii noştri au aflat că amiralul Isoroku Yamamoto, comandantul-şef al flotei militare japoneze, recomanda, la 7 ianuarie 1941, atacarea prin surprindere, cu o forţă aeriană decolînd de la bordul unor portavioane, a bazei navale americane de la Pearl Harbor. Înainte de a prezenta, în continuare, cartea lui Gordon W. Prange În zori, dormeam, să vedem cum au germinat ideile lui Yamamoto în minţile cîtorva dintre colaboratorii săi. Vom vedea astfel că, într-un foarte scurt interval, planul său a suferit unele modificări fundamentale şi a căpătat repede trăsături aproape definitive.

La 14 sau 15 ianuarie (data exactă nu se cunoaşte), amiralul a redactat o a doua misivă pe această temă. Adresantul era contraamiralul Takijiro Onishi, şeful de stat major al Flotei 11 aeriene, căruia Yamamoto i-a cerut să studieze propunerea şi să-i prezinte „toate observaţiile tehnice şi de altă natură" pe care va găsi de cuvinţă să le facă.

La rîndul său, Onishi s-a consultat cu unul dintre sfătuitorii săi apropiaţi, comandorul Kosei Maeda. Fără a-i pomeni nimic despre planul lui Yamamoto, ba chiar simulînd că ideea este rodul unei inspiraţii subite, contraamiralul l-a întrebat pe comandor:

— Ce părere ai avea despre un atac al avioanelor noastre torpiloare împotriva navelor americane de la Pearl Harbor?

După primul moment de stupoare, Maeda — un expert recunoscut în materie de bombardamente aeriene — a ripostat că lucrul i se pare imposibil din cel puţin două puncte de vedere:

mai întîi, pentru că o escadră niponă ar fi fost cu siguranţă interceptată de inamic în lunga ei călătorie spre arhipelagul Hawaii, în al doilea rînd, pentru că apa din rada portului vizat era prea puţin adîncă şi torpilele s-ar fi înfipt în mîlul moale de la fund, înainte de a apuca să nimerească vreuna din nave.

Onishi a dezbătut cu Maeda alte posibilităţi de atac aerian. În vreme ce comandorul se arăta favorabil unui borbardament de la mare înălţime, contraamiralul înclina spre un asalt în picaj. Dar amîndoi au fost de acord asupra unui punct esenţial: că o asemenea operaţie era extrem de riscantă.

La începutul lunii februarie 1941, Onishi a apelat la un alt „consultant" — comandorul Minoru Genda, cu care colabora încă din 1935. Acestuia l-a arătat mai multă încredere, împărtăşindu-i planul lui Yamamoto şi dîndu-i să citească scrisoarea amiralului. Genda a studiat-o cu atenţie, apoi a declarat:

— E un lucru dificil, dar nu imposibil de realizat.

Satisfăcut de această reacţie, Onishi i-a explicat că proiectul avea un dublu scop: pe de o parte, să distrugă un număr cît mai mare cu putinţă de cuirasate (pe vremea aceea, japonezii — ca şi americanii, dealtfel — credeau că în cuirasate rezidă principala forţă de şoc a oricărei marine militare); pe de altă parte, să dea o lovitură fatală moralului Statelor Unite, care aveau „să privească această înfrîngere ca pe o uriaşă calamitate naturală, capabilă să paralizeze orice reacţie şi orice iniţiativă".

Întrevederea lui Onishi cu Genda a adus cîteva retuşuri esenţiale la proiectul lui Yamamoto. Trebuie spus că, în acest prim stadiu al ideii, amiralul se gîndise exclusiv la un atac cu torpile, lansate din avioane care nu urmau să se mai înapoieze la bordul navelor purtătoare. Era o reeditare a unui concept nipon mai vechi: katamichi kogeki sau „asaltul în sens unic". Decolînd la o distanţă de 800-1 000 km de Oahu, insula pe care se află Pearl Harbor, piloţii trebuiau să-şi ducă la îndeplinire misiunea, făcînd apoi cale întoarsă atît cît le permitea rezerva de carburant. La epuizarea benzinei, ei urmau să amerizeze în Pacific şi să fie „pescuiţi" ulterior de distrugătoare şi submarine. Avantajul principal era că portavioanele japoneze rămîneau la o distanţă respectabilă de inamic, distanţă care se mărea şi mai mult, deoarece, imediat după decolarea avioanelor, ele urmau s-o pornească spre casă.

Genda a obiectat cu vehemenţă împotriva ambelor noţiuni. După părerea lui nu se putea miza totul pe torpile, armele cele mai greu de utilizat în războiul aero-naval. La Pearl Harbor trebuiau trimise şi bombardiere de mare înălţime, şi bombardiere în picaj, şi avioane de vînătoare, care să le protejeze pe unele şi pe celelalte. De asemenea, i se părea absurd ca portavioanele să nu se apropie suficient de Oahu şi să nu dea posibilitate piloţilor să revină, în siguranţă, la bordul lor. Din moment ce atacul prin surprindere reuşea, riscul unei ripostе americane era minim, dacă nu chiar nul. De ce să se piardă atîtea aparate greu de înlocuit şi, mai ales, atîţia piloţi bine instruiţi?

Onishi a primit cu interes sugestiile lui Genda şi i-a cerut ca, în răstimp de zece zile, să elaboreze, în cel mai strict secret, un anteproiect de operaţie, „acordînd o atenţie specială posibilităţilor de realizare, metodei de execuţie şi forţelor ce ar urma să fie utilizate".

Genda a avut nevoie de două săptămîni pentru a pune la punct ceea ce numea, cu modestie, „o simplă ciornă". La sfîrşitul lunii februarie 1941, el i-a înfăţişat lui Onishi următoarea schemă:

1) Atacul trebuie să-i ia pe americani complet prin surprindere, condiţie sine qua non pentru succesul lui.

2) Principalul obiectiv urmează să fie nu cuirasatele (a căror distrugere este, desigur, binevenită, dar nu de primă necesitate), ci portavioanele, „braţul cel lung al flotei Statelor Unite în Pacific".

3) Simultan, vor fi nimicite şi avioanele de pe aerodromurile din Oahu, pentru a se asigura niponilor dominaţia în aer asupra obiectivului şi a se împiedica eventuala bombardare a navelor japoneze.

4) La acţiune va participa un număr cît mai mare de portavioane, astfel ca să se aplice lovitura cu maximum de eficienţă şi să se poată lua orice contramăsură dictată de împrejurări.

5) Bombardamentele se vor efectua atît cu torpile, cît şi cu bombe lansate în picaj sau de la mare înălţime.

6) O puternică escortă de avioane de vînătoare va proteja bombardierele deasupra bazei de la Pearl Harbor, precum şi portavioanele din apropierea arhipelagului Hawaii.

7) Escadrilele angajate în atac vor decola înainte de răsăritul soarelui, pentru a ajunge deasupra obiectivului odată cu răsăritul zorilor (la acea epocă, japonezii nu dispuneau de instrumente de navigaţie suficient de precise pentru a le permite orientarea în întuneric).

8) Escadra va fi însoţită de tancuri petroliere, care vor aproviziona cu combustibil navele de război.

9) Întreaga pregătire a operaţiei trebuie făcută în cel mai total secret, orice indiscreţie riscînd să anuleze elementul surpriză.

În afara acestor nouă „condiţii primordiale", Genda mai recomanda debarcarea, în Hawaii, a unui corp expediţionar nipon, cu un efectiv de 10 000-15 000 oameni. Ocuparea arhipelagului i-ar fi silit pe americani să-şi retragă forţele pe coasta de vest a Statelor Unite, lăsînd japonezilor tot Pacificul central.

Onishi nu a fost de acord cu această ultimă sugestie. În rest, el a acceptat planul lui Genda pe care, cu unele amendamente, l l-a prezentat lui Yamamoto la 10 martie. Amiralul a aderat şi el la marea majoritate a propunerilor făcute de comandor.

Dintre acestea, prima şi ultima, strîns legate între ele, erau poate cele mai greu de îndeplinit. Pentru ca atacul să-i ia, într-adevăr, pe americani prin surprindere, trebuia păstrat un secret absolut. Dar aici era vorba de o operaţie de proporţii gigantice, nu de un simplu raid aerian, efectuat la cîteva zeci de kilometri distanţă. Cît de as-

cunse puteau fi ţinute pregătiri care implicau dislocarea unui număr considerabil de nave, cu un mare deplasament şi cu o puzderie de avioane la bordul lor? Cît de tainică putea rămîne instruirea atîtor piloţi pentru o acţiune de un tip cu totul special, al cărei obiectiv nu putea fi decît unul singur, pe tot teatrul de război? Cîtă discreţie puteau manifesta sutele, ba chiar mii de ofiţeri de marină şi de aviaţie, angajaţi în prolectarea amănunţită, organizarea concretă, coordonarea, aprovizionarea şi executarea unei astfel de operaţii?

— Şi totuşi, secretul s-a păstrat. Sau, cel puţin, s-a păstrat în ceea ce priveşte principalele lui victime — americanii. În mod bizar, secretul a rămas secret nu numai pentru că japonezii au ştiut să-i ţină ei atare, ci — mai ales — pentru că adversarii lor nu l-au identificat la vreme, nici atunci cînd, după formula clasică, li s-a oferit pe tavă.

Despre acest aspect vorbeşte următorul extras din lucrarea lui Prange.

Ambasadorul...

În ianuarie 1941, Joseph C. Grew, ambasadorul Statelor Unite în Japonia, era decanul corpului diplomatic la Tokio. Înalt, cu o ţinută frumoasă, cu părul alb ca zăpada şi cu maniere ireproşabile, el se afla de nouă ani în acest post şi se bucura de stima şi simpatia tuturor colegilor săi, cu excepţia, bineînţeles, a reprezentanţilor Axei.

Handicapat de o oarecare surditate, Grew nu reuşise niciodată să stăpînească limba japoneză, pe care însă soţia sa Alice, nepoata comandorului Perry[1], o vorbea la perfecţie. Dotat cu o minte vie şi cu o judecată matură, ambasadorul observa atent scena politică niponă şi spunea lucrurilor pe nume atît în rapoartele sale către Departamentul de Stat, cît şi în jurnalul intim, pe care-l ţinea cu regularitate şi care a devenit, în anii postbelici, o preţioasă sursă de informaţii pentru istorici.

La 1 ianuarie 1941, el nota: „În ciuda dorinţei noastre de a păstra Statele Unite în afara războiului şi în pace cu toate ţările, mai ales cu Japonia, ar fi o culme a nebuniei să ne lăsăm amăgiţi de un sentiment de falsă securitate... Dacă ar citi cîteva articole, scrise de personalităţi proeminente de aici şi în care dorinţele şi intenţiile lor reale ies la iveală, americanii care predică o politică de conciliere şi-ar da seama de zădărnicia eforturilor lor... Cel mai indicat lucru este să ferim cu grijă de umezeală butoaiele noastre cu praf de puşcă şi să fim gata pentru orice eventualitate".

Întîmplarea sau un ciudat concurs de împrejurări a făcut ca, la scurtă vreme după ce Yamamoto a trimis scrisoarea sa istorică lui Oikawa, un zvon să ajungă la urechile lui Rivera-Schreiber [ministrul Peruului la Tokio]. Acesta s-a grăbit să-l comunice prietenului său Crocker [prim-secretar al Ambasadei americane], căruia i-a spus:

— Mi se pare ceva fantastic, dar, în acelaşi timp, suficient de important pentru ca să ţi-l transmit d-tale.

Crocker l-a pus imediat la curent pe Grew, care nu a acordat veştii prea mult credit. Totuşi, la sfatul locotenent-comandorului Smith-Hutton [ataşatul naval al Statelor Unite în capitala Japoniei], ambasadorul a redactat o radiogramă. A fost unul dintre cele mai remarcabile mesaje pe care le-a trimis vreodată un reprezentant diplomatic american Departamentului de Stat. După cifrare, radiograma a fost expediată la 27 ianuarie 1941, deci la numai douăzeci de zile după scrisoarea lui Yamamoto. Ea avea următorul conţinut: „Colegul meu peruvian informează pe un membru al ambasadei noastre că a auzit din mai multe surse, inclusiv una japoneză, că, în eventualitatea unui conflict cu Statele Unite, forţele japoneze intenţionează să întreprindă un atac masiv, prin surprindere, asupra bazei noastre de la Pearl Harbor. Colegul peruvian precizează că, deşi proiectul i s-a părut neverosimil, faptul că l-a auzit în mai multe locuri l-a îndemnat să ni-l transmită".

Se pune întrebarea: ce au făcut Grew sau colaboratorii săi pentru a da de urma acestor „mai multe locuri" şi a încerca să verifice credibilitatea proiectului? Răspunsul pare să fie: nimic! „Zvonul" s-a aprins şi s-a stins cu iuţeala unui chibrit şi nimeni, la Tokio, nu i-a mai acordat importanţă. După toate probabilităţile, ambasadorul şi-a spus că sarcina de a evalua o asemenea ştire revenea experţilor de la Washington, care puteau s-o coroboreze cu alte informaţii.

Într-adevăr, Grew nu dispunea de mijloace speciale de informare. Ataşaţii săi militar şi naval se aflau sub o strictă supraveghere a poliţiei secrete. Statele Unite nu aveau în Japonia o reţea de spionaj bine organizată, ci se foloseau doar de agenţi individuali, răspîndiţi prin porturi sau gravitînd în jurul consulatelor din diferite oraşe. Nici unul din ei nu a semnalat ceva similar cu senzaţionalul zvon ajuns la Rivera-Schreiber.

...şi bucătarul

La Washington, radiograma lui Grew a trecut prin filiera obişnuită a Departamentului de Stat, poposind apoi la Departamentul marinei de război. În ambele locuri, singurul efect pe care l-a produs a fost o uşoară uimire că un diplomat de calibrul lui Grew se poate lăsa impresionat de o asemenea absurditate. Totuşi, şeful operaţiilor navale[2] a decis să-l pună la curent cu conţinutul mesajului pe coman-

[1] În 1854, comandorul Matthew C. Perry (1794-1858), în fruntea unei escadre americane, alcătuită din patru nave, a impus japonezilor ieşirea din izolarea în care se ţineau faţă de restul lumii şi semnarea tratatului de la Kanagawa, prin care se inaugurau relaţii comerciale cu Statele Unite. Ulterior, Anglia, Rusia şi Olanda au semnat tratate similare cu Japonia.

[2] Echivalentul, în marina de război americană al şefului de stat major al armatei terestre.

dantul-şef al flotei Statelor Unite din Oceanul Pacific.

Sarcina i-a revenit lui Arthur H. McCollum, şeful secţiei Extremul Orient de la serviciul de informaţii al marinei. Acesta nu s-a lăsat alarmat de radiograma ambasadorului. Născut în Japonia, din părinţi misionari, bun cunoscător al limbii, McCollum citise, încă din tinereţe, cîteva romane nipone de senzaţie, avînd ca subiect un atac împotriva arhipelagului Hawaii. În plus, această perspectivă intrase, de aproximativ un deceniu, în calculele „jocurilor de război" ale americanilor în Pacific. În ianuarie 1933, de exemplu, manevrele comune ale marinei şi armatei de uscat luaseră în considerare un raid japonez, foarte asemănător cu cel preconizat de Yamamoto. Singura deosebire era că obiectivul agresiunii îl constituia nu flota, care pe atunci nu staţiona la Pearl Harbor, ci baza navală însăşi, cu toate

Joseph Clark Grew, ambasadorul Statelor Unite la Tokio

instalaţiile sale. Ce-i drept, americanii plecau de la premisa că vor şti dinainte de atac şi nu au avut în vedere posibilitatea unei surprize.

Înarmat cu aceste cunoştinţe, McCollum a trimis, la 1 februarie, comandantului flotei din Pacific, un mesaj care, după ce parafraza telegrama lui Grew, conchidea: „Serviciul de informaţii al marinei militare nu acordă încredere acestor zvonuri. În plus, pe baza datelor pe care le deţinem cu privire la actualul dispozitiv al forţelor navale şi terestre ale Japoniei, nici o acţiune împotriva bazei de la Pearl Harbor nu pare iminentă sau probabilă într-un viitor previzibil".

O lună mai tîrziu, secţia lui McCollum a „descoperit" (nu se ştie prin ce mijloace) că zvonul semnalat de Grew pornea de la... bucătarul lui Rivera-Schreiber. Investigaţii postbelice au infirmat această constatare, atribuind altcuiva originea ştirii — secretarului ministrului peruvian, care îndeplinea şi funcţia de translator. Dar profesia celui de la care a venit informaţia nu are, de fapt, nici o importanţă. Chiar dacă la mijloc ar fi fost bucătarul, nu e de înţeles de ce serviciul secret al marinei l-a tratat cu atîta dispreţ. La urma urmei, tocmai asemenea oameni de condiţie simplă, care se mişcă neluaţi în seamă în multe locuri inaccesibile unui diplomat şi care ştiu să asculte ceea ce se vorbeşte prin jur, au furnizat informaţii rămase în analele spionajului universal.

De aceeaşi părere cu colegii săi din marină a fost şi generalul Sherman Miles, şeful serviciului de informaţii (G-2) al armatei de uscat a Statelor Unite. După război, el a încercat să explice că nu respinsese ideea atacului împotriva bazei de la Pearl Harbor, ci pusese doar la îndoială sursa. „Mi s-a părut de neconceput ca tocmai ministrul peruvian să fi aflat un astfel de secret", a argumentat Miles. În continuare, el s-a justificat invocînd „bunul simţ al japonezilor". Iată un citat din declaraţia sa: „M-am îndoit că niponii vor ataca arhipelagul, deoarece asta ar fi presupus două decizii distincte: mai întîi, să declare război Statelor Unite; ceea ce, pe atunci, ni se părea echivalent cu o sinucidere; al doilea, să riste pierderea unor nave de neînlocuit, trimiţîndu-le împotriva inexpugnabilei fortăreţe de la Oahu şi a puternicei noastre flote".

Citind frumoasele fraze de mai sus, ne punem întrebarea: oare scepticismul organelor de resort ale Statelor Unite, în ianuarie-februarie 1941, să se fi datorat cu adevărat respectului faţă de „bunul simţ" al japonezilor? Nu cumva era vorba, mai curînd, de o subapreciere a inamicului potenţial? În lunile care au precedat agresiunea de la Pearl Harbor, americanii se asigurau reciproc că nu există nici o primejdie, că Japonia e practic în pragul prăbuşirii şi că un conflict cu S.U.A. i-ar rezerva soarta unei cesti de porţelan, azvîrlită într-un zid de cărămizi. La 19 februarie 1941, congressmanul Charles I. Faddis declara: „Japonezii nu vor risca o înfruntare cu o mare putere. Ei nu sînt pregătiţi pentru aşa ceva şi o ştiu foarte bine. Nu vor îndrăzni niciodată să provoace la luptă flota noastră. Marina lor militară nu este destul de puternică şi teritoriul lor metropolitan e prea vulnerabil".

Că militariştii niponi au riscat, se ştie. Rămîne să vedem cum şi în ce împrejurări!

1941. Aviaţia şi flota japoneză se pregătesc intens de război

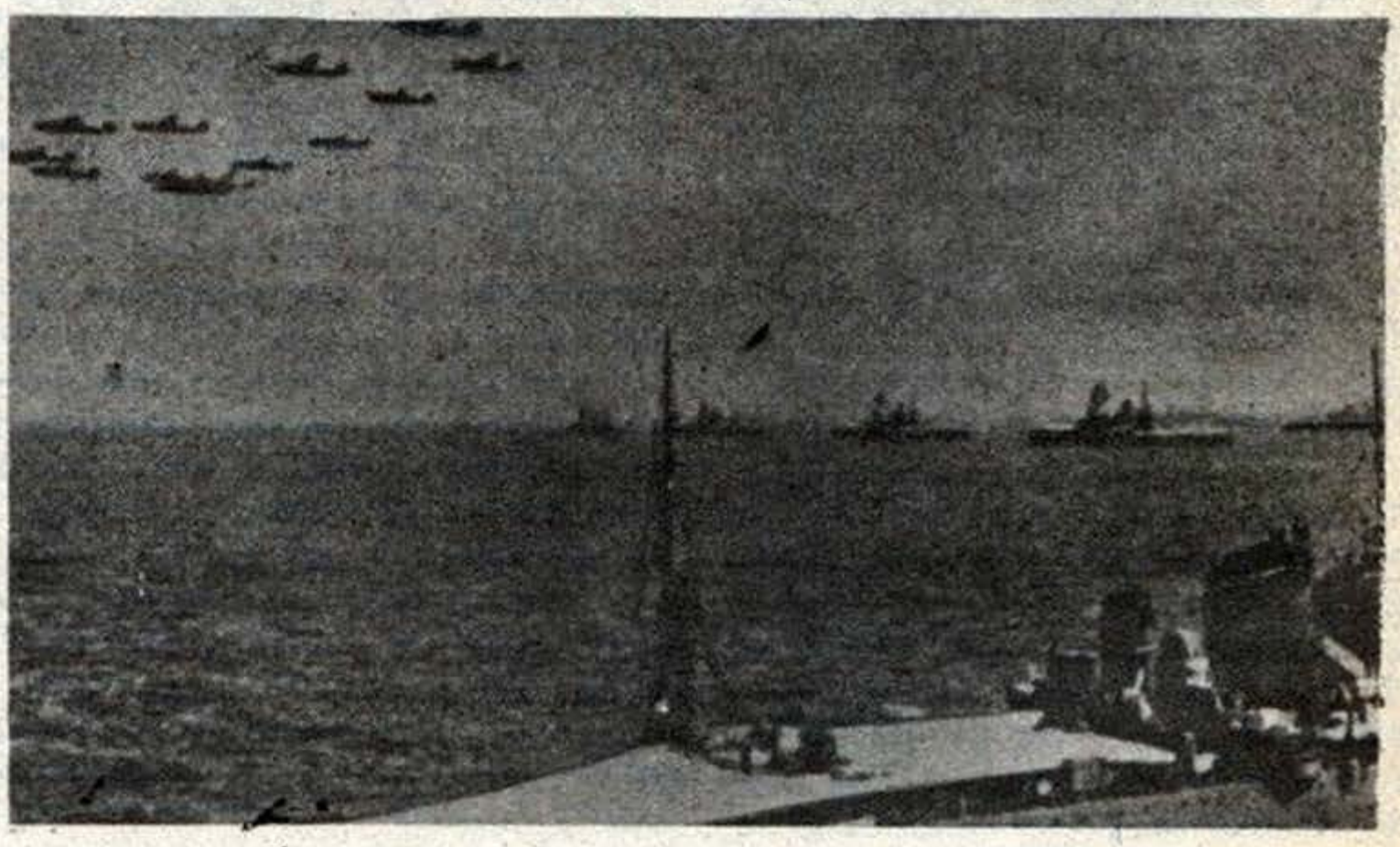

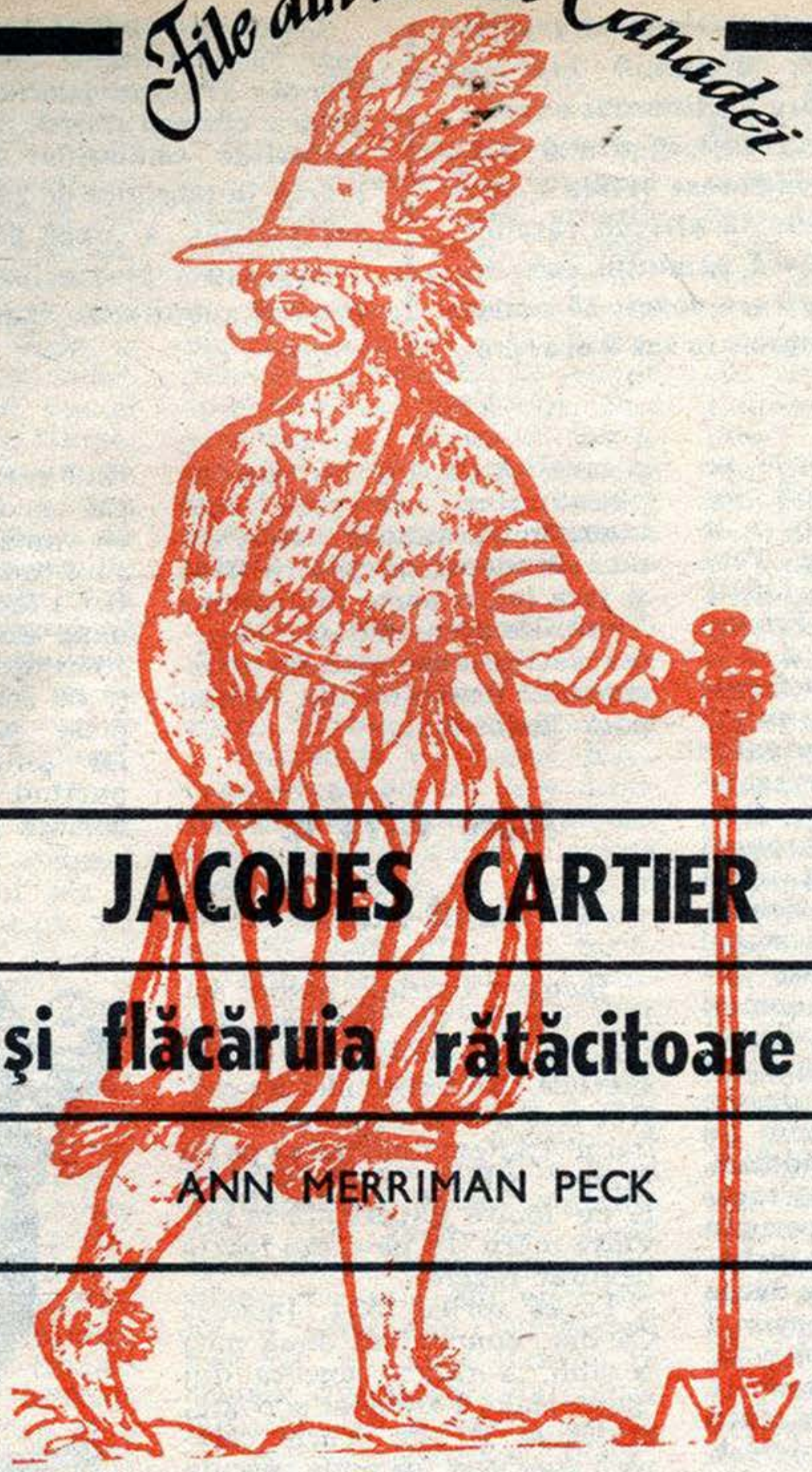

JACQUES CARTIER

și flăcăruia rătăcitoare

ANN MERRIMAN PECK

The dark ages (vîrsta întunericului) sau Les dix siècles muets (mileniul tăcerii) — cum denumesc unii istorici străini perioada evului mediu — au făcut ca, pînă la marile descoperiri geografice[1], europenii să știe mai puțină geografie decît strămoșii lor din antichitate. Cunoștințele se limitau la propria țară și, eventual, la mările de pe continent. O idee care s-a impus cu greutate a fost aceea a sfericității Terrei. Dacă pămîntul ar fi rotund — se spunea — oamenii de pe emisfera opusă nouă ar merge cu capul în jos, ceea ce e absurd și imposibil. Dar, povestirea lui Marco Polo despre călătoria lui (1271-1295)[2] a început să dea de gîndit. Pe de altă parte, cruciadele[3] au facilitat contactele cu arabii, mari navigatori și buni cunoscători ai științelor antice. Prin intermediul lor, europenii au redescoperit lucrările geografilor greci.

Or, vechii greci admiteau că pămîntul e rotund. Plecînd din Europa și mergînd mereu spre vest, era deci posibil nu numai să ajungi în Asia, ci și să faci ocolul lumii. La sfîrșitul sec. XIV, francezul Pierre d'Ailly, rector al Universității din Paris, a afirmat într-o carte celebră, Image du Monde, ideea că între extremitățile Spaniei și ale Indiei nu poate fi o distanță prea mare.

În timp ce portughezii, navigînd către est, căutau o cale spre India, trimisul regilor Spaniei, Cristofor Columb, inspirat de cartea lui d'Ailly, își formula intențiile astfel: „Să caut Orientul prin Occident și să ajung în ținuturile unde se găsesc mirodeniile pe calea vestului". Deși a descoperit America, Columb a murit convins că ajunsese în Asia și că insulele pe care le explorase se aflau în preajma Indiei. De aici, numele de Indiile Occidentale dat insulelor din Marea Caraibilor și cel de indieni dat băștinașilor din Lumea Nouă, nume care au ajuns pînă în zilele noastre.

Printre alți exploratori care, pe urmele lui Columb, au continuat să caute o trecere spre Asia, navigînd din Europa spre vest, se numără

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 4-6/1973; 10/1982; 3/1971.

și francezul Jacques Cartier, trimis al regelui Francisc I (1515-1547)[1]. Monarhul Franței, ca și ceilalți suverani care au finanțat expedițiile de descoperiri, era interesat, în primul rînd, de bogățiile — cărora li se dusese vestea — din Lumea Nouă și nicidecum să afle un răspuns științific la întrebarea dacă pămîntul este rotund sau nu. Faptul că nu era nevoit să umble cu capul în jos și cu picioarele în sus îi era, probabil, suficient.

Din cartea scriitoarei americane Ann Merriman Peck, intitulată The Pageant of Canadian History **(Parada istoriei canadiene), am ales pentru cititorii noștri capitolul care relatează peripețiile călătoriilor lui Jacques Cartier și luarea în stăpînire de către el, în numele regelui Franței, a unei părți din Lumea Nouă. Textul este reprodus într-o formă prescurtată; titlul și subtitlurile aparțin redacției** Magazin istoric.

A.M.Ș.

Auzind despre comorile pe care exploratorii spanioli, urmînd pilda lui Columb, i le aduceau din Mexic și Peru regelui Carol I al Spaniei (1516-1556), Francisc I al Franței a început să rîvnească și el la noile și bogatele pămînturi de peste mări. Pentru o primă încercare, a ales un navigator italian, Giovanni da Verrazano care, după ce a ajuns cu mica lui corabie în dreptul Carolinei de Nord, s-a îndreptat, de-a lungul coastei Atlanticului, spre rîul Penobscot (în statul Maine). I se încredințase misiunea de a-i găsi niscai comori regelui Francisc și de a descoperi o cale către bogățiile Asiei, un continent despre existența căruia oamenii nu mai aveau nici o îndoială. Înconjurînd Africa, Portugalia își întemeiase un imperiu în est, iar Spania controla strîmtoarea lui Magellan, care ducea în Oceanul Pacific. Francisc I spera să găsească o altă rută. Călătoria lui Verrazano a însemnat începutul căutării unei treceri prin nord-vest, ceea ce constituise, timp de secole, principala preocupare a regilor și exploratorilor.

În raportul său către regele Francisc, Verrazano a descris frumoase țărmuri împădurite, obișnuiți băștinași primitivi, menționînd însă că nu există nici urmă de aur. Oricum, a descoperit golful Chesapeake (actualmente în statul Maryland, din Statele Unite) fiind convins că e o mare care comunică cu golful Vermilion (în sudul Louisianei) considerat pe atunci tot o mare. Multă vreme pe hărți putea fi văzută marea lui Verrazano, ocupînd tot mijlocul continentului.

Nefiind descoperit nici un imperiu și Francisc I fiind mult prea ocupat cu războaiele și rivalitățile din Europa, au trecut zece ani pînă cînd monarhul Franței s-a decis din nou să revendice, pentru sine și țara lui, o parte din Lumea Nouă. De această dată, alegerea s-a oprit asupra unui experimentat navigator din vechiul port Saint-Malo.

Mare vilvă in Saint-Malo

Jacques Cartier, născut într-o familie de marinari, era un cîrmaci cunoscut pe coasta bretonă. Nu există nici un portret autentic al exploratorului, dar ni-l putem imagina ca pe un breton robust, călit, curajos și cu multă experiență în privința mării. În plus, era foarte devotat regelui.

La 20 aprilie 1534, Jacques Cartier, comandînd două mici corăbii, a ridicat ancora din Saint-Malo. Fără doar și poate, el făcuse și alte scurte călătorii spre vest, pe unde pescuia cod, așa că ceațurile și furtunile nu l-au descurajat. Corăbiile au lăsat în urmă țărmurile ostile ale insulei Newfoundland (Terra Nova), au străbătut apele învolburate dintre Newfoundland și Labrador, și, înaintînd către sud-vest, au ajuns în imensul golf Sf. Laurențiu. Pentru un om care umbla după regate exotice, perspectivele păreau lipsite de speranță. „Cred că acesta este pămîntul pe care Dumnezeu l-a destinat lui Cain", a scris Cartier în povestirea călătoriei sale. Curînd însă, au început să se zărească insule înverzite și navele au pătruns în alte ape, mai liniștite. Localnici înghesuiți în canoe ușoare din scoarță de copac, pictate în culori vii și căptușite cu blănuri, veneau dinspre mal, înconjurînd corăbiile. Cartier a aruncat ancora și, sărind împreună cu oamenii săi în cîteva bărci, s-au îndreptat spre țărm pentru a face cunoștință cu băștinașii emoționați și gălăgioși. Plini de bunăvoință, aceștia și-au schimbat veșmintele de piele pe cuțitele străinilor, iar șeful lor pășea țanțoș, purtînd pe cap șapca roșie dăruită de Cartier.

În pp. 52, 53, 54: *familie irocheză, podoabe și arme irocheze*

Francezii erau încîntați de peisajul atît de diferit față de țărmurile neospitaliere și insulele pustii și stîncoase pe care le văzuseră la început. În lumina soarelui, ochii lor obosiți de întinderea fără sfîrșit a mării priveau cu bucurie florile și ierburile sălbatice și înalte, în timp ce nu se mai săturau mîncînd fructe proaspete și zemoase. Cartier a mers de-a lungul țărmurilor sperînd să găsească o trecere pe unde să poată înainta, dar spre dezamăgirea lui, a constatat că drumul îi era închis. Datorită climei agreabile, au

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

botezat locul „Baie des Chaleurs" (Golful Căldurilor), apoi exploratorii au navigat din nou spre nord, în apele verzi şi sălbatice ale golfului Sf. Laurenţiu, încercînd să ocolească peninsula Gaspé. Vînturi şi furtuni puternice îngreunau călătoria micilor corăbii. Au trecut pe lîngă o stîncă înălţîndu-se din mare asemenea provei unui vas şi s-au adăpostit în golful Gaspé. Jacques Cartier ştia acum că găsise noi pămînturi pentru Franţa. El şi oamenii lui au construit o imensă cruce de buşteni, măsurînd peste 9 m înălţime; i-au pus un acoperiş împodobit cu florile de crin ale Franţei şi au săpat pe ea cuvintele *Vive le Roy de France* (Trăiască regele Franţei).

Gălăgioşii b ştinaşi au stat liniştiţi tot timpul cît a durat ceremonia; apoi şeful lor a ţinut un discurs în care i-a spus lui Cartier că această ţară îi aparţine numai lui şi poporului lui. Fără să-şi piardă cumpătul, exploratorii i-au explicat că crucea va ghida corăbiile ce vor veni să facă comerţ. El a întărit cele spuse arătînd indienilor o toporişcă; şeful nu a putut rezista ispitei de a poseda o astfel de armă, iar ceilalţi erau fascinaţi de vin şi diverse alte lucruri primite. Cartier a îmbrăcat pe doi dintre fiii şefului cu cămăşi franţuzeşti, le-a pus irezistibilele şepci roşii pe cap şi a spus că i-ar face plăcere să ducă băieţii cu el în Franţa; şeful a consimţit. Băştinaşii au rămas pe ţărm privind corăbiile ce dispăreau în larg, ducînd doi dintre ai lor spre necunoscut. Oricum, ei aveau cuţitele străinilor, iar francezii blănurile de biber şi de urs. Astfel a început comerţul cu blănuri din America de Nord.

Furtunile şi apropierea iernii l-au silit pe Cartier să navigheze, fără alte ocoluri, direct spre casă, aducînd cu el povestea descoperirii făcute, trofeele de blană şi pe cei doi băieţi indieni. În bătrînul Saint-Malo s-a stîrnit mare vîlvă la venirea marinarilor, dar o agitaţie şi mai mare a domnit în anul următor, cînd „flota" a fost iarăşi gata de plecare spre alte zări.

Speranţe...

Francisc I i-a permis lui Jacques Cartier să-şi continue explorările, de data aceasta conducînd trei vase: „Grande Hermine", „Petite Hermine" şi „Emerillon". Cartier nu-şi pierduse nădejdea să descopere fie un imperiu, fie ieşirea spre Asia prin nord-vest. Nici prin cap nu-i trecea că fusese primul alb care a pătruns în interiorul continentului american printr-o neasemuită poartă: măreţul fluviu Sf. Laurenţiu.

Alături de exploratori se aflau şi cei doi indieni ce urmau să fie folosiţi ca interpreţi. Vorbind şi franţuzeşte şi îmbrăcaţi cu haine franceze, aveau un aer de-a dreptul sofisticat. Corăbiile au urmat acelaşi drum ca în prima călătorie, pînă au ajuns în golful pe care Cartier l-a numit Sf. Laurenţiu. De acolo indienii i-au ghidat pe marinari, pe după Peninsula Gaspé, în estuarul marelui fluviu. În timp ce prora vasului despica valurile verzi şi sărate, Cartier era convins că descoperise un drum în jurul continentului către bogăţiile Asiei. La Tadoussac, unde apele rîului Saguenay se întîlnesc cu cele ale vijeliosului Sf. Laurenţiu, navigatorii francezi au zărit indieni în canoele din scoarţă de copac, săltînd ca frunzele uscate pe spuma valurilor înalte. Băştinaşii veneau aci în fiecare vară pentru a pescui şi a face schimb de produse. Ei au rămas uluiţi la vederea corăbiilor şi a ciudatului lor echipaj. Cartier s-a aventurat în sus pe misteriosul şi întunecatul Saguenay, apoi s-a reîntors în marele fluviu.

Pe ţărmuri, pereţi imenşi din stîncă se ridicau deasupra apei sau coame împădurite de munţi coborau lin spre unde. Au zărit balene albe zbenguindu-se în rîu şi morse pe stînci. Liniştea şi singurătatea, grandoarea primordială a noii lumi i-au copleşit pe francezii obişnuiţi cu peisajul blînd şi familiar al patriei. Cu cît înaintau, decorul devenea mai prietenos; au trecut pe lîngă o insulă lungă, înverzită şi atît de îmbietoare prin păşunile, viţa de vie şi pomii maiestuoşi, încît Cartier a botezat-o „Insula lui Bacchus". Mai tîrziu a devenit Insula d'Orléans.

Dincolo de ea, rîul spumega în jurul unui promontoriu semeţ şi abrupt. Au fost primii albi care au văzut marele promontoriu al Quebecului. Jos, lîngă stînci, printre arbori, se zărea un sat indian. Războinici, împodobiţi cu pene şi pictaţi, lopătau în jurul corăbiilor, în timp ce şeful lor, Donnacona, în picioare într-o canoe, rostea un dramatic discurs. În momentul în care indienii i-au recunoscut pe cei doi membri ai tribului lor — ghizii lui Cartier — au izbucnit în gălăgioase urări de bun venit. Marinarii le-au dat hrană şi vin indienilor, în timp ce Cartier le oferea nimicuri strălucitoare. Datorită interpreţilor indieni, străinii au fost bine primiţi în satul Stadacona, locuit de huroni-irochezi.

Cartier a folosit prilejul pentru a obţine informaţiile dorite despre acel minunat pămînt. Cînd a întrebat cum se numeşte ţara, indienii au pronunţat cuvîntul Canada. Probabil că ei au spus „Kanata", ceea ce în limba irocheză înseamnă sat, dar francezii au înţeles Canada, şi aşa a rămas. Dorind să-i impresioneze pe vizitatori, indienii le-au vorbit, în termeni destul de ambigui, despre bogatul regat Saguenay, aflat undeva, într-un ţinut sălbatic, şi le-au mai spus că rîul înaintează mai departe decît îşi pot imagina oamenii. Apoi i-au expli

cat lui Cartier că, în susul apei, se află un alt oraş indian, numit Hochelaga. După ce a construit, din motive strategice, pe celălalt mal, un mic fort din trunchiuri de copaci, Cartier s-a pregătit să plece spre Hochelaga. Indienii s-au opus din răsputeri, deoarece erau fermecaţi de sculele de metal şi de celelalte daruri lucitoare primite de la francezi şi nu voiau ca aceştia să dea altora ce mai aveau. Donnacona le-a cerut să rămînă la ei, oferindu-le, în schimb, cîţiva copii indieni şi cînd au văzut că nici aşa nu au reuşit, canoe pline de dansatori mascaţi ca

nişte diavoli şi scoţînd strigăte înfricoşătoare au venit spre francezi, mimînd pericolele ce i-ar fi pîndit dacă s-ar fi dus la Hochelaga.

Spre disperarea indienilor, Cartier n-a renunţat la planul lui. Lăsînd lîngă fort două corăbii şi o parte din echipaj, a pornit-o înainte pe micuţa „Emerillon", doar cu cîţiva oameni. Pe malurile rîului creştea o vegetaţie luxuriantă, iar codrii, în culorile toamnei, păreau că sînt în flăcări. Ţara pe care o descoperiseră era magnifică. Şerpuind printre insule, au ajuns într-un loc unde şuvoaie de munte se vărsau în marele rîu. Cînd, la căderea nopţii, au ancorat, s-au auzit dintr-o dată ţipetele indienilor războinici care aprinseseră focuri înalte pe ţărm şi dansau în jurul lor. Trupurile goale, strălucind în lumina flăcărilor şi vacarmul strigătelor făceau ca întunecimea ce-i înconjurau pe exploratori să fie şi mai misterioasă. În următoarea dimineaţă, cînd Cartier şi tovarăşii săi au coborît de pe vas într-o mică barcă, indienii au intrat în apă spre a-i duce pînă la mal, pe umerii lor. Ei i-au călăuzit pe vizitatori, pe o cărare tăiată printr-o pădure deasă, spre Hochelaga. Era un sat bine construit, de tip irochez, cu case lunguiеţe din scoarţă de copac, înconjurate de o triplă palisadă de buşteni. În poienile din jur creşteau porumb şi dovleci. Străinii asemănători zeilor au fost conduşi cu evlavie la şef şi invitaţi să ia loc pe blănuri, la sfat, în jurul focului.

Femei şi copii înghesuiţi în jurul lor le atingeau mustăţile, bărbile, le pipăiau hainele şi puştile. Curtenitori, francezii le-au mulţumit pentru prietenoasa primire şi Cartier le-a împărţit daruri. Convinşi că marele şef alb are puteri miraculoase, băştinaşii au adus bolnavii satului, iar Cartier şi-a jucat rolul cît mai bine, făcînd semnul crucii peste bolnavi şi predicînd din *Evanghelie*. Unul dintre războinici l-a condus pe Cartier prin pădure, spre vîrful muntelui, pe care francezul l-a numit pe loc „Mont Real" sau „Mount Royal". Fericit, Cartier a privit pînă departe ţara care era atît de frumoasă încît putea satisface cele mai mari speranţe ale Franţei. Rîul strălucitor şerpuia printre păşuni, pădurile se întindeau pînă departe, spre munţii albaştri. Indianul stimulat de faptul că ţara lui i-a făcut o impresie atît de puternică străinului alb, i-a vorbit despre regatul Saguenay, lucru pe care-l făcuseră şi indienii din Stadacona. În mintea lui Cartier nu încăpea nici o îndoială că regatul exista într-adevăr, undeva în minunata sălbăticie, şi că acolo va găsi comorile visate. Văzuse bucăţi de aramă printre lucrurile indienilor şi cînd le-a arătat un fluier de aur, aceştia i-au dat să înţeleagă că ar cunoaşte acest metal. Acum ştia că marele rîu nu-i va deschide trecerea spre nord-vest, deoarece apele lui deveniseră limpezi şi nesărate; îl obseda, în schimb, găsirea regatului.

Mare a fost dezamăgirea populaţiei din Hochelaga cînd străinii, posesorii mult rîvnitelor daruri, s-au dovedit hotărîţi s-o părăsească. Indienii au venit cu toţii pe ţărm să privească corabia „Emerillon" ridicîndu-şi pînzele şi dispărînd în josul rîului. Cînd Cartier a ajuns la Stadacona, i-a întîmpinat timpuria iarnă canadiană. Era prea tîrziu ca să se reîntoarcă în Franţa, aşa că oamenii s-au pregătit să ierneze cît puteau mai bine în fortul lor. Corăbiile erau prinse în gheaţa rîului; ninsorile şi gerul aprig nu mai conteneau. Francezii au obţinut, prin schimb, porumb şi dovleci şi au învăţat să fumeze din pipe indiene ca să uite de foame.

Curînd, boala secolului, scorbutul, şi-a făcut apariţia. Unul cîte unul, oamenii se îmbolnăveau şi mureau. Pentru ca indienii să nu-şi dea seama că rămîn tot mai puţini şi astfel să fie tentaţi să-i atace, morţii erau îngropaţi în mare secret în stratul de zăpadă. Cînd indienii se apropiau de fort, supravieţuitorii vorbeau tare şi făceau tot felul de zgomote, astfel ca băştinaşii să nu bănuiască cît de puţini rămăseseră. Vecinii lor de pe cealaltă parte a rîului nu le inspirau încredere. Cartier, curajos şi optimist ridica moralul oamenilor săi. El a aflat de la un prieten indian că o infuzie din coaja şi acele unui soi de brad vindecă scorbutul. Astfel a reuşit să însănătoşească cîţiva oameni. În timp ce primăvara se apropia, un număr neliniştitor de mare de indieni străini a început să se strîngă la Stadacona. Francezii erau înspăimîntaţi şi convinşi că se pregăteau să-i omoare, cu prima ocazie, pentru cuţitele, oalele şi celelalte lucruri ale lor.

...şi dezamăgiri

În cele din urmă, gheaţa s-a topit şi s-a spart în bucăţi, corăbiile au fost eliberate şi au început pregătirile pentru călătoria de întoarcere. Echipajul era redus, nu mai avea cine să manevreze toate trei corăbiile, aşa că una din ele a fost părăsită. Cînd au fost

gata să ridice ancora, Cartier l-a invitat pe şeful Donnacona la bord pentru un ultim ospăţ. În timp ce indianul era ocupat cu mîncarea, băutura şi discursurile, din ordinul lui Cartier marinarii au înălţat pînzele, au ridicat încetişor ancora şi corabia a început să alunece în josul rîului purtînd pe indianul răpit. Cartier nu-i aducea regelui său aur, dar, cel puţin, avea să-l înştiinţeze despre existenţa niiticului regat Saguenay, avînd un martor în persoana şefului Donnacona.

În 1536, Jacques Cartier se afla din nou în siguranţă, în casa lui din Saint-Malo. Şeful indian a fost primit la Curte, îmbrăcat în haine fine franţuzeşti şi învăţat să vorbească franţuzeşte. Oricum, Francisc I, nemulţumit de rezultatul explorării lui Cartier, a lăsat să treacă alţi cinci ani pînă a trimis o nouă expediţie.

Între timp, indianului îi era dor de ţara sa şi tînjea după libertate. Sperînd că va fi trimis să-i călăuzească pe europeni către himericele comori, el inventa, cu imaginaţia lui copilărească, tot soiul de poveşti despre regatul Saguenay.

Descoperise la Curtea Franţei cît de mare preţ punea omul alb pe aur şi bijuterii, aşa că la vechile legende indiene despre poporul magic el adăuga strălucirea pietrelor preţioase şi a comorilor. Donnacona a murit în exil, dar povestirile lui romantice despre regatul Saguenay l-au convins, în cele din urmă, pe regele Francisc I. Era şi nespus de gelos pe bogăţiile obţinute de monarhul Spaniei, din Mexic şi Peru. S-a gîndit, de asemenea, că ar fi înţelept să-şi consolideze pretenţiile asupra Canadei, întemeind acolo o colonie.

În 1541 a fost gata pregătită o mare expediţie avînd un dublu scop: colonizarea şi găsirea comorilor. Sieur de Roberval a fost numit vicerege al coloniei ce urma să fie fondată, iar Cartier comandant al expediţiei. De la bun început, cei doi conducători s-au certat, şi-au împărţit corăbiile şi fiecare a pornit-o pe drumul lui. Sieur de Roberval a trebuit să debarce o ceată nefericită de colonişti pe ţărm, deoarece au suferit atît de cumplit de rău de mare, încît nu şi-au mai revenit şi, doi ani mai tîrziu, Cartier a fost trimis să-i readucă pe supravieţuitori acasă. Exploratorul Canadei a continuat să gonească după flăcăruia rătăcitoare, întreţinută în mintea lui, de povestirile indianului. Nimic nu-i putea scoate din cap existenţa miticului regat Saguenay. Nu s-a ales decît cu o mică grămăjoară de aur şi cîteva pietre strălucitoare despre care a crezut că sînt diamante. Costisitoarea expediţie s-a dovedit falimentară şi regele, mult prea interesat de războiul lui cu Spania, a abandonat Canada. Jacques Cartier n-a mai revăzut niciodată magnifica ţară pe care o dăruise Franţei. Timp de 50 ani, imperiul Lumii Noi a fost dat uitării, deoarece Franţa era răvăşită de devastatoarele războaie religioase dintre hughenoţi şi catolici.

Vizitaţi arareori de vreun negustor de blănuri, indienii de pe malurile fluviului Sf. Laurenţiu îşi urmau viaţa lor sălbatică, ocupaţi cu pescuitul, vînătoarea şi uneori, luptîndu-se între ei. Nesfîrşitele întinderi, măreţul fluviu falnicii munţi împăduriţi aşteptau cu seninătate următoarele invazii ale căutătorilor de imperii.

În româneşte de
Mariana GHIŢULESCU

UZUFRUCTUARII INCHIZIŢIEI

(Urmare din p. 38)

prudenţă de papa Leon X. Cortesurile de la Monzon, concentrîndu-şi criticile împotriva Inchiziţiei, au cerut limitarea abuzurilor membrilor Sfîntului Oficiu, interzic rea activităţilor lor comerciale, suprimarea exceptărilor fiscale în favoarea lor, retragerea jurisdicţiei în cazurile de bigamie, blasfemie, camătă etc., reprezentarea episcopului local în procese etc.

Nu fără şovăire, Leon X a ratificat aceste revendicări. În 1516, Ferdinand a murit. Opozanţii au putut să spere că noul suveran, Carol Quintul, avea să dea satisfacţie, măcar parţial, cererilor lor de reforme, temperînd rigoarea inchizitorială. În ciuda unor concesii, noul suveran a urmat însă aceeaşi politică cu cea a lui Ferdinand, fie direct, fie prin intermediul consilierului său, cardinalul Adrian, inchizitor general între 1518 şi 1523 şi viitor papă. Monarhul a desăvîrşit opera începută de Ferdinand.

A meritat să dezvoltăm exemplul Valenciei, deoarece el demonstrează voinţa neclintită a regelui catolic de a impune Inchiziţia în întreaga Spanie, şi, mai ales, în propriul lui regat, Aragon. Apare astfel limpede că această nouă instituţie a fost opera regilor Spaniei şi nu a papei, care, la început, s-a lăsat surprins, apoi şi-a manifestat, de multe ori, dar fără energie, rezervele sau opoziţia. Dealtfel, era deja prea tîrziu: mai avea oare papa mijloacele necesare să se opună regelui Spaniei devenit, în 1519, împărat al Sfîntului imperiu roman de naţiune germană? A pune o asemenea întrebare înseamnă a da şi răspunsul.

Instrument al politicii regale, agent eficace al centralizării, de aici înainte Sfîntul Oficiu se va organiza temeinic, va instala pe întreg teritoriul Spaniei tribunalele necesare unei ocupări satisfăcătoare a spaţiului politic şi social, în sfîrşit îşi va impune prezenţa.

martie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Ieri, la ora șase seara, Consiliul de disciplină al baroului de Ilfov a proclamat ales, cu unanimitate de voturi, ca decan al baroului de Ilfov pe d. Radu D. Rosetti, cunoscutul scriitor și avocat. (1 martie)

● Azi la ora 4-6 vor fi în sala „Ileana" (Cartea Românească), demonstrațiile practice pentru îngrijirea copiilor mici. Aceste demonstrații sînt organizate de Institutul cultural feminin român. D. dr. G. Banu va spune cuvîntul de introducere. (2 martie)

● Mărțișoare pentru orice fel de pungă găsiți numai la Pax, Griviței, 107.

● Societatea scriitorilor români organizează la Teatrul Național, duminică 5 martie, orele 10 jum. a.m. o ședătoare literară. D. Octavian Goga va ține o conferință Către tineret. Vor da concursul, cetind din operele lor, scriitorii: I. Al. Bassarabescu, Al. Cazaban, V. Ciocîltea, D. Ciurezu, Ion Minulescu, I. Gr. Perlețeanu și Cincinat Pavelescu. (3 martie)

● Manualul automobilismului, de Eugen Cuzin, este o carte a cărei lipsă se simțea. Autorul s-a străduit să făurească acest manual de strictă necesitate în automobilismul Capitalei. Un vast material documentar și informativ contribuie la orientarea tuturor cetățenilor în problemele de circulație și la intensificarea tuturor posesorilor de automobile din Capitală.

● Între curiozitățile din lumea largă, ziarul Dimineața publică și această știre: „Robert Bell, un englez în vîrstă de 70 ani, care a trăit patruzeci de ani în pustiurile de salpetru din Chile, a cumpărat recent orașul Caleta Colosa pentru suma de un milion pesos. Orașul are 3 000 locuitori, cîteva sute de case, două școli, un stabiliment P.T.T., o biserică, o gară, prăvălii, hoteluri etc. D. Bell va pune să se dărîme toate acestea, pentru a revinde materialul. Speră să realizeze astfel

Continuăm să răsfoim paginile presei bucureștene de acum cinci decenii în intenția de a arunca — prin intermediul unor fapte și întîmplări, așa cum au fost ele surprinse în cuprinsul ziarelor de atunci — o privire asupra perioadei respective. Nu este vorba — cum am mai precizat și în numerele trecute ale revistei — de o reconstituire exhaustivă a epocii respective sau de o analiză aprofundată a vreunuia din evenimentele care au marcat-o. Urmărim numai să revedem fapte și întîmplări care, în derularea lor, pot aduce un plus de informație pentru o înțelegere mai complexă a profilului acelei epoci rămasă definitiv de domeniul istoriei.

Așadar, ce ne reține atenția răsfoind paginile ziarelor din capitala României din urmă cu cinci decenii?

În această lună martie 1933 se împlinesc 50 ani de la moartea lui Karl Marx, întemeietorul socialismului științific, teoretician și conducător al proletariatului internațional. Numeroase ziare și reviste, începînd cu publicațiile legale și ilegale editate de Partidul Comunist Român sau prin grija sa consacră acestui moment articole și evocări: „Numele lui Marx — se arată într-un articol apărut în *Scînteia* ilegală din 3 martie 1933 —, este legat de întreaga mișcare muncitorească, atît prin bazele științifice pe care le-a dat socialismului, cît și prin acțiunile directe ale muncitorimii, duse în veacul al 19-lea, la care Marx a participat cu toată puterea lui de muncă. Împreună cu Engels, Marx a făurit proletariatului armele spirituale cele mai puternice"[1].

Lumea nouă, organ al Partidului Social-Democrat, relieșează, de asemenea, într-un articol apărut în numărul din 12 martie, sub semnătura lui Ilie Moscovici, drumul parcurs de mișcarea muncitorească internațională în cele cinci decenii care au trecut de la încetarea din viață a părintelui socialismului științific: „La moartea lui Marx, partidele muncitorești conduse de idealul socialist, bazate pe lupta de clasă, numărau în toată lumea abia cîteva zeci de mii de membri, cîteva sute de mii de voturi, cîteva mandate în diferite parlamente. Astăzi, după 50 ani, mișcarea muncitorească numără 7-8 milioane de membri, 30-35 milioane voturi, peste 100 deputați în statele principale, iar într-o țară enormă are stăpînirea completă și încearcă înfăptuirea socialismului.

La moartea lui Marx, ideea marxistă își făcea încă cu greu loc, stăpînea puține minți muncitorești și intelectuale. Astăzi, după 50 ani, nu numai că cea mai mare parte a muncitorilor din țările vechi industriale este stăpînită și îndrumată de ideea marxistă, dar această idee a pătruns în cugetarea universală, a fructificat economia politică, sociologia, istoria, toată cugetarea omenească".

Ziarul *Adevărul* consacră și el articole și comentarii împlinirii a cinci decenii de la încetarea din viață a lui Marx. Într-o evocare

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din originale.

Mărțișoare...
mărțișoare

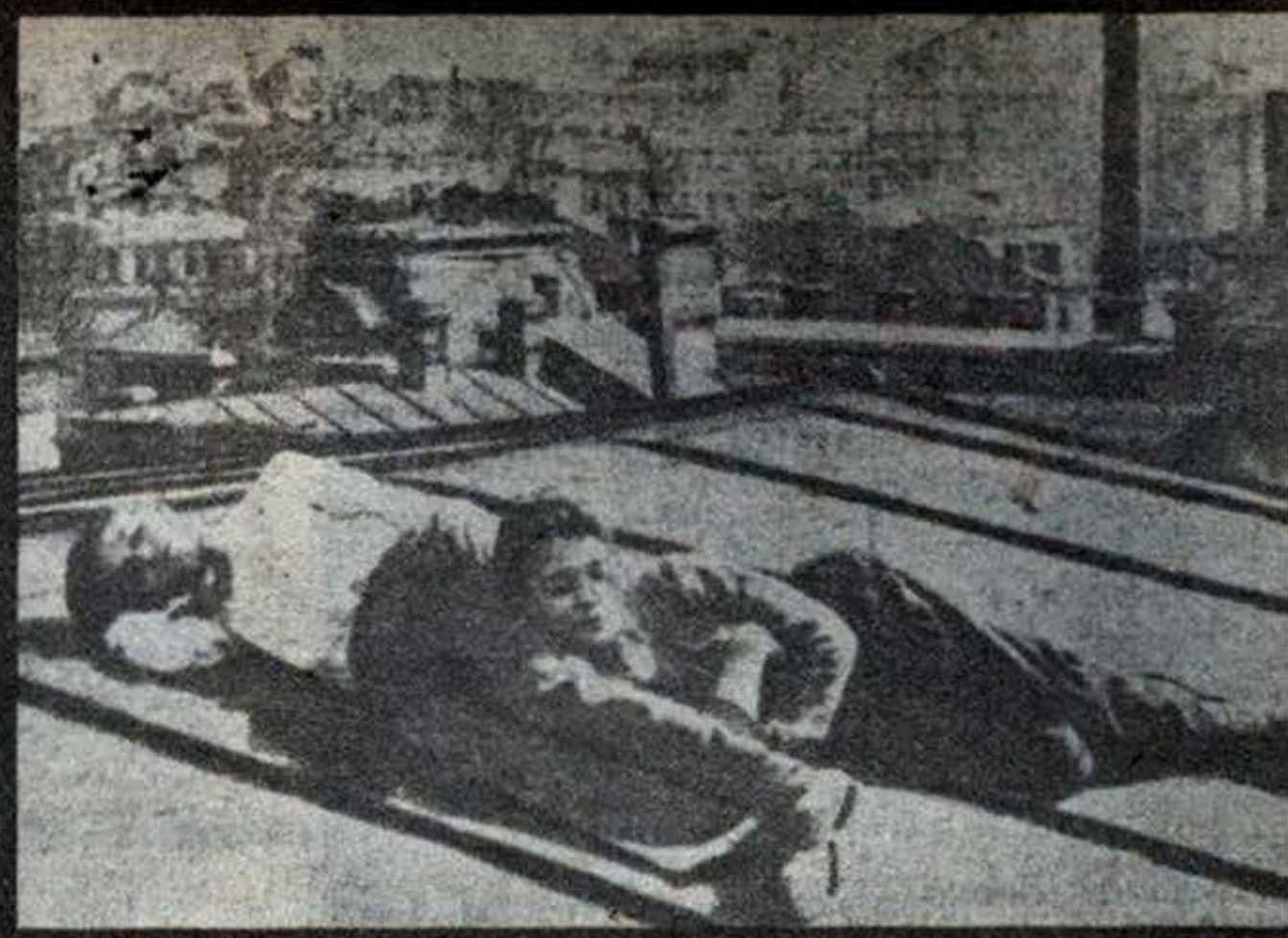

Prima zi
de
primăvară

apărută în numărul din 15 martie se scrie, între altele: „De o jumătate de veac odihnește, în cimitirul din Londra, Karl Marx, întemeietorul socialismului modern. Bătrînul luptător cu coamă de leu înfruntase în viața sa spiritele cele mai de seamă. Se încumetase a se răsvrăti aproape singur, împotriva tuturor puterilor lumii. Au trecut 50 ani de atunci. Totuși el pare viu. În mii și mii de întruniri înfrigurate numele lui continuă să răsune.

Biografii ni-l înfățișează ca pe un om blînd, adorat de toți cei care l-au cunoscut. Tatăl său, care i-a fost și confident intim, citea cu el, pînă tîrziu noaptea, pe Voltaire și Racine. Baronul de Westphalen, viitorul său socru, îl iubea de mic și îl iniția în frumusețile operelor unor Homer, Shakespeare și Dante. Jenny von Westphalen, soția sa, care a împărtășit toate loviturile soartei alături de el, îl adora.

Marx însuși nu era numai un soț ideal, ci și un tată îndrăgostit de copii. Omul înfățișat de toate polițiile secrete ca un monstru însetat de sînge își părăsea lucrul pentru a se juca, ore întregi, cu copiii săi. Izvorul de iubire și de altruism din Marx nu l-au putut seca, pînă la urmă, nici decepțiile, nici cele mai crude lovituri ale soartei. Obligat să renunțe la caricra universitară, la ziaristică, exilat de pretutindeni, se va istovi trei decenii în lupta împotriva sărăciei".

Ca și în lunile precedente, ziarele consacră spații ample dezbaterilor parlamentare sau, mai bine-zis, disputelor parlamentare. Pentru că aproape că nu există problemă care, ajunsă pe ordinea de zi a Camerei și Senatului, să nu dea naștere și la aprige confruntări între partizanii guvernului și ai opoziției. Atmosfera devine și mai încărcată odată cu aducerea în dezbaterea Corpurilor legiuitoare a ceea ce a rămas cunoscut sub numele de „Afacerea Skoda", despre care un an și ceva mai tîrziu, la 11 iulie 1934, ziarul *Adevărul* avea să scrie că „nici o afacere din cîte cunoaște cronica scandalurilor politice de la noi nu a produs atîta vîlvă și nu a dat atîtea pagini de senzațional ca «Afacerea Skoda»".

Despre ce este vorba? Despre o convenție oneroasă, care, (cum s-a arătat pe larg și în articolul apărut în nr. 5/1968 al revistei noastre), a atras pe scena escrocheriilor un mare număr de afaceriști, inclusiv o serie de funcționari superiori din aparatul de stat burghez: la 17 martie 1930, Ministerul Apărării Naționale comandă uzinelor „Skoda" muniții și armament necesare dotării armatei române, în valoare de cinci miliarde lei. Dar ulterior, contractul încheiat cu acest prilej, act pentru care nu sînt consultate organele competente în alegerea cantităților și felurilor de materiale, termenele de livrare, plățile etc., are o serie de vicii ascunse de care profită cei necinstiți.

Cu vremea, neajunsurile existente ies la iveală și presa începe să scrie. Lucrurile se tărăgănează însă pînă cînd, pornind de la o descindere făcută la sediul reprezentanței din București a uzine-

Cronică mărunță

un beneficiu net de un milion pesos". (4 martie)

● Duceți-vă mîine la Neagu (Rădulescu). La ora 10 dim. are loc în sala Mozart vernisajul expoziției lui de caricaturi Politicieni, feministe, literați și actori.

Vorbește și d. Șerban Cioculescu.

● Societatea „Principele Mircea" — filiala Dorobanți — organizează duminică 5 martie a.c. între orele 5-9 seara, la Clădirea românească din Calea Victoriei nr. 2 (Piața Senatului) Primul ceai dansant al foxtrotului, cu concurs de dans. (5 martie)

● Suveranul a decorat cu „Meritul sanitar" cl. I pe d. Isac Silberman care, în 115 ocazii, a dat sînge gratuit, prin transfuziune, la diferiți pacienți.

● Am relatat anterior că pe Marea Neagră au fost semnalate plutind în ultimul timp mai multe mine. Una din aceste mine a fost scoasă de valuri la punctul Capul Midia, din apropierea Constanței, cu care ocazie s-a putut constata că mina e de proveniență germană și că datează încă din timpul războiului. (Universul, 6 martie)

● Constantin Moisil, într-o comunicare prezentată la Arhivele statului, evocă încercările făcute între anii 1780-1882 de a se evita îngustarea albiei Dîmboviței pe porțiunea din fața Curții Vechi, evocare pe baza cărela Dimineața publică un articol, în care se arată, între altele: „După ce Curtea Veche a fost părăsită în 1774, locul și împrejurimile ei s-au vîndut la mezat și s-au parcelat. Dar noii proprietari care și-au făcut case și prăvălii pe malul gîrlii au căutat să cîștige tot mai mult teren înspre mijlocul apei, aruncînd pămînt, moloz și gunoaie și consolidînd terenul cu țăruși înfipți înspre mijlocul apei. Din această cauză încă pe la 1780 albia gîrlei a început să se îngusteze și apa a căutat să-și formeze în acest loc o nouă matcă, periclitînd prin aceasta proprietățile de pe malul drept. Primul care

martie 1933

GERMANIA. — Alegoriile s'au sfârşit. Acum sunt sfârşiţi şi eu...

Cronică măruntă

a cerut îndreptarea rîului a fost logofătul Istrate Crețulescu în 1780. Domnul Alexandru Ipsilanti a dat poruncă să se ridice pămîntul şi să se bată ţăruşii mai înăuntru în mal. Dar se pare că porunca n-a fost executată, căci în 1785 Crețulescu reclamă din nou şi tot aşa în 1799. În 1801 el repetă reclamaţia, la care se alătură şi mitropolitul, căci acum era în pericol şi baia mitropoliei de pe malul drept. În 1803, Crețulescu şi ceilalţi jeluindu-se din nou, se duce însuşi domnul Constantin Ipsilanti la faţa locului şi dă poruncă straşnică să se înalţe zidurile ce intraseră prea mult în matca gîrlei şi să se facă ganţuri ca gîrla să-şi revie la matca veche". (7 martie).

● Briand între legendă şi realitate. Cu prilejul împlinirii unui an de la moartea lui Aristide Briand, Lupta publică din Les Annales cîteva pagini din însemnările cunoscutului scriitor francez André Maurois, din care reproducem: „Orice om politic are două personalităţi. Una de legendă şi alta reală. Ce credeau a şti despre Briand acei care nu ştiau nimic despre el? Că a fost de 25 ori ministru şi de 100 ori preşedinte de consiliu; că-şi petrecea timpul liber la bară şi că ocupaţia de predilecţie era pescuitul cu undiţa; că era leneş, nu citea decît romane cu detectivi şi-şi pregătea discursurile răsucind aceeaşi eternă ţigaretă.

Briand cel real era cu totul altul. Nu pescuia niciodată, nici chiar cu undiţa — nimic nu-l plictisea, mai mult — cetăţenorm, mai ales impresii de călătorie şi istorie. Cînd l-am întîlnit prima dată citise cîteva opere despre Ludovic XI. Dealtfel, Briand cel real cunoştea pe Briand din legendă şi nu căuta deloc să-l distrugă. Din contră, se servea de el. Care era însă Briand cel real? Ce om aţi fi cunoscut dacă aţi fi dejunat cu Briand cîteva zile la Geneva sau Paris? Aţi fi văzut intrînd un om masiv, puţin curbat, cu faţa zîmbitoare. V-ar fi venit fără voie în minte una din acele

lor „Skoda", dr. N. Lupu face o interpelare în Parlament. Discuţiile scot la iveală că reprezentanţa la Bucureşti a uzinelor amintite este implicată de mai mult timp într-o serie de fraude fiscale, la care se adaugă şi alte nereguli depistate de ultimele cercetări. Dar să vedem mai amănunţit cum decurg lucrurile, într-o relatare apărută în ziarul *Universul* din 24 martie: „Primele cercetări cu caracter fiscal la reprezentanţa din Bucureşti a uzinelor «Skoda» au început în aprilie 1932, cînd i s-a încheiat o primă contravenţie cu privire la plata impozitului pe salarii. Cercetîndu-se mai atent activitatea reprezentanţei, organele fiscale au descoperit că societatea face un întins comerţ cu maşini industriale şi unelte agricole, pentru care nu plăteşte nici un impozit. Ancheta a continuat. Descinderea a fost efectuată vineri 10 martie la ora 5 d.a., cînd înarmat cu autorizaţia parchetului, inspectorul financiar Tănăsescu, însoţit de cinci controlori fiscali şi organele poliţieneşti, s-a prezentat la reprezentanţa din str. Batiştei 6 spre a ridica registrele. Începîndu-se cercetările, din primul moment au fost descoperite documente militare importante — un raport interesînd situaţia uzinelor Copşa Mică, Cugir, rapoarte de ofiţeri superiori etc., iar la cererea de a se deschide un clasor de fier, secretarul societăţii a răspuns textual: «Asta nu se poate. Aici sînt secrete militare de stat».

În faţa gravităţii descoperirilor făcute, inspectorul Tănăsescu a trimis un comisar de poliţie să anunţe Prefectura de poliţie şi să se ceară asistenţa parchetului militar, pentru continuarea cercetărilor. Parchetul militar a ridicat documentele şi registrele transportîndu-le la comandamentul Corpului II de armată".

Scandalul ia proporţii, în zilele şi apoi în lunile următoare presa şi Parlamentul ocupîndu-se pe larg de implicaţiile acestei afaceri şi dezvăluind astfel unghere dintre cele mai urîte ale vechii orînduiri.

La 17 martie, într-o şedinţă comună a Comisiunilor de afaceri străine ale Camerei şi Senatului, ministrul afacerilor externe, Nicolae Titulescu, prezintă o amplă expunere în legătură cu semnarea, la Geneva, la 16 februarie 1933, a Pactului de organizare a Micii Înţelegeri. Constituită în 1921, prin convenţiile bilaterale de alianţă defensivă semnate de România, Cehoslovacia şi Iugoslavia, convenţii reînnoite în 1929, această organizaţie are drept ţel fundamental menţinerea şi întărirea configuraţiei teritoriale sud-est europene, consemnată în tratatele de pace. Prin pactul amintit, ea capătă posibilităţi superioare de funcţionare.

Adeziunea unanimă cu care deputaţii şi senatorii salută expunerea ministrului de externe şi aprobă noul pact prilejuieşte apariţia a o serie de articole şi comentarii deosebit de semnificative în paginile ziarelor bucureştene. „Şedinţa comună a Comisiunilor de afaceri străine ale Camerei şi Senatului convocată ieri spre a asculta expozeul ministrului de afaceri străine asupra pactului în-

Caricaturi antinaziste (ca și pamfletele antihitleriste ale lui Petre Pandrea din presa română) apărute în Dimineața și Lupta chiar în momentul în care Hitler venea la putere în Germania

cheiat la Geneva — subliniază, de exemplu, ziarul *Lupta* — a făcut încă o dată dovada că românii, de îndată ce se întîlnesc pe planul politicii externe și de apărare națională, au o extraordinar de clară viziune a intereselor lor superioare de stat și națiune și un simț al solidarității care sfărîmă toate barierele de partid. Constatarea aceasta s-a desprins din întreaga discuție care s-a angajat aproape trei ore în jurul magistralului expozeu al d-lui Titulescu. Ministrul afacerilor străine a ținut să stabilească caracterul evolutiv și deci normal al pactului de la Geneva, ca urmare firească și necesară a desfășurării raporturilor între cele trei state ale Micii Înțelegeri în ultimii 14 ani. Politica aceasta de alianțe a apărut astfel ca o politică de continuitate din care e exclusă orice aventură. Din întreg expozeul ministrului nostru, ca și din cuvintele înțelepte ale președintelui Consiliului [de Miniștri] a apărut cugetul curat al politicii de pace a României, care n-are de ce căuta aventuri, ci numai apărarea drepturilor ei naționale înlăuntrul granițelor garantate de tratatele în vigoare".

Criza economică, cu gravele ei urmări asupra nivelului de trai al maselor muncitoare, continuă să rețină atenția presei. Unul din aspectele specifice ale crizei, pe care ziarele îl relevă, constă în aceea că, în timp ce mase tot mai mari de oameni suferă de lipsuri tot mai acute, în unele țări sînt distruse cantități sporite de bunuri, pentru a se menține cota ridicată a unor prețuri: „Mai întîi a fost aruncată în mare—scrie ziarul *Facla* din 5 martie, — sau întrebuințată drept combustibil la locomotive cafeaua din Brazilia. A fost, mai apoi, distrusă, în Statele Unite, întreaga recoltă de bumbac. A fost distrus zahărul în Indii și grîul ars în America. În Scoția au fost distruse cantități enorme de scrumbii; moruni aruncați în mare la Boulogne; legumele și florile distruse în Franța și Olanda. Și seria continuă".

Răspunzînd interesului opiniei publice românești, întreaga presă bucureșteană continuă să urmărească cu deosebită atenție evenimentele care au loc în Germania. Numeroase știri și comentarii se referă, de exemplu, la incendierea Reichstagului. Și ceea ce inerită în primul rînd semnalat este faptul că, în ciuda insistenței cu care propaganda hitleristă difuzează versiunea oficială în legătură cu incendiul, menită să justifice valul de teroare dezlănțuit împotriva comuniștilor, încă din primele știri și articole despre acest caz, numeroase ziare lasă să se înțeleagă că, în fond, este vorba de o provocare grosolană a naziștilor. Încă la 2 martie, *Adevărul*, de exemplu, publică un amplu grupaj de informații cu titlul semnificativ: *Versiunile asupra incendiului Reichstagului considerate ca pretexte pentru măsuri împotriva partidelor de stînga.* În aceeași zi de 2 martie, ziarul *Facla*, într-un articol cu titlul *Incendierea Reichstagului — inscenare hitleristă pentru motivarea dictaturii?*, scria că „încă de mai multe zile circula zvonul la Berlin că se

Cronică măruntă

încercate voci bătute de furtuni, care din cauza eroziunii contururilor au căpătat o ciudată și aspră frumusețe. Apoi l-ați fi ascultat vorbind, căci Briand era un minunat povestitor și, cînd era în vreun cerc, vorbea aproape numai el".

● În statul Georgia din America de Nord, la Universitatea Ogiethorpe s-a înființat nu de mult un institut care se chiamă Peace Memorial și care ne interesează și pe noi românii, de vreme ce în ultima ședință a comitetului de direcție s-a hotărît să se deschidă o secție pentru studiul culturii românești. Cultura românească este considerată în proiectul elaborat de Institutul Peace Memorial ca una dintre vechile culturi europene și de aceea secțiunea destinată ei este pusă alături de secțiunile în care se studiază culturi considerate clasice. (10 martie)

● Constantin Tănase, întors din turneul său triumfal prin țară cu „Visul lui Tănase", popularul comic dă un interviu: „Despre filmul românesc? Dragă băiatule, află de la mine că lumea s-a plictisit de atîtea operete străine, fără nici un chichirez, bredate toate pe același calapod. Astăzi e mai pretențioasă și vrea filme românești, dar filme bune. Și cum eu sînt de părere că vox popului, vox dei m-am hotărît să turnez al doilea film al meu, al cărui titlu îl mai țin deocamdată confidențial-secret. Scenariul mi l-a făcut tot vechiul meu prieten și bun colaborator Kirițescu, iar vineri seara plec la Berlin, cu un grup de artiști români. Filmul va fi jucat în colaborare cu actori germani și francezi și costă o groază de parale, căci va fi turnat în trei versiuni.

Oamenii vor un tip de comedian și prietenii mei de la Berlin l-au găsit în mine. Ce vrei, n-am avut niciodată veleități de internațional, dar dacă oamenii vor să mă facă cu tot dinadinsul, pot eu, omul bine crescut, să-i refuz?

martie 1933

Prof. Gh. Marinescu primind „Legiunea de onoare" (stînga)

Dispută rugbistică, între echipele „Sportul studențesc" și „P.T.T."

Cronică măruntă

Ai văzut vreodată o capră croșetînd? Ei bine, află deci că Tănase al nostru își va cînta cupletele «sonor și vorbitor...» în franceză și germană. Senzațional, ai?." (16 martie)

● Juriul premiului literar de lei 20 000 instituit de Societatea „Tekirghiol-Eforie", întrunindu-se în seara zilei de 14 martie în localul Editurii Cultura Națională, a premiat în unanimitate de voturi romanul Maitreyi, purtînd nr. 47. A doua zi, autorul romanului s-a făcut cunoscut editurii: este dl. Mircea Eliade, un remarcabil talent al generației tinere. Juriul premiului, compus din d-nii G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Perpessicius, Cezar Petrescu și M. Ralea, a mai reținut 5 romane care s-au bucurat de aprecierea unanimă. (Facla, 17 martie)

● Adevărul publică un emoționant articol despre Un mare filo-român Edgar Quinet: „La 17 martie 1875 — abia în vîrstă de 57 ani — marele prieten al României, Edgar Quinet a murit, în doliul unanim al francezilor, al lumii civilizate și, mai ales, al nostru. Prieten sincer, devotat, ne-a cunoscut, ne-a îmbrățișat, ne-a luat apărarea în momentele noastre grele de la '48, a stat în mijlocul nostru, s-a însurat cu o româncă, făcîndu-și din fiica lui Gheorghe Asachi tovarășa vieții sale. Casa lui Quinet era casa Brătienilor, Golești-lor și a lui Rosetti. Au fost primiți cu brațele deschise, găzduiți, ospătați și sfătuiți.

Studiile și le-a făcut în chip strălucit la Paris, Genova și Strasbourg. De la universitatea de aici și-a obținut, în 1839, doctoratul în litere, cu o teză savantă despre epopeea indiană, reținută de consiliul profesorat ca studiu remarcabil. Găsind că mai are de învățat a făcut un popas la Heidelberg, unde a studiat pe clasicii germani.

Întors în Franța, capacitatea și meritele sale au fost recunoscute

va produce un atentat oarecare, a cărui răspundere va fi aruncată în seama comuniștilor și socialiștilor". (Minuțioase cercetări americane și germane au stabilit recent că autorii înscenării erau cu adevărat hitleriști. Întregul film istoric al acestor investigații recente și finalizarea lor în anularea sentințelor tribunalelor hitleriste poate fi urmărit în *Magazin istoric*, nr. 9/1982.)

În zilele următoare, ziarele continuă să-și informeze cititorii despre teroarea și valul de arestări dezlănțuite de dictatura hitleristă. „Prigoana deslănțuită în Germania — consemnează, de exemplu, *Lupta* din 11 martie — depășește orice imagini. S-au inaugurat sisteme noi de teroare și abuz, practicîndu-se cea mai odioasă nesocotire a drepturilor cetățenești și omenești. Ziarul care oglindește mentalitatea guvernului german cere tuturor membrilor partidului hitlerist să aresteze de îndată pe oricare locuitor care s-ar încumeta să mai colporteze știrea că național-socialiștii ar avea vreun amestec în incendierea Reichstagului. După părerea ziarului d-lui Hitler, oricare membru al Partidului Național-Socialist poate aresta. Cîte excese, cîte abuzuri, cîte răzbunări personale nu se vor înregistra sub acest regim de teroare. Cetele de guvernamentali, înarmate cu revolvere, au instituit prigoana fizică pentru a completa teroarea de ordin moral. Astfel — în centrul Europei — s-a instalat o guvernare menită să prăbușească definitiv eforturile celor ce se străduiau să asigure pacea".

Semnificativ pentru preocuparea pe care presa și, în general, opinia publică de la noi o are pentru cele ce se întîmplă în Germania este și articolul apărut în ziarul *Facla* din 6 martie 1933 și în care după ce se analizează implicațiile ascensiunii lui Hitler, se subliniază: „Veți zice însă: ce ne interesează pe noi aceste griji apusene. Ele trec mult deasupra patriarhalelor stări din România. Hitler e o problemă pur nemțească. Hitler însă e o primejdie mondială. E o făgăduință de război. Fiindcă după ce va birui în alegeri, după ce va dizolva organizațiile neclandestine comuniste, după ce va distruge opoziția socialistă și democratică se va găsi, nas în nas, cu șomajul, criza și sărăcia. Și atunci în loc de pîine și jocuri va trebui să ofere plebei sînge și jucării: coridorul Danzig, Anschlussul, Alsacia și Lorena... În ziua aceea, mai apropiată decît se crede, țăranii de la Dunăre vor fi nevoiți să-și ia pușca și raniță și să plece la Tisa să-și apere țara".

Măsurile luate de hitleriști stîrnesc, nu de puține ori, și comentarii sarcastice din partea ziarelor. Iată, de exemplu, ce scrie ziarul *Lupta* în numărul său din 8 martie într-un articol intitulat *Parlamentul german va lucra în „Marele grajd"*: „Reichstagul ales se va întruni, așa cum a hotărît Hitler zilele trecute, în biserica garnizoanei din Potsdam în *umbra mormîntului lui Frederic cel Mare*. Se pare însă că Hitler a vrut să fie mai religios decît cele mai înalte cercuri ecleziastice ale Germaniei, căci aceste foruri au făcut cunos-

Sediul reprezentanței uzinelor „Skoda" în București

cut guvernului Reichului că Parlamentul nu-și va putea permanentiza lucrările în biserica garnizoanei din Potsdam, care nu poate fi transformată, după bunul plac al d-lui Hitler, în adăpost al Reichstagului. Această intervenție nu l-a încurcat pe inventivul regizor care se află în fruntea guvernului Reichului. El a găsit fără multe greutăți un local mai potrivit pentru Reichstag și anume *Marele grajd* al palatului din Potsdam. Iată un lăcaș simbolic, ales de Hitler pentru Parlamentul german! În interesul obiectivității, vom preciza că *Marele grajd* nu este, de fapt, un grajd pentru vite sau cai, ci o sală mare unde regimentul de gardă imperială făcea instrucție și unde recruții depuneau jurămîntul, în timpul monarhiei. Probabil că Hitler înțelege să-și transforme deputații într-un fel de gardă dictatorială, iar lucrările Reichului vor lua caracterul unor exerciții militare, în lipsă de alte lucrări politice".

Același ziar, de astă dată, în numărul din 10 martie, publică o notă cu titlul *Soluție simplă, dar genială:* „Național-socialiștii au ambiția de a distruge nu numai marxismul, ci și pe bătrînul Karl Marx. Un batalion de asalt hitlerist a ocupat casa din Trier în care s-a născut Karl Marx și, negăsind pe bătrîn acasă — căci acesta a binevoit să moară acum cîteva decenii, ceea ce național-socialiștii, foarte la curent cu toate, n-aveau de unde să știe — au arborat deasupra imobilului un drapel de al lor, iar în fața casei au ars trei drapele socialiste".

Venirea în țară a Elenei Văcărescu pentru a lua parte la înmormîntarea mamei sale prilejuiește ziarului *Universul* din 2 martie o emoționantă evocare a activității acestei romance care se bucură de o deosebită apreciere în cercurile artistice și diplomatice din Apus: „Dacă soarta a voit ca Elena Văcărescu să-și trăiască viața la Paris — sufletul său rămîne legat de țara strămoșilor săi. Acest lucru l-a dovedit ca scriitoare și ca delegată la Societatea Națiunilor. La Paris, în salonul său, se respiră aerul țării.

Paul Valéry — cunoscutul scriitor — cu ocazia conferinței sale de la 19 noiembrie 1928 la Paris spunea despre Elena Văcărescu: *Nu voi vorbi de poeta pe care o știți. Aici toată lumea cunoaște pe poeta Elena Văcărescu, toată lumea o iubește. Dar este altceva pe care trebuie să-l știți: în Elena Văcărescu coexistă cu poeta și un om politic admirabil. Mi s-a întîmplat să o observ la Geneva, în culisele Societății Națiunilor, unde poate nu veți putea crede care este influența sa, greutatea vorbelor sale, subtilitatea acțiunii sale. Mi-aș reproșa mie, dacă nu v-aș spune cu cît zel susține interesele țării sale".*

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

unanim. Prima etapă științifică a fost numirea sa în comisiunea de erudiți ce a fost aleasă să facă cercetări arheologice în Marea Egee. Materialul bogat ce l-a cules, l-a publicat în 1830 în două volume. Pentru meritele sale științifice a fost numit profesor la Universitatea din Lyon, apoi profesor la Collège de France din Paris. În tovărășia altui fiu-român și bun prieten al nostru, marele istoric și poet J. Michelet, întreprinde o serie de conferințe politico-religioase, combătînd ideile și concepțiile vechi și reacționare, ce se manifestară ca știință oficială de stat — fapt ce a determinat guvernul să-i la catedra.

După lovitura de stat din noiembrie 1852, Quinet a fost silit de împrejurări să se refugieze la Bruxelles, unde a rămas pînă la abdicarea lui Napoleon III. În 1870, se reîntoarce și fu ales deputat în Cameră. Obosit și atins de zdruncinul exilului moral, moare în 1875.

Ca un omagiu, Academia română l-a proclamat membru de onoare, iar Parlamentul ca cetățean de onoare. Primăria capitalei a completat prinosul de omagiu, numind una din străzile ei centrale «Edgar Quinet» (între Calea Victoriei și strada Academiei)." (18 martie)

● Echinox. Azi e ziua egală cu noaptea. Soarele va apune la 18 h 25 m și va răsări mîine la 6 h 20 m. Conform calculelor cosmografice, primăvara începe în dimineața de 21 martie ora 1 și 43 minute, după timpul Parisului sau la 3 h 43 ora oficială română. Cuvîntul echinox derivă din două cuvinte latinești aequus (egal) și nox (noapte). (Dimineața, 21 martie)

● D. Jean Obogeanu, maestru electrician, domiciliat în str. 30 august nr. 5, a inventat un nou aparat creator de energie electrică. E vorba de un scripete care pune în mișcare un dinam, fără să consume vreun combustibil. (30 martie)

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ISTORIA TRANSILVANIEI ÎN S.U.A.

MARIN EPURE, din Bucureşti: Citind în nr. 11 şi 12/1982 articolul **Transilvania — străveche vatră românească**, mi-am amintit că în urmă cu cîţiva ani prof. C.C. Giurescu a tipărit la Londra, în limba engleză, o istorie a Transilvaniei. A mai apărut de atunci vreo lucrare aparţinînd unor istorici români pe această temă în limba engleză?

A apărut. La finele lui 1982, în S.U.A. a fost publicat studiul Transylvania in the History of the Romanians **(Transilvania în istoria românilor) de** Cornelia Bodea şi Virgil Cândea. **Lucrarea — o sinteză (însoţită de cîteva documente, dintre care unele inedite) a istoriei Transilvaniei din cele mai vechi timpuri şi pînă în zilele noastre, în contextul istoriei româneşti şi europene — este editată în colecţia de studii de istorie sud-est europeană „Boulder" prin Columbia University Press din New York, colecţie îngrijită de prof.** Stephen Fischer-Galaţi, **de la Universitatea Boulder — Colorado.**

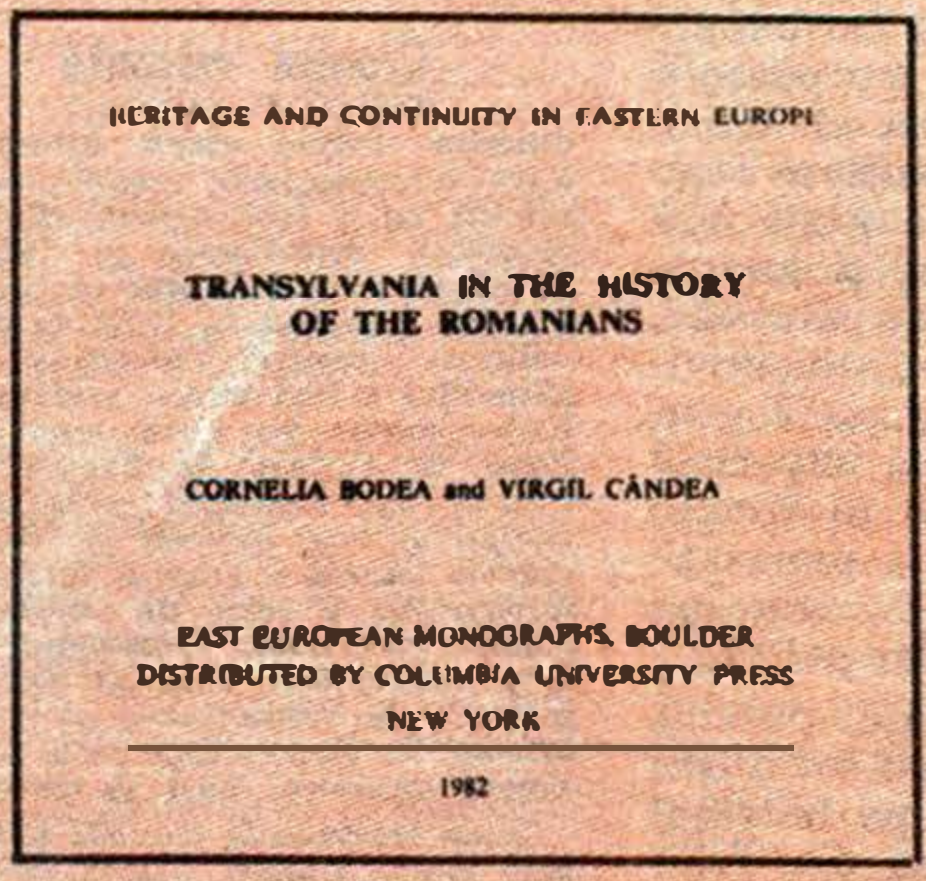
HERITAGE AND CONTINUITY IN EASTERN EUROPE

TRANSYLVANIA IN THE HISTORY OF THE ROMANIANS

CORNELIA BODEA and VIRGIL CÂNDEA

EAST EUROPEAN MONOGRAPHS, BOULDER
DISTRIBUTED BY COLUMBIA UNIVERSITY PRESS
NEW YORK

1982

Volumul (a cărui pagină de titlu o prezentăm în imaginea de mai sus) este tipărit în excelente condiţii grafice.

700 BREVETE

PAUL VASILESCU, din Bucureşti, ne trimite imaginile de mai sus, reprezentînd aversul şi reversul medaliei bătute în 1970 de Academia R.S.R. cu prilejul împlinirii a 60 ani de la zborul primului avion cu reacţie, conceput, construit şi pilotat de inginerul român Henri Coandă (7 iunie 1886-25 noiembrie 1972).

Atunci, în decembrie 1910, cînd Henri Coandă pilota pe cîmpia Issy-les Moulineaux de lîngă Paris primul avion cu reacţie din lume avea doar 24 ani. În vasta sa activitate ştiinţifică, savantul român a realizat 250 invenţii, fiind autorul a 700 brevete puse în aplicaţie pe toate continentele. **„O clasificare a marilor savanţi ai lumii din toate timpurile îl situează pe Henri Coandă printre primii douăzeci" — afirmau în 1972 revistele franceze de ştiinţă şi tehnică.**

REVISTĂ

Am citit în nr. 12/1982, la rubrica **În Bucureşti, acum 50 ani,** despre publicaţia **Frontul evenimentelor culturale şi sociale** şi aş dori să ştiu unde şi cînd a apărut, ne mărturiseşte **DRAGOMIR STOENESCU, din Iaşi.**

Revista Frontul evenimentelor culturale şi sociale **a apărut săptămînal, în Bucureşti, între 11 decembrie 1932 şi 5 martie 1933, ca publicaţie legală a P.C.R. Redacţia revistei se afla pe str. Principatele Unite, nr. 2. Paginile sale cuprindeau articole pe teme de politică internă şi internaţională, economie politică, literatură.**

Referiri, în lucrările: Presa P.C.R. şi a organizaţiilor sale de masă, **Bucureşti, 1963, şi** Reviste progresiste româneşti interbelice, **Bucureşti, 1972.**

ZBOR ŞI ...

ION D. STĂNESCU, din Bucureşti, precizează: Constantin (Bizu) Cantacuzino (nr. 12/1982) n-a făcut respectivul zbor în Italia în ziua de 25 august 1944, ci la 28 august 1944. Informaţia eronată, preluată ca atare, a apărut în articolul **Bomba away,** de Matei Oroveanu, în nr. 8/1974. În acelaşi articol din 1974 se face şi confuzia între căpitanul James A. Gunn III (mort în 1943, şi care deci nu avea cum să zboare, în 1944, de la Bucureşti în Italia) şi locotenent-colonelul av. James A. Gunn.

Scopul acestui zbor era, în principal, pregătirea evacuării aviatorilor americani, foşti prizonieri în România, operaţiune care a început a doua zi, la 29 august 1944.

Această operaţiune a fost prezentată pentru prima oară în istoriografia noastră în nr. 8/1982.

... ÎNAPOI CU ALT AVION

Pe marginea aceluiaşi episod, al zborului lui Bizu Cantacuzino în Italia, la 28 august 1944, ne scrie şi locotenent-colonelul ANGHEL ENE, din Buzău: Aterizînd în sudul Italiei, în aceeaşi zi de august 1944, pilotul român a fost bine primit. Un ofiţer superior american, pilot de vînătoare, a cerut voie pilotului român să zboare pe avionul său, un Me-109-G. Bizu Cantacuzino l-a atras atenţia că avionul este foarte pretenţios la pilotaj. Datorită necunoaşterii acestui tip de avion, pilotul american a fost „furat" la decolare, rupînd trenul de aterizare şi elicea aparatului. Bizu Cantacuzino a primit atunci un alt avion, P-51 (Mustang) cu care s-a întors în ţară şi a aterizat cu bine pe aeroportul Popeşti-Leordeni. A fost o mare surpriză pentru noi, ceilalţi piloţi, să-l vedem venind cu un alt avion decît cel cu care plecase. După circa o săptămînă, americanii au venit şi au luat Mustangul, unitatea noastră rămînînd cu un Me-109-G mai puţin.

15 DIN 45

Iată şi alte răspunsuri ale cititorilor noştri pe marginea Concursului Magazin istoric, ediţia a II-a 1982, 15 din 45 (nr. 2/1983):

COSTICĂ RUSU, tehnician minier, din Anina, jud. Caraş-Severin: Am participat şi eu la toate concursurile care au fost organizate pînă în prezent şi am avut de fiecare dată satisfacţia. În afara răspunsurilor date, să revăd numere ale revistei care au apărut în anii anteriori.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

DRAGOȘ ULMEANU, student, din București: De fiecare dată cînd am participat la concursurile organizate de **Magazin istoric**, a fost imposibil să nu aduc noi îmbogățiri cunoștințelor mele.

VIOREL MARCOȘANU, ofițer, din Brăila: Aștept cu mare nerăbdare concursurile **Magazin istoric**. În paginile revistei am găsit o adevărată enciclopedie de cunoștințe despre trecutul istoric al poporului român, al legăturilor prietenești cu alte popoare.

EMIL GAVRILESCU, **merceolog principal**, din orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej: Mulțumim foarte mult pentru concursurile organizate. Fiecare dintre ele constituie un îndemn la a revedea colecția revistei iar interesan ele subiecte au născut dragostea pentru istorie și a celor doi copii ai mei.

ELENA ZĂVOIANU, din com. Beba Veche, jud. Timiș: Particip pentru a doua oară la un concurs **Magazin istoric** și mă bucur foarte mult.

NE-AU SCRIS

Am reținut și gîndurile, opiniile și sentimentele de prețuire la adresa revistei și a colaboratorilor ei, exprimate în scrisorile cititorilor: ION V. COCU, din com. Firțănești, jud. Galați; **T. NEAGU**, din București; prof. **LUCA MANCIU**, din Cluj-Napoca; **OCTAVIAN MIERLAȘ**, din Baia Mare; **IONEL URSU**, din Săcele, jud. Brașov; **CĂTĂLIN BALINT**, din București; **IOAN PÂRVU**, din com. Liteni, jud. Suceava; **G. BRÂNDAȘ**, din Lugoj; **MIHAI DEAC**, din com. Birsana, jud. Maramureș; **N. KOSLINSKI**, din București; **VASILE COSTEA**, din Tîrnăveni; **GHEORGHE ȘURUBARU**, din București; **MENDEL FISCHMAN** din Timișoara; **ANGELA VARGHEȘ**, din Galați.

Tuturor le mulțumim și pe această cale.

AM PRIMIT

Pe marginea unor articole apărute în paginile revistei, am primit completări, propuneri și sugestii din partea cititorilor: VIRGIL V. VRACIU, din com. Agafton-Curtești, jud. Botoșani (Întîmplări cu Nicolae Titulescu, nr. 7/1982); **NECULAE MINCA**, din Ploiești (De două ori Rovine, nr. 6/1982); **PĂTRU MERCIONIU**, din com. Scheia Nouă, jud. Mehedinți (Tezaurul de la Ostrovu Mare, nr. 11/1982); **GEORGETA CURPĂN**, din Tîrgu Ocna (Manualele și istoriografia, nr. 12/1982); **MARIN MIHIȘ**, inginer electronist, din Baia Mare.

DORINȚĂ

VLADIMIR BORZICOV, din Novopavlovca, raionul Kalanciak, regiunea Kerson, 326305 U.R.S.S. **ne scrie în românește:** Cu doi ani în urmă am terminat Facultatea de istorie a Universității de Stat din Simferopol și acum sînt profesor de istorie la o școală medie. De mult mă interesează istoria poporului român. La Universitate am scris lucrarea de diplomă pe probleme ale istoriei R.S. România și am început să studiez limba română. Toamna trecută am vizitat România, ca turist. Am vizitat Iașii, Brașovul, București, Bacăul și alte orașe și sate românești. A fost foarte interesant. Aș vrea să stabilesc corespondență cu cititorii revistei, cu iubitorii pămîntului românesc. Vă rog să mă ajutați.

Ceea ce și facem, publicînd adresa completă a cititorului nostru de pe meleagurile Kersonului.

MULȚUMIRE

Stimată redacție, vă mulțumesc foarte mult pentru faptul că mi-ați publicat solicitarea, putînd astfel să-mi procur revistele necesare. Pe această cale țin să-i mulțumesc lui Nicolae Petrescu, din Iași, care mi-a oferit toate revistele care îmi lipseau din colecție.

Semnează: PETRICĂ VIZUREANU, din Bîrlad, a cărui solicitare a apărut la Cereri și oferte, în nr. 10/1982.

Reamintim, totodată, cititorilor noștri, și cu acest prilej, că modalitatea cea mai bună pentru a nu avea dificultăți la colecționarea revistei noastre și de a vă asigura primirea ei cu regularitate, număr de număr este: **abonamentul.**

Abonamentele la **Magazin istoric** se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și sate.

Prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. Taxa poștală de remitere la domiciliu nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Cititorii NICOLAE D. DIMA, din satul Călina, com. Prundeni, jud. Vîlcea; **CONSTANTIN N. CRISTEA** din com. Grădiștea jud. Brăila; **GHEORGHE COJOCARU**, din satul Oltepi, com. Teișani, jud. Prahova; **NICOLAE PETRESCU**, din Iași; **AUREL PRISECARU**, **ALEXANDRU GROAPĂ**, **MIHAIL CEZRNOMAZ**, **GHEORGHE CÎRLIGEANU**, din Roman; **GHEORGHE P. TITA**, din com. Mușetești, jud. Argeș; **COSTACHE PINTILIE**, din com. Matca, jud. Galați; **ILIESCU CONSTANTIN**, din Sighișoara; **IOSIF DEJI**, **IVAN MARIUS**, **ILIEȘIU VASILE CAMPAN**, **IUSTIN MIRON**, **NICOLAE ALBU**, **GHEORGHE COSTIN**, **ROMEO MĂNESCU**, **IOAN CRIȘAN**, din Baia Mare, ne-au semnalat deficiențe în primirea abonamentelor la Magazin istoric.

Ca și în alte asemenea situații, am trimis sesizările abonaților noștri Direcției generale a poștelor și telecomunicațiilor din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor, care ne-a comunicat, sub semnătura dr. V. Șchiopirlan, rezolvarea tuturor reclamațiilor.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

ILIE I. PANĂ, com. Rogia de Amaradia, jud. Gorj solicită colecția 1967-1968.

ANGELIA RAICHICI com. Belobresca, jud. Caraș-Severin, solicită: nr. 10/1982.

VICTOR SFERLIC, str. Mozart, nr. 20, București, oferă colecția 1967-1980.

ION OPREA, str. Frasinului, nr. 5, sc. B, ap. 2, Timișoara, oferă colecția completă.

ȘTEFAN MEOSU, sat Tismana, com. Devesel, jud. Mehedinți, solicită: nr. 5-7/1967; 4, 6, 10, 11/1968; 3, 5, 6-8, 11/1969; 5, 11/1971; 4/1973; 1-6, 8/1974; 1, 5, 11, 12/1975; 6-11/1977; 4, 9/1978; 1, 4-6/1979; 1-3, 6/1980.

IOAN CRISTEA, str. Luminii, nr. 14, Alba Iulia, solicită: nr. 1-9/1967; 3-12/1968; 1-8/1969; 2, 3, 8/1970; 2/1971; 2/1972; 7-12/1974; 1-3/1975; 2, 6-8/1977; 1/1978; 5, 8-10/1979; 7/1980; 1/1982; oferă: nr. 7/1971; 1/1972; 6/1973.

NICULAI STAN, str. Avram Iancu, nr. 131, Brașov, oferă colecția 1970-1982.

IOAN MOLDOVAN, com. Jabenița, nr. 261, jud. Mureș, solicită: nr. 1-5, 9/1967; 12/1978; oferă: nr. 2-5, 8-11/1978; 2, 5, 8/1976; 8, 10-12/1980.

ION AL. BOLD, str. Brîncuței, nr. 1, ap. 9, București, solicită: nr. 7, 11/1974; 8/1979; 8/1980; 11/1981; oferă: nr. 9/1975; 1/1978; 2, 3/1980; 2, 3/1981.

IOSIF ADAMETZ, str. Aluneiului, nr. 1, et. III, ap. 13, bloc 40 Vitan, București, solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: nr. 3, 11, 12/1968; 7, 8, 12/1970; 2-6/1971.

CONTENTS (Romanian History) M. MUŞAT, M. ŞTEFAN, N. COPOIU 1893-1983. The Party of the Working Class—90 Years ● 1921. The XVI-th Congress of the Worker's Movement—the Formation of the Romanian Communist Party ● E. STĂNESCU The Struggle of Romanians for National and Social Freedom ● D. DRĂGUŞ The Turnu Măgurele Treasure ● THE XV-th C.I.S.I.: Prof. SATISH CHANDRA (India) Science for Man ● P. PANDREA Remioiscences (1927-1931) ● M. D. VLAD Prince Alexandru Ipsilanti (II) ● GH. DAVID The Activity of Jesuits in the Romanian Principalities ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. MUŞAT, M. ŞTEFAN, N. COPOIU 1893-1983. Le Parti de la classe ouvrière — 90 ans ● 1921. Le XVI-ème Congrès du mouvement ouvrier — la Constitution du Parti Communiste Roumain ● E.STĂNESCU La Lutte des Roumains pour la liberté sociale et nationale ● D. DRĂGUŞ Le Trésor de Turnu-Măgurele ● LE XV-ÈME C.I.S.I.: prof. SATISH CHANDRA (Inde) La Science pour l'homme ● P. PANDREA Souvenirs (1927-1931) ● M.D. VLAD Le Prince Alexandru Ipsilanti (II) ● GH. DAVID L'Activité des Jésuites dans les Pays Roumains ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. МУШАТ, М. ШТЕФАН, Н. КОПОЮ 1893-1983. Партии рабочего класса — 90 лет ● 1921. XVI Съезд рабочего движения — создание Румынской Коммунистической Партии ● Е. СТЭНЕСКУ Борьба румынов за социальную и национальную свободу ● Д. ДРЭГУШ Сокровище в Турну Мэгуреле ● XV МКИН: проф. САТИШ ЧАНДРА (Индия) Наука в службе человека ● П. ПАНДРЯ Воспоминания (1927-1931) ● М.Д. ВЛАД Князь Александру Ипсиланти (II) ● Г. ДАВИД Деятельность иезуитов в Румынских княжествах ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) M. MUŞAT, M. ŞTEFAN, N. COPOIU 1893-1983. Die Partei der Arbeiterklasse — 90 Jahre ● 1921. Der. XVI. Kongress der Arbeiterbewegung — Die Bildung der Rumänischen Kommunistischen Partei ● E. STĂNESCU Der Kampf der Rumänen für soziale und nationale Freiheit ● D. DRĂGUŞ Der Schatz von Turnu Măgurele ● DER XV. C.I.S.I.: Prof. SATISH CHANDRA (Indien) Die Wissenschaft für den Menschen ● P. PANDREA Erinnerungen (1927-1931) ● M.D. VLAD Der Fürst Alexandru Ipsilanti (II) ● GH. DAVID Die Tätigkeit der Jesuiten in den rumänischen Ländern ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) M. MUŞAT, M. ŞTEFAN, N. COPOIU 1893-1983. El partido de la clase obrera: 90 años ● 1921. El XVI° Congreso del movimiento obrero — el forjamiento del Partido Comunista Rumano ● E. STĂNESCU La lucha de los rumanos por la libertad social y nacional ● D. DRĂGUŞ El tesoro de Turnu Măgurele ● EL XV C.I.C.H.: prof. SATISH CHANDRA (India) — La ciencia para el hombre ● P. PANDREA Recuerdos (1927-1931) ● M.D. VLAD El príncipe Alexandru Ipsilanti (II) ● GH. DAVID La actividad de los jesuitas en los principados rumanos ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

62627